

niq

vészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány iro

7

8

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRS-
DALOMTUDOMÁNYI FOLYÓ-
IRAT / ALAPÍTÁSI ÉV: 1934.
XXIV. ÉVF., 7.-8. SZ. 1960.
J Ü L I U S — A V G U S Z T U S
SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: ACS
KÁROLY / MAJOR NÁNDOR
/ SAFFER PÁL / VÉBEL LAJOS
/ VUKOVICS GÉZA / FELELŐS
SZERKESZTŐ MAJOR NÁNDOR

Julien jegyében

Petar Milosavljević

Az íróemberek, miközben hanyatt-homlok menekülnek a tükrözés elméletétől — korunk egyik abszurdumától — megfedkedeznek arról, hogy éljenek a művésznak és a társadalomnak éppen az elmélet és nem a gyakorlat által vulgarizált viszonyát magyarázó lehetőségeivel. A flauberti dac és mondatszerkezet szokatlan érzékisége megszülték a Salamambo című regényt, rövid, kiszámított lendületű költészet-áradatot teremtettek — az egész azonban nem más, mint a lángész jászadozása a maga erőivel. Hiányzik belőle a világ átélésnek rejtett erőforrása, az egyéni ellentmondás bűvölete, amely a Bovarynéban nemcsak a művészi, megmosdatott tisztaság hangjait és színeit mutatja, hanem teli van elragadó életerővel. Jellemző példája annak, hogyan lehet időszerű, pillanatnyi minőségek és mennyiségek nélkül, a tükrözés elmélet megkerülésével, a nyelvi, mondatszerkezeti összefüggések erejével és a sorsok vaskövetkezetesen végrehajtott összevetésével művészién kifejezni valami, művészi, szilárdan művészi alkotni, és — másrészt — hogyan lehet a művészetet fejleszteni az időről és a környezetről alkotott fogalmak segítségével. „Légy hasznára a jelenkornak, és pusztulj!” — mondja Šalda az írás problémáival kapcsolatban, nem azért, mintha ezt tartaná az egyedüli útnak, hanem azért, mert — szerinte — ez a legbiztonságosabb út.

Írjatok arról, amit a korszak adott pillanatában éreztek, mély felelősségérzettel írjatok polgártársaitokról, a Kovács Jánosokról, okulátok sorsából, éreztétek lélegze vételét, s látni fogtok, erőtök és mondanivalótok is lesz — gyakorlatilag így kell értelmezni minden józaneszű, tapasztalatokon nyugvó fölszólítást, így értelmezzük Šalda mondását is. Viszont sem a valóság, amelyben éltek s amit le akartok írni, sem pedig a Kovács Jánosok, akik állandó mintaképpül szolgálnak, nem tehetnek benneteket íróvá, ha nem vagytok írók minden leírt szóban, minden mondatban, ha nem a művészet szövi egy-

máshoz a szótagokat — így hangzanék a másik szózat, illetve a második része annak a szózatnak, amit Ivó Andrics intézett 1948-ban a fiatal írókhoz.

Vajon az a szédület, ami elfogja a lelkeket: a mai irodalom rejtett problémáinak láttán — a költészetben a „tartózkodó érzések” kifejezésre juttatásának, a prózában pedig az öntudat hangoztatásának erőltetése —, vajon mindazok az apró és problematikus fölfedezések, amelyek az utóbbi időben az irodalom világát foglalkoztatják, vajon nem a meddőség és a dekadencia jelei? Nem arra mutatnak-e, hogy válság lett úrrá a művészetben, amelynek a háború utáni évek megváltóztó éghajlata alatt is — úgy látszik — egyedül van ereje ahhoz, hogy a korábbi nevekből éljen? A kiutat görcsösen, eszeveszetten keresik, az elméletek és föltevészek gyorsabban sarjadnak, mint az atombombák, a zűrzavar azonban ennek ellenére sem szűnik meg. Valami búzlik az irodalmi Dániában, s annak, hogy a dolgok nem mennek a maguk rendjén éppen ez a kapkodó, ideges útkeresés, az apró, periférikus igazságok felé menekülés a legmegbízhatóbb tanújele, amely igazságok nem segítenek ugyan, de nem is ártanak, hogy a zárt gyűrű nem pattan szét, és nem juthatunk ki belőle új térségekbe.

No, de mit akartok? Azt, hogy a művészetben mindennap történjék valami? — vetette föl a kérdést egyik cikkében nemrég Jovan Hris'ić, miközben nem a legmeggyőzőbb módon védelmezte művészi életünk tespedését.

De hiszen mi már régen várunk arra, hogy történjék valami, és nyugtalanságunk nem éppen azt jelenti, hogy a várvárt vendég mindennap látogasson el hozzánk, inkább türelmetlenség ez, idegesen várjuk a bejelentett és áhított látogatást. Miután meggyőződünk a modern irodalom művészi alkotásainak értékeiről, nem marad más hátra, min hogy ettől az irodalomtól olyan repertoárt követeljük, amely nemcsak tragikus és fanyar-humorú mesterműveket hoz, hanem a művészi kifejezésmód eddig még soha sem tapasztalt, tartalomgazdag formáit.

Ha egy ilyen hosszú korszaknak, a Poetól, Gogoltól és Baudelaire-től eltelt száz évnél, a modern irodalom évszázadának jellemvonásai között csaknem azonos tudati és evényi értékek akadnak, ha a világ leírásának és magyarázatának olyan szelvény-hosszában elterjedt és elfogadott magyarázatai és megnyilvánulásai vannak, akkor — minden iskola és irányzat ellenére, amelyek az eltelt időszakban váltogatták egymást és elvesztek az események általános folyamatában — az egész évszázad egy általános szellemi éghajlat korszakának tekinthető, fejlődési egységnek, amelynek emelkedő és hanyatló íve van. A modern irodalom valóságát nem teszi se jobbá, se rosszabbá a talajvesztettség lázas érzése, sem a hanyatlás korszakának tudata, sem pedig ennek a megismerésnek holmi más szalmaszála, azonban — ha más egyebet nem — legalább gyanakvásokat szülnek, kételkedést az irodalom hatalmában és folytatásának lehetőségei iránt. Túlságosan is valószínű ennek a korszaknak a valósága ahhoz, hogy egyensúlyt megegyezzzék azokkal az ellentmondásokkal, amelyek száz, sőt ennél is több évvel ezelőtt — nyitányként, megnyilatkozásként létrehozták a Romlás virágait és Akaki Akakievicsét, Gogol hírhedt Akaki Akakievicsét, akit Dosztojevszkij szerencsés szimbólumként fogadott, az irodalom, új tartalmasabb igazságainak előhírnökeként. Nem jönnek el már többé — úgy látszik — a Dosztojevszkijban és Csehovban kicsúcsosodó logika és emocionális törekvések elfogadásának napjai, amelyek ennek a századnak első felében előrelendítették a nyugati irodalmát.

Az Akaki Akakievics idejétől napjainkig annyi író, könyv és regényhős sereglett össze, a világ annyi új fogalommal és problémával gyarapodott, hogy csaknem megfélekedtünk erről a jelentéktelen bácsikáról, mintha nem ő lett volna az őse és előde a regényhősök hatalmas táborának, amely végtelen láncban, kedvetlen figurák rajaként sorakozik föl, s akinek a modern

irodalom minden hajlamát és részvétét áldozta. A Dosztojevskij előtti idők kis, apró, megalázott és meggyalázott orosz hivatalnoka azonban, még ma is bizonyítani tudja keletkezésének okait, úgy, olyan formában, ahogy Joseph K., a hasonszorú tisztviselő nem tudná megtenni, mégkevésbé Sartre Riquentinje. Akaki Akakievics a múlt századbéli Oroszország elesettségéből a rémület, a céltalanság, a cinizmus, a részvét hangját hallatta, első jelképe volt a világ ilyen lelkiállapotának — nem azért, mert az alkolás bejáródott logikája tölcserrel töltötte megteremtőjének a fejébe, hogy ilyené teremtsen, hanem azért, mert az író ilyenek találta föl a maga talajalapján, ilyennek lelte meg abban az arany-telérben, amely a Karamazovokat, Raszkolnikovokat, Oblomovokat és Csehov hőseit teremtette, azokat, akik 1905 vésterhes napjainak társadalmi és lelki zuhanásában magukban hordták a kiütkeresés, a segíteni akarás, a reménykedés, a kibontakozás vágyának lázát, a bomló, oszló társadalom minden baját, amelyekhez az íróknak a maguk pszichológiai egyenleteik alapján elkerülhetetlenül el kellett jutniuk. A mai irodalomnak, a mai íróknak semmiképpen sem szabad elfelejteniök ezeket a látszólag kivételesen szociológiai tényeket, amelyek ötvenéves csírázás után, s azután, hogy gyökeret vertek az orosz talajban, mély barázdákat szántottak, és pozitív meg labilis gyökereket hajtotak.

A szakadék, amit a modern irodalom — elejétől fogva napjainkig — maga és az ember, önmaga és a társadalom közé mélyített — úgy vélem — túlságosan is mély ahhoz, hogy a néhány évtizeddel ezelőtti való kapcsolatok újra létrejöhessenek. A konkrét, a hétköznapi és kézzelfogható elől a lázálmban fogant spirituális víziókba, az ősi és mítoszi motívumok zavaros belső bonyodalmi közé, az emberi rendeltetés megfoghatatlan útjainak alvilága és a tudattalan rétegek ki nem mondott mélységei felé menekülve, a modern irodalom — talán — túlságosan is szórakoztató labirintusokba tévedt, és túlon túl is önmagára maradt ahhoz, hogy útját tudja állni az egyoldalú törekvéseknek, nehogy zsákutcába kerüljön. Az idő forgatagában keresztutakon kellett megtalálnia a maga pillanatát, hogy nagy vonalakkal kifejezze a megfoghatatlant, lemondva azokról az eszközökről és módokról, amelyeknek segítségével a korábbi korszakok adtak önmagukról számadást. Proust — éveken át kárpitozott szobájába zárkózva, elmerülve az apró, észrevehetetlen belső impulzusok elemzésében, amelyeket, vízszelvonulva az élettől, betegesen átértzett —, hosszú, ragyogó mondatokban élte ki önmagát, múltbeli és jelenlegi önmagát, azt az énjét, ami volt, és amiről azt hitte, hogy megmaradt, s arra kényszerítette hőseit, hogy létükkel és machinációikkal igazolják gondolatait és ötleteit, hogy a maguk igazával adjanak neki elégtételt. A maga útján járva, találta meg az emberi lényeg értékének azokat a plasztikus vonásait, amelyek az elemzés színképe alatt, a legbanálisabb helyzetekben is a maguk színében mutatkoztak, és — az eredmény végül is azonos volt azzal, amit a naturalisták irodalmi tevékenysége jelentett. Proustnál az idő jelentése ugyanúgy jut kifejezésre, amint azt Dosztojevskij és Csehov — ez a két teljesen különböző emocionális és gondolkodó természet — vallották, anélkül, hogy megváltoztatták volna vagy elveszítették volna egyéniségük és munkamódszerük skáláját. A világ átélésének és meglátásának általános értelme volt ez, valójában azok a tudatfolyamatok, amelyek Freudot és tanát létrehozták, hogy a század szellemi pszichózisára rákényszerítsék még az emberi természet tudatalatti részének megismerését jelentő, lélektani és esztétikai hangsúllyal bőségesen megvert terhet is.

Mint azelőtt sohasem, az irodalomban szereplő emberek, az iroda'mi művek hősei, marxista értelemben, megszűntek „a társadalmi viszonyok összessége lenni, elveszítették a meghatározott helye'ekben jelenségük okozati összetevőit, amelyekben az orosz írók művei még bővelkedtek és mindinkább metafizikai, plasztikus tömeggé alakultak, amelybe alkotóik a tevé-

kenység funkcionalitásának és jellegének eszméjét töltötték. Amikor Gide arról panaszkodik, hogy mindig cserben marad, ahányszor csak ki kell agyalnia hőseinek barátait, ismerőseit, rokonait, társadalmi rangját, noha pontosan tudja, milyenek, hogyan viselkednek, beszélnek és mozognak, lényegében a modern irodalom sajátosságait és bizonytalanságát leplezi le, azokat a titkos útvesztőket és torzulásokat, amelyek miatt lehetetlen fenntartani egy irodalmi iskolát, stílust is. Saját szerencsétlenül perverz természetének e hatása alatt, ami arra készíti, hogy inkább önmagában és ne a társadalmi és erkölcsi rendszer el'entmondásaiban kutassa a maga világának indokait és motívumait, Gide — akár csak Proust vagy Toulouse-Lautrec — a megformált emberalakokra rányomja a maga tehetetlenségének bélyegét, szadista játékot űzve azzal is, hogy a tárgyakat érzéki objektumokká változtatja, amelyek arra szolgálnak, hogy szerepet nyissanak a gyermekkorból magával hozott, lappangó pszichofizikai lidércnyomások előtt.

Azok a kérdések, hogy mi lesz a regénnyel, és vajon marad-e továbbra is a köl'eszet, mint a kifejezés letisztult formája, annak a jelei, hogy a tartalom kimerült, és a régi tartalmak új formái sem mások, mint a régi bor új tömlői, azaz — semmi. A modern irodalom elmondta mondókáját a maga társadalmi és történelmi pillanatban, és ha folytatni kívánna, az sem lenne más, mint a régi témák kissé émelyítő és nevetséges fölmelegítése. Malraux még a háború előtt megpróbálkozott *Emberi sorsok* című híres regényével könnyíteni Proust örökségének a közönségre és a művészekre nehezedő súlyán, s egész Kínáig ment, hogy új frisséget hozzon a világnak, nagy regénye azonban csak a szokás eszköze lett, a szellem általános éghajlatának párás, borongó légköre továbbra is ólomsúllyal feküdt rá.

Közeleg — legalábbis nálunk — a szabadság és a kötelesség kora, amely az emberi egyéniséget előtérbe helyezi, és amely a Kovács János nevű, egyszerű polgárt vakmerő egyénné avatja, aki nagyon is érdekli, hogy a maga emberi azonossága iránt, hogy tudatának megbolygatott tekervényei játsszi könnyedséggel alkalmazkodjanak az irodalmi logika egyedül érvényes, csaknem gépies járásához, hogy könnyűszerrel csatlakozzék az önmagát ki nem élt, de túlhaladott világ emocionális vonalához. De vajon olyan türelmes, olyan időmilliomos-e a mi Kovács Jánosunk, hogy magába olvassza a komplexusok és rögeszmék agyonintellektualizált rabjait? Vajon nincs-e arra rendeltetve, hogy szellemi életének és szellemi szükségleteinek súlypontját egész más területre terelje, oda valahova, ahol olyan szerencsétlen és szenvedélyes véget ért Julien Sorel, Stendhal vonzó fiatalemberének fejlődési vonala, aki arra merészkedett, hogy a maga korában, a megvalósított vagy megismert szabadság sugárzásában a saját útján járjon, a maga életét élje. És ezekből a súlyos és nyers ködgomolyagokból, amelyek az elmúlt száz év alatt teljesen beivódtak az emberbe, és amelyek annyira elborították és elsötétíték az embert, hogy egyetlen élő erőtől duzzadó, harcra sem emelkedik ki belőle. Julien alakja ma sem nyújt reményt, sem támaszt, csupán egy régi, letűnt korszak jellemének és természetének ismérve, bizonyítéka annak, hogy más lények is vannak, mint olyanok, amelyeket a mai irodalom kínál.

Stendhal kora nem tér vissza, nincs is rá ok, sem értelme, hogy megismétlődjék, de megújrazódik az emberek közötti hasonlatosság fogalma, azoké az embereké, akik inkább emberek, inkább egyéniségek, inkább cselekvő alakok, megismétlődik az emberi méltóság és érték felé való orientálódás, az ember epikus élmény hajlata felé való fordulás, mi több: Julien emberi, sőt jelképes erőfeszítése a mai ember törekvéseinek és eredményességének ugyanazon hajszalerein át folytatódik, amelyekkel a nagy forradalom szellője szülte fiatalember lélegzett. Új formákban ismétlődik azoknak a társadalmi nedveknek lendületes ereje is, amelyek képesek voltak forradalmat teremteni, és minden fogalomra rányomták a maguk szellemi nor-

máját és patináját. Az életszomjban, az önmagára ébredésben, a pillanat megismerésében megnyilvánul az az ugyanannyira démoni életerő, ami az emberbe való behatolás egészen más erkölcsi és művészi kategóriáiból keletkezik, s létrejön — nem kevésbé fölényesen és önmagától való — az aktív emberré válás törekvése, még hozzá azokon az alapokon, amelyek jelenkorunknak ezt a pillanatát új korszak sorsa felé lendítik.

Bodrits István fordítása

Szerv

Oskar Davičo

*Megértem a sötét dobverőket, amit a tengervíz mélyén kidobolnak.
A hullámok zavaros játékát játszom, kívül sík,
belül tótágast álló. Remegésem észrevétlen, de gyönyörű.*

*A csillagok mondják: — Ahol a szelek békén maradnak,
felfújt pojával te se ágálj! Szófogadó szervük vagyok.
Érzem helyettük, milyen kegyetlen szeretni. És elérhetetlen.*

*Kiemelt karjaimon meduzák: alakot változtatunk.
Mintha fáznaánk a pörsenéses nap alatt.
Értelemmel takarom be őket, meg ne fázzanak. Kötelességem.*

Majdnem beismerés

Oskar Davičo

*Az éjszakából kitépott gyökérrel még
a bizonytalan lángú gyertyák is az ígért
világosságot keresik. Le van pecsételve. Akárcsak én.
Nem körvonalazta kéz, véres ujjakon
lecsöpögve reszket. Elveszett.
Keressük.*

*A fény újjlenyomata megegyezett gaztettemmel,
égbekiáltó, de nem értelmetlen.
Összekuszált kíváncsiságokat, téptem a tűz manduláit,
szorítottam a tavasz hernyós nyakát,
kiszedtem a korom beleit. Talán a hamu alatt van?
Abba is bele kell túrni.*

Pap József fordításai

A Felhőkupec meséiből

Tolnai Ottó

Bolondkocsi

*„Párducfoltos lovacskákat
hátán lovagolva,
gyermekek falják a holdat,
mintha cseresznye volna.”*

F. Garcia Lorca

Pajtásaimmal egész nap fönt nyomtuk körbe-körbe a nagy, rozoga tákolmányt. Végül már csak szédelegtünk, de egyikünk sem akarta abbahagyni. Ha csak tőlünk függött volna, talán sohasem hagyjuk abba.

Minden fojduló után fölváltva, egyenként lemásztunk a létrán, hogy ki-ki megnyergelje a maga lovát. Az enyém a lilasörényű volt. Belső kenyelszára valamelyik nagy pakolásban elveszett. A bolondkocsi lovainak szeme mindig cirmos üvegklikker. Az enyémmnek hiányzott a félszeme. Biztosan valamelyik fiú ellopta golyózni. De ezt én örök titokban tartottam.

A gyerekek nem szerették az enyémet, azt mondták, azért a horpadásért a farán. Nagyon boldog voltam. A többiek állandóan marakodtak. Ha én nem ültem volna rá, minden hatodik váltás után, talán üresen körözött volna naphosszat. Egy napon azonban vége szakadt a gondtalan örömnem.

Éppen fölmásztam váltani. A lovaglás különös mámorától még szinte fátyolos volt a szemem, amikor gúnyos hahotába törtek ki a gyerekek, és fantasztikus gyorsasággal kezdték forgatni a nyikorgó rudakat.

Egy kis, feketehajú lány ült a lovamon. Mintha a cirkuszos nagy cölöpverő kalapácsával ütöttek volna fejbe. Hirtelen valami tárgyat kerestem, hogy fönről elüthessem.

Az egyik fordulónál fölnézett és elmosolyodott.

Hu, milyen gyönyörű volt!

Hirtelen úgy rémlett, tudom is, melyik óvodába jár. Pici, csak mosolyogni tudó fekete szeme volt. A hatalmas, sárga piramisokat építtető fáraó kislányához hasonlított, akit a moziban láttunk.

A bolondkocsi főnről úgy néz ki, mint egy mély békás kút. És az én lovamnak pont a belső kantárszára hiányzott. Csak egy kicsit megcsússzon és kész. (Tudtam én, hogy a többi gyerek is ezért nem merte megnyergelni, nem pedig a horpadás miatt.)

Ő még csak nem is sejtette a borzasztó veszélyt, szépen mosolygott.

Kész voltam utána ugrani.

A gyerekek röhögtek és a leheletlenségig fokozták az iramot. Sose tűnt még egy váltás sem ilyen hosszúnak. Mintha a verkli nyavikolása is százszorosan fölerősödött volna. Az izzadság kibírhatatlanul mart.

Elhallgatott a verkli, a gyerekek szuszogva ültek föl a rudakra. Gyorsan lekúsztam a létrán és elbújtam a tömegben, a fönti gyerekek szemei elől.

Ő meg ügyesen leszállt a lóról, hátrasímitotta csillogó haját és a kis piros bársonymasniját följebb tűzte egy alig észrevehető csattal.

Odasomfordáltam mellé. Majd kilyukasztottam a zsebeimet, és a félelemtől szinte sáporogó hangon kérdeztem tőle, hogy miért ült éppen az én lovamra.

Nevetve — ahogy az idősebb lányok szokták — azt mondta, hogy a sörénye miatt, és elment. Hirtelen nem is tudtam mihez kezdeni. Megint fölfedeztek a gyerekek és ronda grimaszokat mutogattak. Gyorsan utána futottam. Szégyenlősen, gömbölyű vállacskájára tettem a kezem és megszólaltam:

— Holnap is a lilára ülsz?

Megint elnevette magát:

— Persze, hogy arra . . .

Másnap elsőnek érkeztem meg a gyerekek közül. Elmentem pálinkáért a cirkuszosnak, azután levettem a ponyvát a lovakról és fölültem az enyémre. A tér még teljesen kihalt volt. Friss fűillatott hozott a nyári szél. A zsákutcából egy bicikli nyikorgása hallatszott egy darabig. A nagy plattánfán két sárga-zöld stiglio egy bogyót hintáztatott; sehogysem tudták kikezdeni, csak ütögették.

Akkor félrehúztam lovam lila sörényét, és mesélni kezdtem a fülébe, hogy ez a friss fűillat a házakon túli nagy mezőről jön. Fülébe súgtam, hogy majd szökjön ki azzal a fekete kislánnyal a nagy zöld mezőre.

*Eg ha lehetnék,
Két szemedet nézném csillagom ezrelvel.
Platon*

Mónika ma is megvert mind a három Fekete Péter-partiban. Ölembe dobta a kis lapokat, végigmért és úgy rámkiabált, hogy szinte összekoccantak a fogaim.

— Hogy lehetsz ilyen ügyetlen?! Többet nem is játszok veled!

Összeszedtem a lapokat és most megyek utána. Oda a nagy lépcsőhöz, a gyülekezőhelyre.

Féllábon ugrál. Egy fényes kis piros kavicsot rugdos a sétányon.

Nem merem utolérni.

Most megállt a nagy virágágyás előtt.

Odaérek, felveszem a kis kavicsot, fontoskodva megvizsgálom, majd elcélzom vele a hizott, himlős platánfát.

— Add ide a kártyát!

Odaadtam neki. Beletette kötényzsebébe, de le sem vette gyönyörködő tekintetét a friss virágokról.

— Á! Mit nézel ezeken a vacak, sárga-lila virágokon?

— Ezekkel meg ugyan mi a bajod? — szőlt rám megint olyan hangosan. — Jobb lesz ha megtanulsz feketepéterezni.

— Eh! Ha valahogy megsejtenék *Titkomat* a kertészek, vagy ha én elmesélném nekik, mind kiásnák ezeket a vacak, ríkító virágokat. Odaadnák a tyúkoknak meg a nyulaknak. Rengeteg pénzt adnának, biztos nagy koszorúkat is fonnának a fejemre...

Krrrr!

A meleg csöndbe hirtelen belevágott az óvónéni borzasztó kerepelője. Már mindenki ott állt szépen sorban a lépcsőnél, csak mi hiányoztunk.

Odafutottunk.

*

Az óvónénivel megnéztük az üvegyárat.

Megyünk vissza az óvódába.

Mónika itt megy előttem a lányokkal és mutogatja nekik, hogy mit kapott.

De én mindent láttam még a gyárban.

(Egy öreg szemüveges, nagykötényes bácsi belemártotta fúvócsövét abba a nagy üst-szivárványba és egy gyönyörű gömböt fújta neki. Olyan kerti karóra valót).

Most idejött hozzám és a szemem elé tartja a gömböt.

— No? — mosolygott rám.

Egy kicsit hozzáhajoltam, hogy a többiek ne hallják s elkezdtem neki magyarázni — fittyet hányva a gömbre —, hogy ha az üvegfújók megtudnák a *Titkomat*, vagonszámra fújnák nekem az ilyen gömböket. Meg egy hatalmas, emeletes üvegházat is adnának biztosan.

Elkezdett cihogni és visszazaladt a lányokhoz.

Szétnyílt a nehéz piros függöny és én ott álltam. A közönség tapsolt. Nyakamat megfogta a görcs.

A vers címét meg az első két sort még valahogy elmondtam, de a szomorúfűzfától tovább egy szó sem jutott eszembe.

Félrenéztem. A Piroska és a farkast ábrázoló kulissza mögött meglátam a fejét fogó óvónéit.

A közönség közül egy páran elnevelték magukat. Az utolsó sorban वाली elkezdett tapsolni.

Másnap nem mertem elmenni az óvódába.

Most a park egyik padján megint feketepétéreztünk.

— Tudod, hogy az a bácsi, aki írta a verset, ott ült az első sorban?

Megint elvesztettem az első partit.

— Nem érdekel. Ha kiszimatolná *Titkomat*, szégyenében betűzelné minden versét.

Másnap a kockázáskor odaült mellém. Úgy tettem, mintha észre sem venném.

Egy nagy bástyát építettem. Tudtam, miről van szó.

— Tegnap láttalak a bátyáddal a töltésoldalon. Valami nagy dobozt meg egy könyvet cipeltél.

Egy nagy piros kockát tettem a bástya hegyébe. Azon törtem a fejem, hogy miből kellene zászlót csinálni.

— Tudod, kint sétáltunk apukámmal és akkor láttalak.

— Hehehe... próbáltam fölényesen nevetni. — Tudod, az én bátyám természetrajz tanár az iskolában. Ilyenkor együtt szoktuk gyűjteni a virágot.

Eszembe ötlött, hogy kis piros bársonymasnija jó lenne zászlónak. Csak kár, hogy bársony.

— Amikor hazaérünk mindig nagy fehér itatósok közé tesszük a virágokat és lepréseljük. A múltkor egy nagyon ritka virágot találtunk. A divány lába alá tettük.

Elállt a lélegzete.

Én mintha észre se vettem volna, tovább meséltem, hogy a bátyámnak tudtára adtam, hogyha elmondanám neki a *Titkomat*, lyukasra bámulná a górcsővét, meg biztos vastag könyveket is írna.

Amikor félrenézett, akarattal kihúztam alulról a nagy zöld kockát.

Nagy csörgéssel dőlt össze a bástyám.

*

Amikor megbetegedett, nagyon megijedtem. Még majd neki sem mondhatom el *Titkomat*.

Kivették a manduláját.

Az óvónéni csoportokra osztott bennünket, hogy úgy látogassuk.

Én az elsőbe jelentkeztem.

A kórházban minden sértően fehér volt.

Amikor benyitottam hozzá, annyira meglepődött, hogy elsírta magát. Senki se mert megmoccanni.

Kihasználta az alkalmat. Elősonfordáltam. Lehajoltam hozzá egészen közel, hogy még véletlenül se hallják meg a többiek, és megmondtam neki, hogy a *Titkomat* még senkinek nem árultam el.

— Sőt, amióta idehoztak, még jobban őröm. Ne félj — hajoltam még jobban hozzá —, nem árulom el senkinek, hogy *Szemeid fekete virágok*. Mosolygott.

— Miért is mondanám el? A világ összes lepkéje rájukszállna...

Jugovinil labda

*Jaj! A perc, ha odavesz,
pusztulásom perce lesz.*

A. Rimbaud

Nem hajtogathattam már a végtelenségig, hogy milyen gyönyörű feketék a kis szemei: a temetőből meg a parkból rengeteg szép virágot gyűjtöttem és elhalmoztam vele.

A töltés mellett, ahol hemperegtünk, szinte ágyat hordtam Mónikának. Még nagyobb örömet, ajándékot akartam szerezni neki, mert a virágok egy nagyon picit már hervadtak voltak.

Esteledett.

Megmondtam neki, hogy szeretném, ha most az egész teste rúzsos volna. Kis pisze orrahegyétől egészen leig.

Kiválogattuk a krizantémokat és beledobáltuk az árokba. A liliomokat nem engedte.

Akkor néztem föl véletlenül a töltésre.

Hirtelen hevesen elkezdtem csókolni a nyakát, habár örömben inkább harapdálni szerettem volna.

— Nézz csak a töltésre, Mónika!

A nap borzasztó vörös és nagy volt. Úgy nézett ki, mintha valaki egy nagy vörös labdát felejtett volna a töltésen. Mónika örömben elkezdte csókolni szemeimet és azt mondta, hogy — most szeretném, ha csak egyetlenegy szemünk volna. Én gyorsan hozzátettem, hogy pont jó lenne az ő kicsi fekete egérszeme.

Az ölembe vettem és nyugodtan elkezdtem neki mesélni, hogy — látod, a nap pont olyan, mint egy nagy, piros jugovinil labda. És ha én most föl-szaladok, te pedig letről irányítasz, mellé állhatok, mintha gurítanám...

Fölrohantam.

— Jobban hajolj meg! — kiáltott föl.

Lerohantam.

Megcsókoltam. Most meg ő rohant föl. Nem tudtam megszólalni, olyan gyönyörű volt. Pedig már nem is gurította, hanem belenyúlt.

Lefutott.

Fölrohantam.

Már alig lihegtünk.

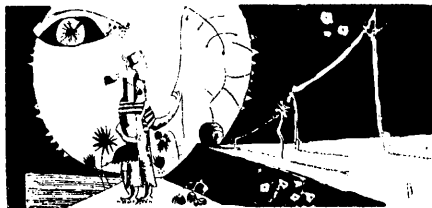
— Már négykézláb másztam föl, amikor Mónika elsikította magát, hogy legurult a labda.

Sírni szerettem volna.

Összegubóztam, mint egy sündisznó és legurultam hozzá.

*

Örömünkben szeretjük volna egymást belefojtani a virágokba.

A holdkóros

*E bölcs az égi polcokon
Bolond barátokkal rokon.*

J. Joyce

Mónikával leültünk az árokpartra. Mindig csak a Holdat nézte.

— Ugye — kérdezte —, a Holdnak nincs se melle, se haja?

Ugye — próbáltam gyorsan másfelé terelni a szót —, a Göncölszekér pont úgy néz ki, mint egy hosszúnyakú zsiráf, a rúdja a nyaka?

És már kezdtem is mesélni, hogy amikor először voltam az állatkertben, mindig csak a zsiráfokat néztem és annyira megsajnáltam...

— Tudod, Mónika, ha leérettségizünk, abba a városba megyünk egyetemre, ahol az állatkert van. Mindennap kimegyünk majd a zsiráfhoz. Tudod, ott egy nagy park is van. Gondold el, tele plantánfával. Szébb helyet el sem lehet képzelni tanulásra.

Hozzáhajoltam, hogy megcsókoljam, de hirtelen ellökött és rámkiáltott:

— Ha elmegyünk, egy bőröndben magunkkal visszük a Holdat is! Majd feltesszük a szekrény tetejére, a birsalmák közé...

Pap Miklós szövegrajzai

Lépcsők

Deák Ferenc

Emilben élt a legerősebben a vidék sivársága, darabossága, ő tudta igazán lelke legmélyén, hogy a kőtenger félelmetessége lassan, de erőszakosan tör be az emberi lélekbe, és ahelyett, hogy az ottlévő szépet nemesítené, ahogyan azt a tenger, az igazi kék, hullámzó tenger teszi, magábanhordva az ezer és ezer szép mélységi csodát, hátborzongatóan ringatja és szólatatja meg a poézist egyidőben, ez a félelmetes, kopár, szürkés karszt még a kiáltást is visszaveri, és csupán sasokat, egereket, kígyókat rejt repedéseiben. Emil, a sánta kislegény, a tóparti halászfalu nyomorék vízörzője érezte ezt igazán, de elmondani sohasem tudta volna, hisz a szó oly gyatra, oly buta, egyszerű, hogy amit ő érzett, azt nem lehetett feltárni vele. Amikor a kanyargós hegyi ösvényen a Fekete Sello felé igyekezett reggelenként, amikor a vörös, ijesztő keleti ég már fújta a pattogó sziklákra az örökös, szikkasztó, szárító szelet, amikor botja egyre nyikorgott az apróra taposott szürke kötőrmelékeken, akkor Emilben megindultak a nagy csaták. Érzései és gondolatai oly erővel nyűgözték le lényét, hogy néha könny perdült ki szeme sarkából. Min-

den, minden reggel így indult a nagy néma felfedezések felé, és minden reggel határozottabban érezte a kövek komokosságát és furcsa kellemét. A forró szél, mely éjszakánként csendesül, úgy kiszáritotta a gyermek haját, hogy szinte szállt már, mint a toll, mint a füst.

Amikor fölért az Ördögnyeregbe, leült egy kőre, és hosszan nézte az alant elterülő vidéket. Nézte az otromba kőházakat, a feketén csillogó tavat, melynek peremén pár halászbárka ücsörgött. Nézte a halvány lombú ecet- és olajfákat. A sánta kis vízörző hosszan elidőzött, és botjával kapirgálta a szürke törmeléket. Azon gondolkozott, hogyan került ide a falu, honnan zuhant ide ez a néhány ház, honnan folyt ide a tó fekete vize. És úgy gondolta, hosszú idő telt el, mire a víz összegyűlt a házakat fölépítették, és hogy itt emberek élnek, ez valami büntetés, valami borzasztó büntetés.

Botja mellett kígyó kanyargott el, pici szemeit megvillogtatta a vörös sugarakban, melyek már narancssárgába koptak az ég közepén. Emil hallani vélte most is, mint minden reggel, a kígyó vidám dalát.

*Békés az ég, s a szél a kőbe nyúl
Böröm tarkaságát darázs csodálja
Gyere utánam görbe, hűs utamon
Vagy repülj mérészen, mint a sas
Bántani nem fog senki, nem, nem, nem
[hagyom]*

Emil továbbindult. Az Ördögnyereg után az ösvény meredek sziklák közt futott egész a Fekete Sellőig. Már nem láthatta többé a feketén csillogó tavat, sem a kőházakat, és most, amikor ennyire egyedül maradt, egy kicsit megrettent, kicsit félt a magánytól. Ezen az útszakaszon ébredt fel benne újra és újra a bátorság is, a bátorság, hogy magányában kantárt vessen a csintalan idő fejére. Hogy rendet teremtsen magában is és maga körül is, mert rájött, hogy tulajdonképpen ott lenn, az emberek közt van nagyon egyedül. Mekkora bátorság! Más talán aludt volna, minden bizonnyal aludt volna Emil helyében. A falu egyetlen ivóvízforrása a Fekete Sellő volt, de olyan lassan szívárgott a medence fenekéből a víz, hogy egész napra volt szükség, amíg összegyűlt annyi, hogy mindenki meríthetett egy-két korsóra valót. Emilnek, a falu sánta kis legényének sehol sem vehették hasznát, hát rábízták a vizecske őrzését. Azt soha senki sem kérdezte, kítől is kell őrizni a vizet, milyen veszély is fenyegeti a Fekete Sellő természetes medencéjének lassan gyülemelő tartalmát. És valójában senki sem vette komolyan ezt a munkát, csupán Emil, aki sohasem mert arra gondolni, hogy az emberek tréfából vagy rosszszájúságból küldik erre az őrségre, nem gondolt arra, hogy az emberek ott a faluban boldogabbnak érzik magukat, ha elfeledhetik, hogy létezik egy nyomorék is a környezetükben. És számára egyre nagyobb fontossággal bírt a megbízás, a bugyogó életnedv őrzetése. Amikor a halászok kora hajnalban, evezőikkel vállakon, halászni mentek vagy halászatból jöttek, Emil botjára kampózta nyomorék, sátnya lábát. Tudta, hogy fönt az Ördögnyeregnél találkozik a keskenytestű, hosszú, csillogó szemű kígyóval, és utána fog majd ballagni egész a Fekete Sellőig, ahol az gyorsan eltűnik. A kígyó igyekezett mindenáron megszerettetni vele a kővek némaságát, a halványkék eget, a kígyó volt tulajdonképpen az egyetlen igazi barátja, és a kis dalt Emil mindig hallami vélte, érezte bensejében, s ha jókedve volt, ő maga is dúdolgatta. Néha elmosolyodott. Azt gondolta ilyenkor: Ha te, kis kígyó nem jelentkeznél reggelenként fön­n az Ördögnyeren, el-

csodálkoznék és kételkednék, hogy jó úton járok-e. S mikor végre megérkezett a Fekete Sellőre, valami végtelen nyugalom ereszkedett egész lényére, s ha mégis nagy ritkán nyugtalanította valami, az a magas, halványszürke hegygerinc és a selymes, kék ég volt. A Fekete Sellő egy kanyonszerű mélyedésben húzódott meg, melynek kijárata az Ördögnyereg felé nyílt, és a mélyedés legvégén, benn, ahol meredek sziklák fogták körül, itt „született a vizecske”, ahogyan azt az emberek mondták.

Emil egy napon valami barlangszerű nyílást vett észre fönt, az egyik sziklafal közepetáján. Sötét, kerek horpadás volt az, melyhez ép, egészséges ember egy kis mehézséggel följuthatott volna, de Emil, a nyomorék vízörző lépcsők nélkül bajosan. Emil naphocszat nézegette a barlang titkos, tátogó száját, és érdekességet sejtett odafönn. Szőke, száraz haját egyre kavargatta, lengette a forró szél, és akkor, akkor egy perc alatt tisztán látta a célt. Másnap feszítővasat és vésőt csempézett ki otthonról, és megkezdte a lépcsők vágását. Amikor három fokot elkészített, egyszerre világos lett előtte, hogy ott fönt mohán kívül semmit, de semmit nem fog találni. A józan gondolkodás melegtő, bensőséges érzése öntötte el. Igen, így, pontosan így kell mindig mindent végezni. Előzőleg józanul megfontolni mindent. De ahelyett, hogy munkáját félbeszakította volna, végtelen higgadt-sággal folytatta. És ha már nem is várt csodát, érdemesnek tartotta megbizonyosodni arról, hogy odafönt mohán kívül valóban semmi más nem várja. Amikor pedig belefáradt a munkájába, a medence peremére állt, és a körhulámoktól barázdált gyülemelő vizet bámulta. Ilyenkor fülében valami hatalmas suhogás, ezer és ezer kisebb-nagyobb vízesés zuhogása ébredt. Nagy, szomorú, dióbarna szeme előtt színes halacsokkák fickándoztak, tátogtak. Emberekről sohasem álmodozott, csak vízről, halakról, állatokról. Hisz ő csak azokat az embereket ismerte, akik lenn, a kőházakban élnek, akik mogorvák, fekete bőrük a széltől kirepedezett, csak azokat az embereket ismerte, akiknek büszkesége olyan volt, mint a fanyar, éretlen gyümölcs, és akiknek a szívében a szeretet éppoly darabos, kemény, konok, mozdulatlan, mint a kőtenger. Azok az emberek a tő locsogásából, a halak fickándozásából, a gyík és a kígyó barátságos tekintetéből nem tanul-tak, és nem akartak tanulni. De embe-

rek voltak, akikhez ő, Emil, szorosan hozzátartozott, akiket egy kicsit szeretett, sőt néha bámulta is őket. Bár olykor, ha valami visszás dolgot tettek, mint például az özvegyek elűzése, Emilt bántotta a lelkiismeret, mindamellet, hogy igyekezett igazolni őket. S ha teljességében föl akarta mérni, megrágni újra taglalni az egészet, kicsi értelme úgy belefáradt, hogy a fejfájás napokig kínozza. Es borzadt ettől a viszázságtól, ettől a mindenkit egyézer tevő fáradt közömbösségtől. Megborzadt és az volt az érzése, hogy a kegyetlenség és az embertelenség határán líbeg az egész falu. Nem tudott semmi szépet, nagyszerűt felfedezni ezekben a barnaszöld, és kékszemű, széles járomcsontú, szárazbőrű, keskenyajakú emberekben. Félelmetesen egyformák voltak, félelmetesen erősek és félelmetesen nyugodtak. De ő hozzájuk tartozott, és egy pillanatra sem mert arra gondolni, hogy szíve legmélyén nem szereti őket. Itt, ha valami elindult saját útján, az ellen senki se szólt. Itt mindennek be kellett fejeződnie, meg kellett történnie. S ha metán ezt a folyamatot meg is akadályozta valaki vagy valami, az egész falu, mintegy varázsütésre, különös izgalomba jött. Így volt ez a születésnél, a gyilkosságnál és a vízbefúlásnál is. Titkos erőtlenség és titkos erő volt ez egyszerre, és Emilben mint valami borzasztó törvény élt, amiről csak töprengeni tudott, de se szólni róla, se ellene fordulni nem. Az emberekről sohasem álmodozott. Csak zúgó erdőkről, vizesésekről, halakról, sasokról, denevérekről. És nem tudta, nem akarta tudni, hogy az emberek boldogabbak, ha ő nincs a környezetükben. S ezért jó étvágyal rágta a kiérdemelt szárított halat. Az időt mégsem hagyta üres kézzel továbbfutni, hanem minden másodpercet álmodozással töltött ki. S az álmok furcsa kulisszái mögött ott élt talán őszintebben és tisztábban, mint bárki másban. A tettvágy, a munkakedv. A lépcsőzet egyre merészebben ívelt fölfelé. Emil feszítővása kifényesedett, a Fekete Sellő pedig megtelt kopácossággal. Szinte zengett az egész kőtenger azoktól az apró csattanásoktól, és a gyilk, a denevér, a sas nem tudta elképzelni, hogy itt valami történik, valami új történik. És hogy ezt az újat éppen a kis sánta vízörző vésőjének csattogása jelenti.

Emil egy napon megérezte, hogy a barlang már közel van, és a munkának

vége lesz. Pedig ő talán már nem is a barlanghoz érzett vonzódást, hanem a magasság iránt, a kiépített szép úthoz, mely fölivel egész az égig. Igen, egész az égig. És a tizenöt éves legényke szíve ilyenkor megtelt boldogsággal, és szinte repült a gyönyörűség szárnyaiban. Repült fölfelé, mint a sas, repült fölfelé, szembe a forró széllel. Tizenöt éves legényke volt ő, tizenöt éves, tiszta szívű, kis, szelíd vízörző. És álmodozásába késő délután mindig beleerontott a falu feketébe öltözött asszonyküldöttsége. Ő fent ült a lépcsőzet tetején, és dühösen vagy büszkén nézett alá a fekete csoportra. Azok ott lent kajánul vihogtak, amikor meglátták Emilt a lépcsőzet tetején. De nem bújta össze, és nem sugdolóztak, hanem egyszerűen, ahogy ez itt szokás, azt mondták: Ez a gyerek meghülyült. Emilt nem bántotta ez a kijelentés, hisz úgy érezte, ő több, mint azok odalent, ő hatalmasabb, mint bárki más, bolondság lenne adni az epés szavalkra.

— Mondd, Emil, hova vezet a lépcsőzet? — kérdezte egyszer a halászfalu legszebb lánya, Tea.

— Hozzám... — válaszolt csendes nyugalommal Emil a sánta legényke. Nagy dióbarna szeme felizzott, és kis hallgatás után így folytatta:

— Ha majd a hegyek tetejéig építem, akkor is hozzám vezet, hisz én leszek az utolsó fokon... S ha ott leszek, akkor az égből leszek... — mondta. — Ott fenn a szürkéskek égből. Amíg itt oly forrón fúj a szél, ott fönt hús szellő lengedez, ott kinyújtózhatnak és repülhetnek, mint a madár. Onnan láthatom a kék tengert, ott én leszek az úr. A kis úr. De itt, a Fekete Sellőn csupán a vizet őrzöm nektek, és száraz halat rágcsálok.

A leány elámult a kislegény szavain. Elámult, hisz ilyesmit soha senkitől sem hallott. Az embereket nem érdekli sem a magasság, sem a mélység, semmilyen távolság. Csak a tó, a halak, az ivóvíz, a bor. Az emberek bolondságnak tartják innen elmenni, és ha metán valaki dühében olyasmint mond, hogy innen menekülni kell, erről az átkozott helyről, akkor annak tényleg el kell menekülnie, mert valami csodálatos erő egy éjszakán összezúzza csónakját, házat lassan ledönti, szőlejét kitépi, fáit kivágja. És a falu hallgat, senki se szól, s ebben a némaságban van a különös bosszú minden magyarzata.

Tea, a falu legszebb lánya, most elámult, és igazán nem tudta úgy érteni az egészet, mint egy örült, egy hülye

Acs József szbvegrajza

mondókáját. Ó, Tea, tizenhat éves volt, és oly szépen hangzott számára az a szó, hogy repülni. És íme, ez a nyomorék hisz benne, hogy ott fönn a hegygerincen a hegycsúcson friss, tiszta szellő lengedezik, és az ember kinyújtózhat, és repülhet, mint a sas. Gömbölyödő mellei egyre hevesebben hullámzottak, és már szinte belefájdult a nyaka a föl-felé nézésbe. A fekete küldöttség már visszafelé igyekezett, s eleje már arra, az Ördögnyereg körül lengette fekete szoknyáját. Tea, a falu legszebb lánya is fejére emelte a korsót, és elgondolkozva az asszonyok után sietett.

Emil boldog volt. Végtelenül boldog volt hisz valakit érdekelt, mit csinál ő, a sánta vízörz. Valakit mégiscsak érdekelt az ég, a repülés és ő, a sánta Emil. Most már egyre biztosabb volt a dolgában. A lépcsőfokok egyre szebbek, arányosabbak lettek. A véső biztosabban fordult neki a kőnek. Emil haja tele volt kötőrmelékekkel, kőponnal. A barlangot már rég maga alatt hagyta, és úgy érezte, hogy a hegycsúcs, habár lassan, de közeledik. És alig várta, alig várta már, hogy az asszonyok késő délután megjelenjenek arról, az Ördögnyereg felől, és föntről leste, jön-e Tea, a legszebb lány. És Tea jött. Szép csipője ringott, lengett fekete szoknyája, fehér inge kivillant fekete réklíje alól. Emil valami különös izgalmat érzett magában. Valami megmagyarázhatatlan

belső tűz lobogott fel benne ilyenkor. És várta, hogy Tea kérdezzen, vagy szóljon hozzá. S a kissé tört hang onnan lentről úgy cirógatta, csiklandozta fülét, mint mikor fűbe fekszik az ember, s egy fűszál végigsimítja.

— Emil... fáradtságos munka ez? — kérdezte egy nap Tea.

— Nem, nem! Észre sem veszem. Hisz a gondolatok úgy meglepnek, hogy kezem már csak magától dolgozik és a lépcsőfokok szinte észrevétlenül születnek. Néha még éhségemet is elfeledem, és csak csinálok, és csak csinálok. Mondom neked, hogy így nagyon könnyű dolgozni. Amikor valamiben biztos vagy, amit szívből csinálsz, az megy, mint a karikacsapás. Gyere föl... Vagy ne, me, ne most! Majd ha elkészül a csúcsig. Igaz, addigra sok, sok nap eltelik, s talán te akkorra már nem is akarsz repülni, mint a madár. Mert úgy érzem, most még szeretnél te is kinyújtózkodni és repülni fönt, ahol hűs szellő lengedez, ahol érzed távoli, nagy fenyőerdők lassú zúgását, ahol hallod a tenger locogását, ahol minden végtelen minden szép és minden jó, mint a madár, mint a hold, mint a kígyó, mint a darázs.

Az asszonyok már megint messze elhaladtak, de Tea nem indult még. Leült a medence szélére és nézett föl Emilre, a sánta vízörzre. És most teljesen elfeledte, hogy Emil sánta. A le-

gényke-kis-szünetet tartott, aztán, ész-bekapva, így folytatta:

— El is feledtem megmondani, hogy van nekem egy éneklő kígyóm. Minden reggel vár rám az Ördögnyereg-nél, és előttem fut egész időig, s közben ezt éneklí:

*Békés az ég, s a szél a kőbe nyúl
Bőröm tarkaságát darázs csodálja
Gyere utánam görbe, hús utamon
Vagy repülj merészen, mint a sas
Bántani nem fog senki, nem, nem, nem
[hagyom!]*

Tea szeme könnyel telt meg. Arca kipirult és mosolygott.

— Szép — mondta a lány. — De hisz a kígyó...?

— Ó... igaz, igaz, jómagam sem vagyok biztos benne, hogy ő énekel-e, vagy csak én képzelem be magamnak az egészet. De úgy tűnik, mintha halálam vékonyka hangját. Olyan sejtés ez, mint amikor érzed, hogy talpad alatt a kő meghullámszik. Vagy otthon, ha egyedül vagy, és felnyög a szekrény. A kígyó minden reggel megvár, és ott kanyarog előttem egész időig, és itt szégyenlősen elbújik. Ne! Ne mondd azt, hogy ütsem agyon, ne mondd azt, hogy megmarhat... Ő nem bánt engem. Olvann barátságosan csillognak kicsi szemei, hogy az ember szíve jókedvvel telik meg, és sokszor allig tudom magam visszatartani, hogy tenyerembe ne vegyem.

Tea még mindig nem mozdult. Úgy érezte, hogy valami lidérc szállta meg, hogy valami hihetetlen túlvilági dolog történik vele. Láta a friss, fehér lépcsőket és fönt a sánta vízörzöt, és hallotta a szavakat. Kezében táncolt az üres cserépedény, a fékete, csillogó korszó. Valami parancsoló hang szólalt meg benne egyre, egyre. De ő összeszorította a fogát és ülve maradt a medencé szélén. A hang egyre öblösebben szólt, de ő maradt! Akkor egyszer csak fölemelte a korszót, és teljes erejéből az egyik sziklához vágta. Nagyot kacagott hozzá, és elfutott. Emil nagy, dióbarna szeme megtelt örömkönnyyekkel. Hítte, hogy Tea vissza fog térni egy másik korszóval, és akkor, akkor talán egy nap meglesznek a lépcsők egészen a hegy pereméig, a csúcsig, ahonnan repülhet, mint a sas. És lám, Tea nem mondta, hogy üsse agyon a kígyót, lám, Tea nem félti, hisz érzi, hogy barátról van szó. És ha Tea visszajön, akkor majd mesél neki valamit. Majd ha visszajön.

Tea nem jött vissza.

Az anyja jött.

A kötörmelék tovább pattogott a vész alatt, és Emil haja és szeme megtelt köpönnnyel. Mindene viszkedett már. Leszállt a forró est, amikor a sziklák csak úgy okádták a melegséget, és Emil, mint mindig, kedvetlenül hazafelé indult. Mikor az Ördögnyereg-re ért, valami undort érzett, valami borzasztó undort ezek iránt az emberek iránt. Valami kimondhatatlan gyűlöletet. S ekkor született meg benne az a gondolat, hogy valami borzasztót kell tennie. Valamit, amit nem felednek el soha. És Emil fülében újra fölzúgtak a távoli fenyesések, és véreben egyre tisztábban érezte, a megmagyarázhatatlan bosszú lüktetését. Nem ment haza. A tóra ment, és megfürdött. Ott legény ült a parton és borozgatott. Emil vizes haját simogatta, és egy olajfának dőlt. Botját maga mellé fektette, és kortyintott egy feléje nyújtott boroskorsóból.

— Még mindig oly lassan bugyog a víz ott fönt? — kérdezte az egyik legény Emilt.

— Még mindig éppoly lassan.

— És unalmas ott fönt? — kérdezte egy göndörhajú legény.

— Nem. Nem unalmas. Egy csöppet sem unalmas. Hogy volna unalmas, amikor dolgozom. Tinektek sem unalmas a halászás hisz dolgoztok. Nem?

— Te, Emil, miért nem megy el papnak? Hangod szép tiszta, szíved olyan, mint egy báránykéé kezded sima, mint a víz tükre, szemed oly piszkosan becsületes, hogy az embert megeszi a fene, ha belenéz, No, meg asszonyra sem lesz gondod, úgysem, soha.

Emil a tavat mézte. Feketen csillogott, mint a szurok. Fenekén szén-vagy palarétegek terülnek el, azért oly fekete mindig. Vize pedig tiszta, átlátszó, mint az üveg. Emil gondolkodott. Itt az a'kalam, lám. Ezt nem lehet tovább tűrni. Nem szenvedheti tovább ezeket a bambá, piszkos, halszagú, marakodó embereket. Meghúzta a korszót.

— Tea miatt nem megyek. Minden nap följár hozzám, és soká, soká heverésznünk a barlangban. Tea az enyém! — mondta Emil végtelen nyugalommal, és megint nagyot kortyintott a korszóból. — Én építem a lépcsőket, ő vizet hord fel nekem, ha szomjas vagyok. Majd ha a hegyek csúcsára érnek a lépcsők, akkor elrepülünk, mint a madár.

És ezek a súlyos szavak úgy gördültek elő Emil tüdejéből, mint a legborzasztóbb kinyilatkoztatás. Élvezte, tudta, hogy ez volt a legtöbb, a lepokolibb, amit most a falunak mondhatott.

Tudta, hogy a legények szíve megre-meg, és izmaik megfeszülnek. Itt ismeretlen a tréfa vagy amolyan könnyelműen kiejtett, súlytalan szó. A falu népe mindent úgy mond, ahogyan tesz, és ahogyan mondja. Itt soha senki sem mevet, itt soha senki sem tréfál. Ha az emberek néha beisznak, nem dalolnak, hanem leballagnak a tóra, és üldögélnek szótlanul, hogy senki se legyen tanúja kedélyeinek esetleges fölszínre buggyanásának. És a forró éjszakákban, mint valami különös szellemek, néha föl-fölkacagnak egymagukban üldögélve a tóparton. Fölkacagnak vagy fölsírnak. Egyedül, egymagukban teszik azt, amit soha, soha együtt nem mernek megtenni: örülnek. Szégyenlik az örömet, szégyenlik a kacajt, a szerelmet. És ez a szégyenlősség átváltozik valami önmarcangoló, gyűlölködő me-revséggé. Ez a menevség belehúzódik minden kőbe, minden fába, minden tárgyba, ami körülveszi őket. Emil ezért utálta a falut, és ezért szeretett volna belevágni ebbe a halálos mozdulatlan-ságba. Nem félt. Csupán a lépcsőkre gondolt, és egy kicsé fájta a szíve.

A legények kapargáltak a homokban, és nagyokat ittak. Emil boldogan látta, hogy itt most mindenki megretent, mindenki kétségbeesett, és mérle-geli a lehetőségeket, hogy valami-képpen megmentse magát. Emil sorsa meg volt pecsételve, és a kis vízörző is érezte a halál közelségét. Hisz ott kapargált csontos ujjaival a homokban, ott lapult a mogorva kőházakban ott susogott az ecetfák halványzöld levelei között. Emil szerette volna körvonalait látni, most, pár perccel azután, hogy oly kíméletlenül belevágott a falu arcába, a falu szívébe, a falu láthatatlan gyöngéjébe. Most szinte megtelt az egész völgyketlen a halál elnyúló, lassú lé-legzésével.

Későre járt az idő. Kinn a tavon pár halászcónak karbidlámpája libegett, a faluban kutyák ugattak, és ebben a hatalmas kőmedencében, amelynek fene-kén a falu lapult, visszhangzott minden nesz.

Emil elégedetten indult hazafelé. Nyugodtan aludt. Teáról álmódott: va-lami hosszú, fehér úton vitték Teát vé-resen, összedarabolt tagokkal, ő pedig mosolygott, és tenyerében a kedves kí-gyóval, elindult az úton visszafelé.

Kora reggel bátyja ébresztette fel.

— Az lenne a legbecstületesebb, ha én ölnék meg! — mondta, hideg tekinté-tét Emil nagy, dióbarna szemébe fúrva.

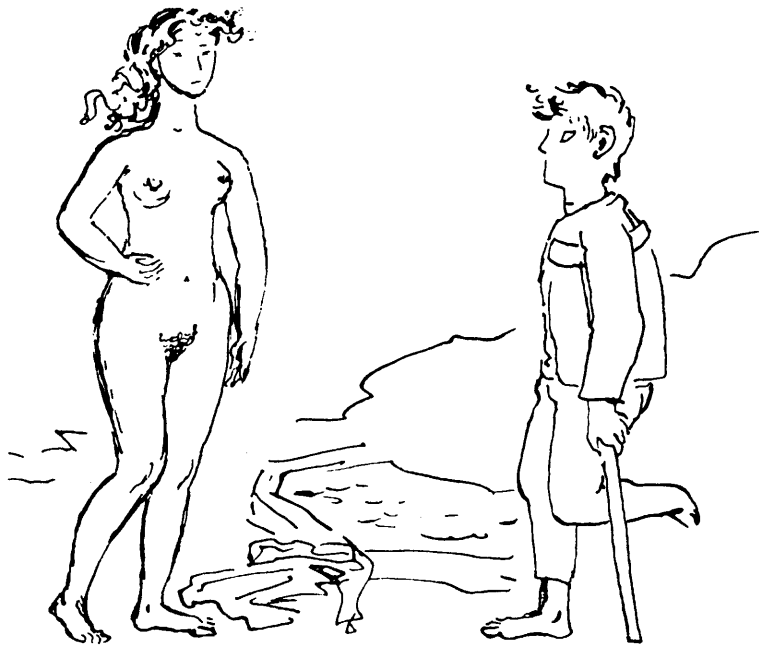
— De te tudod, hogy ez nem a te dolgod... Tudod, hogy butaságot be-szélpsz. Hagyj engem nyugodtan utamra menni. Tudom, mit akartál mondani: a falut izgalom fogta el, az asszonyok veszetten fújnak, a férfiak dühükben bort isznak, és nagyokat köpnek. Ti pe-dig, bősé legények, sértődöttetek vagytok. Mit tudsz te az igazi örömről, a boldogságról? Semmit! Fogalmad sincs ar-ról az útról, mely fölvisz a tiszta légbe, ahol repülhetsz, mint a madár, ahol gondolatod nem ütődik kopár, forró kő-vekkbe, nem verődik embertelen embe-rekbe. Fogalmad sincs arról az útról, amelyet — emberi kéz épített; kes-keny, hogy kocsi nem járhat rajta, de jó embernek, gyalogosnak megfelel. Embernek érted? Nyugodtan járhat rajta, mindegy melyik irányban, fon-tos, hogy megy, fontos, hogy megénke-zik majd valahova, hogy szólni tud, jót vagy rosszat, mindegy, de mozog, és szíve lesz és keze lesz, és változást hoz ide, vagy hirt visz el... — Emil botját nézegette. Fekete erecskeké vonultak rajta spirálisan körül, s olyan száraz volt, hogy szinte pattogott bele. Régi jó bot. Milyen nagy segítség. Emil el-indult a Fekete Sélőre. Még nem tud-ta, mit fog tenni. Még nem jutott odá-ig, hogy határozzon. Agyában ködszerű zúr honolt. Egyszer csak olyan érzése támadt hogy az utolsó, a legutolsó pil-lanatban mégiscsak magyszerű dolgot művel, s kiváéja magát ebből a kelle-metlen helyzetből. De a hóhért be kell várnai, a hóhért be kell várnai!

Tea anyja egy lócán ült. Bort ivott. A kicsiny ablakrésen be-szűrődő kora reggeli fény táncolt ősz haján. Most szinte örült egy csöppnyit, hogy nincs férfiköz a házban. Örült, idegesen örült, ahogyan a bosszúálló szokott örülni.

— Azt hiszem, tudod, hogy itt nincs mit várnunk. Valamelyikünknek meg kell tennie. Neked vagy nekem. Minél előbb, minél előbb. Igazságos gyilkos-ság ez, olyan, hogy utána nem bánt a lelkiismeret. S az a nyomorék még csak el sem futhat, nem is ellenkezhet. Nincs okunk az izgalomra. Egyszerű gyilkosság ez, amit mindenki vár a fa-luban. S rajtunk múlik, hogy az embe-rek újból békében térhessenek nyugó-vóra.

Az asszony eres jobb kezét simogatta. Ő jómaga is szívesen elintézte volna, de

Acs
József
szöveg-
rajza

látni akarta a lányát, mennyire indult föl a kis vízörző hazugságán. Látni akarta, hogyan veszi kezébe a kést, hogyan lép ki a házból.

Tea, a falu legszebb lánya, csak hallgatta anyja szavait, és nem mozdult. Indulatai oly magasra csaptak, hogy végtagjai szinte megbénultak. És telt az idő, és a szoba darabos csendje mindjobban megtelt valami feszültséggel. Akkor hosszú idő után Tea felállt, és az öreg, rozoga szövészekhez lépett, melyen dereshajú anyja kereste mindennapi kenyerüket. Pár kifeszített zsineret összevonó mutató- és hüvelykujja között. Egész halkán szólalt meg:

— Igen. Itt nincs mit gondolkodni. Én fogom elintézni. Én. De úgy, hogy könyörögni fog előttem. Sírimi fog és jajgatni... Úgy fogom megtenni, hogy előbb lerombolja buta lépcsőit, hogy lemond a magasságról, lemond a kék tengerről. Ez a hülye tulajdonképpen csak szállni akart. Azt hitte, hogy csupán szállni akar. S gondolataimat magával vitte már, szavaival elragadta tekintetem. Milyen különös, igazi ördög... — Akkor egy nagy fekete kendőbe egy széles bándot csavart, és elindult a Fekete Sella-re. A falu hunyorgó tekintete elkísérte egészen az Ördögnyeregig.

Emil szorgalmasan vésegette a lépcsőket, és egész lényét valami különös büszkeség töltötte el. Satnya, nyomorék lábát maga alá húzta, s a szürkésfehér kő egyre porzott vésője alatt. Nem is vette észre, hogy Tea megérkezett. Szorgosan dolgozott, mélyen gondolataiba mélyedve. S Tea lenn a medence szélén, a forrás mellett, meztelenre vetkőzött. Szép fiatal teste fehérén csillogott a sziürke sziklák közt, fehérén szikrázott a forró szélben. Emil tekintete véletlenül vetődött rá, s akkor azt érezte, hogy szíve megáll, hogy arca elfehéredik, hogy keze remeg. Bizonytalanul inogott fönn a magasban. Hullámozott vele a hegy, s a lépcsőzet úgy lengett, mintha papírból lett volna. „Milyen különös most Tea. Milyen fehér, milyen mozdulatlan, s úgy méz, olyan a tekintete, mint a káspenge, mint a balta éle. Milyen vértelen az ajka. Tea... Mintha nem is az a tegnapi Tea volna, aki a sziklához verte a korszót. Ez egy másik lány. Ez a gyilkos”, suttogta maga elé Emil, és halántékán egy kis erecskében hideg verejték futott alá. Nem a haláltól félt most, hanem a valóságtól, mely úgy vágta fejbe, mint valami borzasztó vihar, mint valami émelyítő fuvallat. Remegő kezét botját kereste. Aztán felállt, s fél-

lábán lefelé ugrált a lépcsőn. Béna lába, az akadályoskodó kolonc, ott kálimpált utána. Megállt. Most, amikor ott volt öt-hat méternyire ez a tünemény, most, amikor látta azt, amit soha senki sem látott eddig, most érezte, hogy a valóság olyan kegyetlen, s hogy a lépcsők nagy álma mennyire gyerekes dolog volt. Egyszerre felmött férfinak érezte magát. Itt volt előtte ebben a fehér testben az egész falu, pontosan olyan kegyetlenül és kérlelhetetlenül, mint délutánonként a fekete küldöttség, de most fehérén, mint a patyolat, s ez jelentette a véget. A lány talán alkalmat akar adni neki, hogy megtegye azt, amit hazudott, amit elhíresztelt. Hogy magyarázata legyen, igazi oka a megtorlásnak. Milyen aprólékosan kidolgozta, és milyen következetesen végig számítja vezetni azt az undok tervet. Mit jelent ez a vérfagyasztó alaposság? Soha sem hitte volna, hogy a halál ennyire lelkiismeretesen és megdöbbenően végzi munkáját.

„Milyen szép ez a meztelen test”, gondolta, „milyen egyszerű ez a fehér meztelenség... Tea! A lépcsők végén már érezheted a tenger sós lehelletét, ott fönt már hallhatod a pálmák susogását; de a lépcsőzet nem vezet az égbe. Csak a gondolat repülhet, a lépcsőzet viszont csak lelátó, s tudom már, hogy a kígyó nem dalol, hogy én dalolok csupán, s hogy a sas szállhat, az ember marad itt a földön. És szenved és vágyakozik. Öltözz fel, és hagyj magamra. Az igazság keserű, de jó tudni.

Ha meg akarsz bosszulni, ne így tedd. Késsel vagy balfával, hogy szétfröccsenjen a vérem, nem félek a haláltól, csupán undorodok ettől a játéktól, amit velem űzöl.”

A lány ott állt lent, mint valami szobor, hideg tekintetét Emilre szegezte, és szinte nem látott, nem hallott. Olyan volt, mint egy halott szűz. S ami élt benne, az ott volt lenn, a halászfaluban, az emberek között, akik Emil szerint valamiféle büntetésből maradtak ennyire magukra. A lány elindult Emil felé a lépcsőkön. Borzasztó gyűlölet vezérelte minden mozdulatát, minden lépését. Emil leült az egyik lépcsőfokra. Higgadt volt megint, mint amikor a lépcsőket véste. S most rádöbbsent, hogy itt nincs veszíteni valója. Neki igazán nincs veszíteni valója, bármit csinál is, az eredmény ugyanaz. Csupán a tétlenség bűn most. Ott állt előtte a fehér szobortest, s a szépenálló száj most formálta belül a szavakat, melyekre ő, a sánta vízörző Emil nem volt kíváncsi. Lassan felemelkedett. Nézegette a lány fejét, szép fekete haját, aztán a kifényesített feszítővassal teljes erőből lesújtott. Egyszerre a szét-tört korsó jutott eszébe. „Igazán nem volt mit veszítenem”, gondolta még egyszer, és visszaballagott a legfelső lépcsőfokra. A leány élettelen teste lent libegett a bugyogó, gyülemelő vízecsékben. Emil pedig várta a késő délutánt, amikor az Ördögnyereg felől feltűnik a falu fekete küldöttsége, a korsós, mogorva asszonysereg.

Vers a Bengáli-öbölről

Gál László

fekete tenger fekete tinta
ágaskodik a hajó a hullám hátán
gyere kisfiám harsog a szél
hinta-palinta
be mély

mi van a tenger fenekén
mi van a felhő vállán
csattog a víz a fekete
eső a felhő vállán
mi van a tenger fenekén
be mély

bődül szegény szél fáj neki
mert törne zúzna tépne
szökne a szegény ember is
ám menekülni félne
mi van a tenger fenekén
be mély

fekete mélység tintatenger
be sok be mély be kevés
egy embert írni tinta nincsen
az óceán is kevés
oly mély

Bengáli-öböl, Madras felé, május 29.

Ranko Marinković

A, ismeri ezt, jól ismeri! Ez az a kerek, szabályos *n*, olyan, mint a sirály lendülő szárnyai. Erre az *n*-re figyelmeztette oly sokszor annak idején, hogy ne írja örökösen *u*-nak a címzésben. Ő nem *Touko* és nem *Jaukiu*, nem Japán. Ő Jankin, nemes Jankin Tonko, nem pedig holmi Jau-Kiu Touko, Kiu-Siu Siu-Micu, a nagy hadvezér, Sen-Ki-Se-tudja-hol kínai tartomány meghódítója. Ezen az *n*-en itt valami nyomaték van, valami titkos jeladás, szavakkal el nem mondott üzenet. Ő, ez az *n*, ez az *n*, micsoda emlékek!

Ismerem önt, nagysád, ismerem — megismerem az *n*-jéről! És mit akar most ön tőlem, a csodabogártól, különctől, a régi kulcsok gyűjtőjétől? Éppen ezekkel a szavakkal hagyott is el tíz... nem tizenegy évvel ezelőtt, hát nem emlékszik? Sírógörcsöt és hisztérikus rohamot kapott tizenegy évvel ezelőtt, és haragosan dobbantgatott lábacskaival a kavicson (akkor, tizenegy évvel ezelőtt, erre, itt a járdákon tiszta fehér kavics volt), és kiabált: minek kellenél te nekem, azokkal a rozsdás kulcsokkal, te... (Istenem, de szép volt ő akkor!) Az öreg Lúcia fönn a házban hallotta akkor magát, és később meg is kérdezett: „Sjor Tonko, mi volt az a dolog

signorina Annával?” „Anna kisasszony-nyal?” — válaszoltam. — „Véletlenül megszurta magát egy pálmalevével...” „Mer’ hát a kulcsokat emlegette” — mormogta Lúcia —, „azér’ kérdem.”

Tudta azt az öreg bútor, mi van; és azt is hogy nem a pálma, nem a kulcsok miatt van mindez. Én is tudtam, hogy nem a kulcsok az oka. Arról, hogy gyűjtöm a kulcsokat, tájékozva volt ön már előbb is; tudott róla mindenki, az egész város, és ön mégis gyűrűt váltott velem. Mindenki, az egész helység lakossága nekem árulta az érdekes kulcsrégiségeket, sőt még ön is, még ön maga is, asszonyom, ajándékozott nekem egyet, azt a gyönyörű, velencei gót remeket, mely gyűjteményem dísze, koronája lett! (Ó, Anna!)

Nem, nem a kulcsok miatt, szépaszszony, a földmérő a ludas benne. A földmérő, igen aki itt járt nálunk földmérni földjeinket. Az elvtárs, a földmérő elvtárs! Miatta volt a hisztérikus roham, a sírás, miatta toppantgatott lábacskaival a kavicson! A cipője sarkacska-ját is eltörte akkor. és hogy hazamehessen, elküldtük Lúciát a cipészhez, hogy javítsa meg. Meg kellett várnia Lúciát, míg visszaér a cipőcskével (édes kis meztelen lábacska!), leült hát arra a

padra ott az oleanderek között, és hallgatott haragosan, szólni sem akart többé hozzám. Bűnségnek éreztem magam; mit tudtam én, szegény fejem, akkor a földmérőről! Illatoztak az oleanderek a feje fölött, asszonyom, de ön nem érezte ezt az illatot. És ezt is magamnak róttam fel azt, hogy ön nem érzi ezt a buja, bódító illatot, melytől sóhaj kél a keblekben. En is sóhajtoztam. Haragos némasága miatt, a részegítő illatok miatt, nem létező vétkem miatt (milyen kegyetlen voltál. Anna!). És térdrogytam ott ön előtt, bocsánatáért esengtem, megtagadtam a kulcsaimat, lemondtam róluk, ígéreteket tettem!... és meg akartam csókolni kicsi lábujját, ön pedig, ugyanazzal az érintetlen, csóktalanul érintetlen lábcskájával mellbe taszított és lelökött az út kavicsára. A szó valódi értelmében eldobott, elrúgott magától, hogy jöhessen a földmérő.

Hogy vette önt észre azokon a teodolitjain át, és hogy csomagolta be a mérőszalag börtasakjába máig sem tudom. Csak azt tudom, hogy ön valósággal bolondult érte. Nem szégyellte lesni, várni, találkákat rendezni (minderről akkor szélteben-hosszában beszéltek, én meg pirultam miatta, Anna); amikor pedig elvégezte munkáját és elutazott, elrohant utána, szégyent nem ismerve... És később, amikor kitört a háború, még az erdőbe is utána akart menni! Nadrágot húzni és beállni partizannak!

Amikor Lúcia megjött a cipővel, ön sarkonfordult és elment. itthagytott szó nélkül, egy kézzorítás nélkül. Soha többé nem láttam azóta. Lúcia mondta meg a háború után, hogy mégis férjhez ment ahhoz a földmérőhöz. Ő mondta, hogy úgy akadt rá férgesen, tetvesen, kiéhezetten (bocsáss meg Anna) és hogy aztán ön vakarta le róla a koszt, megette, megitatta, kitetvezte és maga mellé vette az ágyba. (Ó, Anna Anna, én akkor sírtam miattad!) És akkor el is vezette önt a *regisztrációra*, és be is írták önt a nagy könyvbe, mint az ő *drugaricáját*...

De mi ez, mit akar most ezzel a levéllel? Ezzel a sirály szárnyára emlékeztető *n-jével*?! Vagy talántán csúfolódni óhajt, nagyságos asszonyom... földmérőné?

Ugyanazon a kerti padon ült ott a gyalogút mellett, mely valamikor (tizenegy évvel ezelőtt) tiszta, fehér kavicsfal volt beszórva, de most feketéllik a puszta, sáros földtől. Az oleander cserjék v.rágoznak. és éppúgy illatoznak most is, mint annak idején, amikor még

ő is itt üldögélt. Felsőhajtott magában, emlékezőn.

Mit sem tud ön arról, asszonyom, hogy amikor elment, én ágynak estem, félrebeszéltem lázálomban, önről beszéltem, hívogattam... Azt dadogtam, hogy kidobom a házból az összes kulcsokat, csak egyet nem... Azt, amit ön ajándékozott nekem, a mennyországét, a mennyország kulcsát... Lúcia mesélte később, hogy a mennyország kulcsát emlegettem... Azt hitte, haldoklom, lelkem elszállt, már a másvilágon van, a mennyország kapujában és hogy Szent Péterrel beszélget. Én pedig egyre csak a kulcsot kerestem, a mennyországét, az önéét (te voltál a mennyország, az én mennyországom), am vel fel akartam pattintani az ön rettenetes, kegyetlen lelkének pántjait, feltárni és beletekinteni. Amikor meggyógyultam, elneveztem a *pokol kulcsának*, és felakasztottam arra a szegre ott az ablak alatt, melyen azelőtt a kanárink kalitkája függött. Elpusztult a kis jószág, míg beteg voltam; nem volt, aki gondot viseljen rá. Kiakasztottam hát a pokol kulcsát oda a ház falára, hátha eljön érte egy éjjel az a sátán, aki önben lakozik, és elragadja, elviszi... Minden reggel megnéztem, ott van-e még a kulcs, és lám, mit tesz ördög, el is vitte egy éjszaka.

Írni akartam neked, Anna. Meg akartam írni, hogy nem én adtam vissza azt a kulcsot, hanem az ördög, a benned lakozó... Bocsáss meg, nem tudtam, mit cselekszem. Lúcia mondta később, hogy én magam küldtem el, ő vitte a postára feladni, de én nem emlékszem, semmire sem emlékszem, majd eszemet vette a bánat.

Vártam önt, asszonyom, vártam, két álló esztendeig vártam önt. Megvettem azt a lemezt is, a *J'attendrai toujours*-t... és éjjel-nappal azt forgattam, és sírtam fölötte, és vártam. Nem jött. Tizenegy év pergett le, mégsem jött el, — és mit akar most ezzel a levéllel?

Kezében tartotta, felbontatlanul. Pirinyó kis nyomás a tenyerén, fehér, gyöngéd, mintha Annát érintené, azt a fehér, gyengéd, jó Annát, szerelmük első napjaiból. Mosolygott Anna a tenyerén, szelíden, alázatosan, mintha mindenestül átengedte volna magát neki, egész fehérségével, minden bánatával és csalódásával, ezzel az elfáradt, lankadt kézírással és ezzel a bocsánatkérő, bűnbánó *n-nel*. De még mindig nem tudott erőt venni magán annyira, hogy felbontsa a levelet. Az oleanderek

nagyon a gyanú illatával illatoztak még mindig, a régi fájdalommal, hisztérikus toporzékolásának az emlékével, itt, a padon... De nincs már meg a kulcsa a mennyek országának, hogy feltörje pecsétjeit az egeknek itt a tenyerén, a pokloknak itt a kezében, nincs már meg, hogy leverje pántjait a bizonytalanság száz veszéllyel fenyegető kapujának... Elvitte az ördög a kulcsot azon az éjszakan...

Egész testében remegett a fölindulástól. Száján meg ez volt: „Komikus! Levelet kaptam tőle! Komikus! Anna írt! Neveltséges!” Szerette volna elképzelni az asszony csalódását, rosszul sikerült házasságát, a bánatos asszonyi arcot, azt, hogyan vágyódik utána, és végül alázatos, de nyílt kérését, engedje meg, hogy visszatérjen... Am éppen hogy lombosodni kezdett benné az édes ábránd fája, ez a borzongatása a kései boldogságnak, amely éppen ezért kétszeres volt, hatalmas, diadalmas — máris ellenszél kerekedett és szétfújta a diadalünnep részegítő füstjét. S ami megmaradt, az csak ez a levél a tenyerén, bizonytalan, megbízhatatlan adat, kevés ehhez a nagy ricsajhoz lelkében, ehhez a riadóhoz, mely felrázta egy csendes élet békés álmából, a rezignáció, a beenyugvás tizenegy esztendejének vaság rétegződései alatt.

Meghallotta Lúcia papucsait fenn a folyosón és hirtelen beugrta a levelet az inge alá. Határozott mozdulattal felszegte fejét és fölkel a padról. A boríték éles sarka gyengéden megszurta a bal melle alatt és ez egy rövid kis sóhajt szorított ki belőle. Elindult mégis. Elindult, hogy bezárkózzék szobájába, és ott sirja el helyzetét. Régi helyzetét, mely úgy került most elő az emlékezés szekrényéből, mint egy drága, sohasem viselt ünnepi ruha. A feledés férgi rágták tizenegy esztendeig. De most egyszerre napfényre került, szitává lyuggatva a feledéstől kopottan, furcsán, üresen és avultan — és mégis oly erősen hat, itt az oleanderek illatozónében, egy múlt kínokkal kövezett ösvényén, melynek fehérségét élmosta az idő.

Fehér volt Anna. A hó, a cukor fehérsége volt az övé; felhőkisasszony, hófehér, ábrándkisasszony, az illúziók asszonya; áhítatos, tiszta szerelmétől fehér. És akkor egyszerre elolvadt ön a szememben, asszonyom. Csak fehér foltok maradtak ön után. Fehér üresség, a messzeségből a búcsú fehér kendőivel integető, rebbenő, fehér emlékek.

Én is integettem zsebkendőmmel az erkélyről azon a kora reggelen, ami-

kör elutazott, asszonyom. Távcson figyelttem a hajót és fel is fedeztem önt a fedélzeten. A korlátra támaszkodva állt és nézte, ahogy integetek. Ugyanúgy, mint eladdig minden reggel, amikor felkelt és megjelent az ablaknál, hogy fogadja reggeli üdvözlésemet, melyet mindig viszonzott is. De akkor, ott a gőzhajó fedélzetén, amikor elment mindörökre, nem válaszolt. A táskából elővette fehér zsebkendőjét és megtörölte az orrát. Ez volt az ön búcsúja tőlem.

Az a zsebkendő meg a távcso még mindig ott heverték egy fehér papírral bevont, különpolcon. És nem szüntem meg integetni, madame, mind e tizenegy év alatt. Minden reggel üdvözlöm az erkélyről (te vagy, Anna, még ma is az én reggeli imám), de ön helyett, meghozza ugyanabban az ablakból, csak az öreg, bolondos Róza tanti viszonzza.

Erős nyári nap tűzött az ablakra, becsukta hát, lehúzta a redőnyt, és a szoba gyászos felhomályba burkolózott. Ebben az alkonyati homályban, óvatosan, mintha fényképlemet szedne ki a gép kamrájából, felbontotta a borítékot és kihúzta a levelet. Túl sötét volt ahhoz, hogy mindjárt elolvashassa, megvárta hát, míg hozzá nem szokik a szemé.

Mit akar? A kulcsot visszaadtam, nincs nálam semmi az övéből. Vagy talán a földmérő elvtárs óhajt valamit? A földmérő elvtárs az ő közvetítésével kínál békejebbot és kér bocsánatot, amiért elrabolta boldogságomat és maga élvezi?

Sok szerencsét, földmérő elvtárs, csak te élvezz! (Mert ezeket tegezni kell, maguk parancsolták így.) Én nem vagyok boldogtalan. Ellenkezőleg, olyan szívességet tettél nekem... (Bocsáss meg Anna, csak előtte beszélek így, hogy ki né nevéssen. Te tudod, hogyan érzek.) Olyan szívességet tettél nekem...

„Kedves Toni”, állt a levélben. „mágnak is furcsa, hogy a történetek és annyi év után most mégis írok neked. Egy nagy kéréssem volna, és remélem...”

A férfi arcán egyszerre eláradt a nagylelkűség fénye. (Neked ne tegyek meg valamit, drága Annám?! Mondd csak, mond!)

... Öt évi hiábavaló várakozás után, amikor már minden reményünket elvesztettük, fiam született!”

Kétszer is elolvasta a mondatot, és csak harmadszorra értette meg, akkor,

amikor elismételte magában, egyenként megvilágította a szavakat és összehasonlította a valósággal. Öt évi várakozás! Az ablaknál leste a földmérével együtt, mikor érkezik meg a gölya! Ah, ezt nevezi ön *várakozásnak*? Kaján volt, cinikus, és tetszelgett önmagának. Arcán megérezte a megfelelő fintort is, és odalépett a tükörhöz, hogy megnézzé. A csalódottság szomorú álarcá volt ez, a gúnyor éppen csak rá volt erőltetve, mint a kézre az elcsérelt kesztyű, és arca olyan furcsán eltorzult, mintha görbe tükörből tekintet, volna vissza rá. De hát neki tetszett. Azt hitte, ez az a mosoly, mely összetöri az ellenfelet. Óvatosan, vigyázva hordozta a szobában ezt a fintort, hátraszegett fejjel, mint az egyensúlyozó művész, üvegpalackkal az orrán.

Vártak, ő várt... — mormogta megannyi keserű, sértő gondolattársítás közben... No de lássuk a „kérést” is!

„Te tudod, Toni, milyenek ők (tudom, mint afféle elvtárs), én pedig nem szeretném, ha a fiam kereszttség nélkül maradna. Ők mindent csak „regisztrálnak”... Az esküvő hagyján, azzal nem sokat törődtem (ezt tudjuk, mert nem is kell a — *váráshoz*), felnőttek vagyunk, benőtt a fejünk lágya (biztos?), tudjuk, mit cselekszünk (ez is nagy kérdés!), de ez a kis ártatlanság... csak látnád, milyen muris orrocskája van... mit tud ő szegényke a mi politikánkhoz? Később esetleg szememre vetné... Azt gondoltam hát... Itt nincs kihez fordulnom, mindannyian... hisz tudod (tudom), de téged mégis közelállónak érezlek magamhoz, oly kedvesnek, mintha bátyám lennél (köszönöm, húgom), elhátároztam tehát, hogy hozzád fordulok és megkérlek, vállald el a keresztapasságot... Elvállalod, Toni? (Hm...) Férjem erről mitsem tud. Mi azt még reggel el fogjuk intézni, míg ő a hivatalban van, már megbeszéltem mindent páter Vinkóval. Férjemnek pedig azt mondtam, hogy te csak úgy eljössz két-három napra, hogy lássad a kicsit, mire ő azt felelte, csak jöjjön. Tudod, ő nagyrabecsül téged. Azt mondja: „Bár azok közül való, mégsem működött együtt a megszállóval. Ez jellemre vall!” Ő, tudod, mindent a politika szemszögéből vizsgál, néha meg is unom (ugyan!), de különben finom, jó ember, a légynek se vétene. Csak hát mit tehetsz (én? semmit), négy évig az erdőben volt, időbe telik, míg rá

nem szokik sok mindenre, ami nélküli nem lehetünk meg. Kérlek Toni, ne utasíts vissza! (Hm...) Ha beleegyezel, sürgönyözd meg, hogy mikor érkezel. Szívvelyesen üdvözlő — Anna.

PS. Gyűjtöd-e még a kulcsokat? Van ám egy meglepetésem számodra!”

Nekem is egy neked! — mondta fennhangon, majd összegyűrte és elhajtotta a levelet. Rút mosoly jelent meg az arcán. Előbb csak az ajka, csak az orra körül játszadozott, mint valami csintalan ördögfióka, ide-oda ugrándozott hol az egyik, hol másik orcáján, csiklandozta, megmozgatta, ébersztgette ezeket a petyhüdt vonásokat, ezeket az álmagat, szomorú redőket, ezeket az ernyedtt, lelógó zacskókat; föl, föl riadóra, lázadásra szólította őket. Megélenkül az arc. Sokéves tompa merevségből ébredezett, nyújtózott, mozdult, táncot járt, a nevetés pedig nőtt, növekedett egyre ellenállhatatlanabban; felszakította, ledöntötte az erőltetett, görcsös fintorok, minden zsilipjét, gátját, és előmlött az arcán megfékezhetetlenül és győzelmesen, mint az áradat. Kacagás ráta ezt a fehér, simára borotvált alarcot, életeli nevetés, a gyilkos acsarkodás minden erejével, mely eltépte benne valamennyi fékjét illemnek, tekintetnek, megölt minden érzékenykedést, apró bánatokat — hajdani könnyek forrásait. Harsányan, a káromlás dühével hahatózott, súlyosan, primitíven, falánkul, rőfögve, mint a disznó. Volt ebben a hatótában valami visszataszító embertelen; a bosszúszomjnak valami rettenetes, kéjes öröme.

Felkelt, felemelte a padlóról az összegyűrt levelet, gondosan kisimította és egy könyvet tett rá nehezéskül. Aztán beszólította az öreg Lúciát és elküldte a postára a távirattal: „Holnap érkezem, Tonko.”

A gőzös békésen siklott a víz tükörén, a néni ke meg beszélt, beszélt... Fiáról mesélt, aki harcos volt, aztán meg-nősült és most Szplitben van „vezető állásban”... Éppen öt meg meglátogatni, Unoka is van már, fiú, két éves — aranyos, és — isten bocsássa meg — nincs megkeresztelve! Jaj, úgy félek, sjon Tonko, ne adj isten, valami baja essék, és hát hogy fog a kis pogány cselédem, isten bocsá, hogy fog mondja csak, keresztletlenül a jóisten színe elé járulni? És arról, hogy milyenek ezek, és hogy az ő fia is, nem mondja, jó, mint a falat kenyér, de épp olyan forma, mint ők, mert egyre

azt hajtogatja, hogy minden a világon csak természet, természet... De hát ki teremtette ezt a világot, ezt a Napot, meg a nyarat, meg a telet, és ezt a tengert és ezeket a delfineket a tengerben, mondja család, s jor Tonko, mondja meg maga is; hogy teremthette az a természet mindezt, hogy minden olyan rendben van és a maga helyén? *Ajme meni*, nem értek én ebből semmit. Ugyan, hiába is töröm rajta a fejem, hanem elnézem csak azt a gyereket, ahogy áldás nélkül van, az aranyos, és nem győzőm könnyel, ha eszembe jut, jó Tonko uram...

Ő hallgatott. Az a komolyság, melylyel az öregasszony a keresztelés sorsdöntő fontosságáról beszélt, gondolkozóba, mi több gondba ejtette. A döntés ott ficánkolt igen zavaros gondolatnak hálójában, amit az öregasszony most még jobban összekuszált. Mégis, szent dolgok ezek! És ezekbe nem szeretett beleavatkozni.

Hirtelen lámpalázat érzett és már szinte megbánta, hogy elindult erre az útra. De hát a gyereket megkeresztelik, ő nem akarja megsérteni a keresztiséget. Tisztelet, becsület neki! Sőt, mi több, a földmérő háta megett történik majd az egész, csendben, összetűzés, zaj nélkül, szívében egy adag iróniával és örömmel. Az a későbbi pedig... annak már semmi köze a keresztelődöz.

A lelkiismereti kérdést megoldotta és most megint azon derült magában, hogy sikerül a család. A jóisten megérti majd és meg is jutalmazza, az ő pártján van. És Anna is. Az isten, ő és Anna — a földmérő ellen; ravaszul, finoman, csendben a háta mögött, diplomatikusan, kiabálás és hangos sértések nélkül. Anna és ő diplomatikusan keresztelik meg a földmérő fiát... Haha-ha, nevetgélt magában, élvezve a helyzetet.

Hízelt neki Anna bizalma. Bűntársnak hívta meg, az ura ellen. Bizonyos reményeket merészelt most már táplálni... Azt mondja, néha éppen elege van, Politikus! Anna képe rebent föl benne, a régi, fehér Annáé. Amikor még az övé volt. A titkos összesűgások, kacintások, közös titkuk Annája. Elsötétített szoba, itt van, érzi Annát, ahogy minden ízében remeg, reszket, feladva minden ellenállást, késsen arra, hogy odaadja magát, és alig hallhatóan suttog, karjaiba hívogatja. Borzongott a gyönyörűségtől. Összerezgett, mintha zokogás rázta volna meg testét.

— Átugrotta a halál — szölt az öregasszony.

— Hogy? A halál? — kérdezte szigorúan, álmodozásában rajtakapva.

— Hát, úgy mondják — felelte a néni kecsésen —, hogy amikor valaki meggrázódik, akkor átugrotta a halál. És ki tudja, hátha igaz?

Halál? Nem vette jónéven, hogy ebben a hangulatában ez a szó idetolakszik. Ez az egy élete is túlságosan szűk volt ahhoz a sok gyönyörűséghez, mely holnap reggel várja ott, amikor magukra maradnak ők ketten, a bűntársak, az összeesküvők.

— Elejti az ajándékot s jor Tonko — figyelmeztette a néni, miközben odanyúlt, hogy visszatartsa a csomagocskát, mely már-már lecsúszott a férfi térdéről. — Mi jót visz benne, ajándékot?

— Azt — mondta haragosan és ellökte a néni kezét, nehogy hozzáérjen a papírgöngyöleghez; ő maga kapta el estében.

— Én meg a fiamnak viszem ezt a kis szölyöt — és rámutatott maga mellett a jókora kosárra. — Pedig többet fog a menyecske enni belőle, többet, mint ő szegény feje. Nem érkezik még enni se, csak fut ide, fut oda.

Igen, ajándék, ismételte magában, és arca, a bensőjében dúló viharoktól, ismét elkezdett rángatózni, mint tegnap is, amikor megszületett ez a rettenetes határozat. Meglepetés, hogyne, ajándékképp — pokolgép, amitől annyifelé repülünk, ahányan vagyunk. Ha te tudnád, mondta magában — és a nénikére gondolt —, milyen dinamit van ebben!

A kis csomagocska, gondosan fehér selyempapírba burkolva és keresztben kétszer átkötve egy piros selyemszállal (a szín tetszeni fog a földmérőnek, gúnyolódott magában) ártatlanul hevert térde között, mint valami kedves kised a bölcsőben, selyem- és csipkefelhőben, a szalag égő vörösvérel díszítve... lám, éppen ahogy illik is a keresztelődöz. Ringatni kezdte ezt a veszedelmes kisedet a térdén és gondolatban becézgette: várj csak várj csak, kicsim, előbb örömet szerzünk apukának, megkereszteljük öcsikét. És aztán lefekszel majd öcsike mellé a bölcsőbe, hogy anyukát is megörvendeztessük. Mert anyuka nagyon fog örülni, ha viszontlát, apuka pedig nagyokat fog ugrani jókedvében, ha megismer, és a végén, táncrea perdülünk mindannyian és vigadunk, vigadunk...

B. Szabó György szövegrajza

— És mi szépet visz ajándékba, Tonko úr? — Az öregaszony kíváncsi volt.

— Eh, apróságokat, amit már szokás a bölcsőbe tenni és aminek örül a szülő is, meg a gyerek is. Csörgőket, csörgőcskéket... és csengettyűket.

— Csengettyűk, az szép. Az én gyerekeim meg gyufaskatulyákkal játszadoztak, amiből mindig kiszórták a gyufát... — Szavát elnyomta a hajókürt

éles hangja. A gőzös befordult a kikötőbe.

A parton nagy volt a sürgés-forgás. A hajók érkezése mindig ünnepélyes pillanat volt kikötőinkben; különösen ezekben a háború utáni években, amikor a megszállás négy évének mindenféle korlátozása és megszorítása után az emberek egyszerre szükségét érezték a nagyobb mozgásnak. Oktalan türel-

metlenséggel és kíváncsisággal várták a hajókat, még ezeket a kis helyi-érdekű gőzöskéket is a közeli szigetektől, még ezeket is olyan izgalommal várták, mintha mindegyikük valami váratlan-találkozást hozna, valami váratlan örömet, mely eddig késett valahol de íme, éppen most, megérkezik.

Nyugtalan volt. A móló nyüzgésében, azok között a nyugtalanul izgó-mozgó, hullámzó, forgolódo fejek között, melyeket mintha valami kegre szél táncoltatna, ott van az ő makacs és szélsőséges fejecskeje is, valamiféle gondolatokkal benne... Milyen gondolatokkal? Mégis hát, miért hívta meg büntársnak (éppen őt!) ebben az összeküvésben a földmérő ellen? Miért avatta bele ebbe a titokba és miért ébresztette fel benne az érzelmeket... érzelmeket... úgy, mintha valami titokzatos, elhagyott helyre hívná, ahol egészen egyedül lesznek és... össze-sűgnak majd, mint az ármánykodók. Ő pedig maga is cselre készül (a magáéra; szörnyű lesz, olyan bosszút áll, hogy megemlegetik!) ezzel az ártatlanul-fehér selyempapírba csomagolt, szalaggal átkötött pokolcéppel, ezzel a merénylő gyilkos bombával, melynek robbanása holnap reggelre van beállítva, a keresztelő után... Kíváncsi lesz, égni fog a türelmetlenségtől... Felbontja a csomagot, megnézi a kereszt-koma ajándékát (a komáét!) és — bumm! Felrobban a bomba és rengeni fog a föld az édes elégtételtől...

Remegett félelmében. Nem a pokol-géptől, hanem Annától. Valamit motyogott magában, ám ezek csak szavak voltak, nem igazi gondolatok; a gondolatok összezsugorodtak, egymásba töltöttek, rejtőzködtek Anna előtt.

Anna ott áll a parton és vár. Várja őt, a merénylőt, várja tárt karokkal az orvgyilkost (Anna! Anna! Anna! — zokogta magában), derült arccal, bizalommal és megkönnyebbülés érzésével: Toni itt van, Toni eljött! (Toni, ni, ni, nem ui! — de hát ő ezt most mondja, nem írja...) És megbánásába, hogy csalja az urát, gyengéd rokonszenv vegyül őiránta, a gyilkos iránt, lehet, hogy a tudat alatt valami csendes, riadt szerelem is ébredt benne a tetszhalál tizenegy esztendeje után. Mert, miért is hívta volna különben, miért? Lehet, hogy ez az egész komplot a keresztelővel csak ürügy... Kéjes gyönyörűséggel gondolt erre a lehetőségre és majd el-sírta magát boldogságában. Amott meg pokolgépet akar prezentálni ennek az

ölebe hulló, esztelen boldogságnak. Micsoda hálátlanság! És micsoda örültség!

Meg akart szabadulni tőle; elhajítani, eldobni ezt az ostoba, gonosz terhet, mely most egyszerre oly súlyosan nehezedett lelkiismeretére; a gonosztevő alávalósága és cinizmusa hahotázik a csomagban ostobán. De hogy intézze el feltűnés nélkül, diszkrétan, úgy, hogy elkerülje a kíváncsiskodók kérdéseit és a megjegyzéseket? Elmerül-e a vízben? Leteszi a csomagot a korlát szélére és ott hagyja. Mihelyt megrándul a hajó, lepottyan az magától. A néni felé fordult, hogy elterelje figyelmét tetített szórakozottságáról, de hiába: az már meg is szólalt valahol a háta megett.

— *Ajme meni, sjor Tonko*, jaj az isten szerelmére, itt felejtette az ajándékot! — sápítozott. — Majd lefordult, alig bírtam megfogni. No semmi baj, majd én viszem, mert amilyen, még itt felejtene! Hogy milyenek ezek a tudós urak! No de sebjaj, majd én... Maga meg ha megtenné, Tonko uram, ezt a kis szőlőt... Csak a partig, nahát. Sok a nép, az én lábam meg már nem szolgál olyan jól, oszt azért... Csak a partig... — szaporította a szót a néni gondterhelten, miközben szoknyája szárnyaival igyekezett megvédeni szőlőjét a hajó partoldalán tolongó, türelmetlen utasok nyomásától. A piros zsinnyel átkötött csomagot pedig kezében tartotta.

Nem vette el tőle, hagyta, hadd vigye. Maga pedig dühös megadással megragadta a kosarat, magasba emelte, fel egészen az álláig, mintha éppen át akarná vetni a mellvéden.

— *Ajme meni, sjor Tonko!* — ijedezett az öregasszony a szőlőjét féltve. — Megálljon, hisz még a pallót se engedték le! Elfárad a karja...

De ő nem tette le a kosarat. A parton körözött tekintetével, nem is hallotta az öregasszonyt. És ha még a tetejébe *kettesben* jött ki elébem! — gondolta haragosan... — Vagy éppenséggel hármásban, a... *hiábavaló várakozásnak azzal a gyümölcsével!* — tette hozzá a merénylő alattomoságával, bosszúra készen.

Egy fehér zsebkendő rebbent a napfényben. Igen, ez ő, Anna. Egyedül. Körülötte kikötői hordárok, milicisták és nyugsgó embertömeg, hangoskodó, tarka, érdektelen. Ujjatlan, fehér ruhában volt, eől valami furcsa, szegletes kivágással — mindenesetre jó darab fehér, meztelen húst láttatva. („Húst”?)

Nem helyeselte ezt a szót.) Fején pedig széleskarimájú, nagy panamakalap, az ég és a tenger színével kéklő, lengőlobogó szalaggal. Maga volt a Nyár, az ég és a tenger; a sirályok fehérsége volt az övé, és így lebegett kalapjában a tankán hullámzó tömeg feje fölött...

— No akkor — szólalt meg a néni —, akkor mehetünk is lassan, Tonko úr...

Most hirtelen megérezte kezében a kosarat, ezt az ostoba, súlyos kosarat, tele nagyszemű sárga szőlővel — tömött, duzzadó szemek, mint a kisgyermek orcája, mint az asszonyi mellek... És egy hirtelen szökkenéssel gondolatai ott termettek a parton; belopakodtak a ruhakivágás alá, beszálltak abba a remegő fehér völgybe... Feszülnek a ruha alatt, duzzadoznak, tele vannak tejjel...

Az asszony mintha csak megérezte volna a férfi tekintetét és gondolatát, összébb húzta mellén a ruhát és zavartan mosolygott. Még el is pirult — látta az arcán — és azt a gondolatát is, hogy azt hiszi, neki hozza a szót. És a férfi nem pirult miatta, hogy ilyesmi jár az eszében. Ellenkezőleg, olyan szárnalmas ügybuzgalommal vitte a kosarat, mintha kincsekkel volna teli, az időkhöz alkalmazkodott, a leereszkedett, kiegyenlítődt embert akarta megjátszani az asszony előtt és ezek előtt itt mind...

— Helyet, helyet! — kiáltozott a néni nagy aggodalmasan, ahogy ott haladt szorososan mögötte a hídláson. — Mozduljanak már félrebb, az isten szerelmére! Jaj, Tonko úr, csak össze ne törjön, ezt neki viszem szegénykének. — Aztán kerepelt még tovább is, de inkább csak magának mondogatta: — Az! Neki hát! Úgyis a menyecske fogja mind megenni. Annak szegénynek még arra se lesz ideje, hogy megkóstolja. Csak szalad, szaladozik, míg le nem esik a lábáról a lellem. Ejnye adjanak már helyet; nincs szemük, nem látják, hogy szólót viszünk! — fogta el a pulykaméreg az öregasszonyt néhány türelmetlenkedő miatt. Nyelve már veszekedésre állt.

— Erre, sjour Tonko, erre. — Elhúzta valamerre, félre, ahol nem volt olyan nagy tolongás. Annát elvesztette szem elől. Eltűnt a tömegben, amíg ő utat tört magának a parton.

Testét kiverte az izzadság, homlokán és nyakán kidagadtak az erek, elkényeztetett, nehézhez nem szokott keze és háta megfájdult, és sehol egy talpa-

latnyi hely, hogy letehesse a kosarat. Ekkor valaki gyöngéden megérintette a könyökét: — Toni!

Megállt, zavartan, még mindig maga előtt tartva a kosarat, szíve úgy vert a dobhártyáján, mintha fejében egész hadsereg menetelne kemény díszlépésben.

Szája tűzpiros volt, fogai fehérek, áttetszőek, és huncutkodó szeme derült mint a mennybolt. Csúfolódott.

Sokáig nézte így a kosárral a kezében és semmit sem értett az egészből. Semmit. Kétségbeejtő, reménytelen állapot, valami kegyetlen benuátltság kötötte meg kezét, lábát, és úgy tetszett, örökké így marad, Annára meredve. A néni szolt rá, hogy tegye le a kosarat s ő gépiesen, félkegyelmű módjára engedelmkedett, le nem véve tekintetét Annáról. Aztán, még mindig egészen önkéntelenül, mintegy hipnotikus álomban, megfogta az asszony kinyújtott, párnás kis kezét és lehajolt, hogy megcsókolja. De a kéz hirtelen lehullott, mélyen le, mintha szemérmesen menekülne a csók elől. A férfi a kezét követve annyira előrehajolt, hogy majd az orrán támaszkodott, mintha valaki jól megtaszította volna hátulról. Az asszony fölnevetett. Gúnyolódik, gondolta, miközben rákvörös arccal, zavartan felegyenesedett. Tilos a kézcsók manapság, megtiltották... tudja ezt Anna...

— Megöregedtél, Toni — mondta és tekintetét a férfi deresedő halántékára szegezte.

És ő? Alig ismertem rá, annyira megváltozott! — vágott vissza gondolatban. — Azt hiszi, asszonyom, hogy ön még fiatal? Mint valami kislány, úgy viselkedik itt nekem! Csintalan bakfis!

Nem is tudta, hogyan szólítsa, tegye-e, vagy magázza, dadogott hát valamit személytelenül, valamit, ami ironikus bók akart lenni, de örökre elveszett a kikötő hangos zűrzavarában, elveszett örökre, mint gyöngyszem a mocsárban.

Nézte Anna arcát, ezt az arcot, melynek valamikori szépsége lassan hervadásnak indult. Apró szeplők jelentek meg az orrán, a szeme körül szarkalábak és kékes karikák... Nyakán petyhüdt volt a bőr, lejjebb pedig, a nyaka alatt, a ruhakivágásban (két rugalmas gömböcske domborodott itt valamikor, határozottan, szép, lekerekített metszettel, mely olyan volt, mint a hullámvölgy két hullámhegy között, mint

a sóhaj két csók között), most sűrű tészta ömlött el egy szemérmesen meghúzódó, vékony vonalat préselve kétoldalról, mely alétan vonaglott a nyomás alatt és szét is áradt hamar a nyak alatti bőr csiklandós deltájában. Itt már bekopogtatott az öregség, gondolta, és elfordította tekintetét szomorúan.

Az asszony ezt megérezte, feljebb húzta a dekoltázs szegélyét és enyhén elpirult.

— Hát akkor... megyünk? — szólt aztán élénken és átfogta a könyökét.

De az öregasszony hátulról már fogta a másik karját és bizalmasan rázogatta.

— És az ajándék, sior Tonko? — mondta azzal a meggyőződéssel, hogy suttog. — Az ajándékot megint elfelejtette? — Azzal kezébe nyomta a csomagot és ráadásul még két hatalmas, gondosan kiválasztott szőlőfürtöt, nagy, duzzadó szemekkel, melyek olyan kemények voltak, mint a mellek...

A valamikoriak... (Ó, Anna, Anna!) Furcsa kárörömmel elegyedett bánat fojtogatta és ez a káröröm abból a csomagból eredt, a felgyülemlett, tömény düh kisugárzásaként: beszéjében valami hejehujázó, gonosz harag lobogott, és a férfibánat melabús esője szitált. Az első oltotta a harag tűzét. Szomorú volt.

A néni ke semmiképpen sem vállalta vissza a fürtöket.

— De Tonko úr, kérem, hisz jól jött a segítsége, mit csináltam volna én, szegény fejem, maga nélkül?

Majdnem sírt.

— De minek ez nekem? Hogy fogom vinni...? Köszönöm, köszönöm!

Százsor is elétkozta szolgálatkészégét. Anna eltávolodott, nehogy valaki is kapcsolatba hozza ezzel a keserves alkudozással a két fürt szőlő körül... Elszégyellte magát.

— A két legislegszebbet választottam ki magának, nézze meg! Vegye csak, vegye, sior Tonko, hiszen szívességet tett nekem. Ki lett volna mellettem, ha nincs Maga? Csak fogadja el! — mackacszkodott az öregasszony.

— De ugyan már, hát hogy fogok én végigmenni a városban ezzel a szőlővel, az isten szerelmére?! Köszönöm...!

— No hiszen, mintha az szegény volna, szőlőt vinni! Hát viszik a szőlőt, így ni, kézben, miért ne? A nagysága is meg fogja mondani, hogy nincs abban semmi szegény, no, mondja meg a nagysága is.

Ő úgy tett, mint aki nem hallja, hátat fordított és türelmetlenül, egyik lábáról a másikra nehezedett.

Fel kellett adnia a harcot. Elvette a két fürtöt az öregasszonytól, két ujjára akasztotta úgy, mint kopolyájánál fogva a halat. És sarkonfordult, el se köszönve tőle.

Anna arcán a vendégnek kijáró, szokásos szívéllyességgel vegyült, gúnyos mosolyt vett észre. Jól megfigyelte egyiket is, másikat is, és az első sarkon dühösen földhöz teremtette a szőlőt; a szemek szertegurultak, mint a gyerekek áttetsző üveggolyói.

Az asszony nevetésben tört ki:

— Mit csinálisz?

— Mi a pokolnak adta ezt nekem! — dühöngött. — Csak azért, hogy gúnyt üzzél belőlem?

— Nem, Toni, nem gúnyolódok — mondta, de azért nevetett tovább, csúfondárosan.

Várj csak, majd meglátjuk, nevensz-e majd holnap reggel is, gondolta bosszúszomjasan. Holnap, a keresztelő után! Rettenetes fegyvernek érezte a csomagot a kezében, s csak megerősödött szándékában.

— Csupán azt nevetem — folytatta Anna —, hogy mennyire megváltoztál. Nem vagy a régi erőben, nem vagy már az a zsarnok.

— Zsarnok? Az nem is voltam soha.

Ő hallgatott. Hát persze, ugyan mit is mondhatna? Én tirannus? Szemtelenység ez tőled, Anna.

Szorosan a tenger mellett haladtak ebben a csendes külvárosban, fás, kertes villanegyedben. A kertekben fenyők, pálmák susogtak, és az asszony halántékán egy elszabadult, apró hajfürt járta táncát a könnyű, alkonyati misztrál fuvaltatában. Ahogy időnként rápillantott erre a vékony tincsre, mely Anna füle körül lengedezett, érezte, hogy lassanként elhagyja minden bátorsága, valósággal elpárolog, mintha a szentimentalizmusnak valami rettenetes olvasztókályhája bombázná hősuga-raival, és lágyítja, bágyasztja, altatja; ásított is egyet, remyhén és álmosan, a keveset aludt és fáradt emberek ásításával.

— Fáradt vagy, ugye, természetesen — kérdezte, hosszas, gondterhelt, majdnemhogy bánatos tekintetet vetve rá. — De már itt is vagyunk. Az a piros tetős. (Mire ő magában: noná — vörös! Ez a ti színetek!) Látod? Az a mi vilánk.

A tietek? — gondolta, majd fennhangon: — Azzal a terasszal?

— Az — felelte az asszony kacéran.

A teraszon, sárga-piros csikozású ponyva alatt egy ember ült szemüveggel az orrán, és újságot olvasott.

A földmérő, mondta gúnyosan. Ámde ettől a titokban, csak magában kimondott szótól mégis megrettent, ezért most igyekezett megjátszani Anna előtt az aggódót.

— A szürkületben olvas — mondta szemrehányóan. — Ez nem... egészséges...

— Nem bizony! Pedig mennyit beszél nekik!... — kapott a szón Anna. Szemmel láthatóan jól esett neki ez az aggódás. — De hiába beszélek. Ilyenek vagytok ti férfiak! Már egészen meggyöngült a szeme...

Füttyszóval adott neki jelt, ugyanazzal a néhány taktussal a *Fra Diavolo*-ból, mellyel őt, Tonkót, hívogatta hajdan. (Anna, Anna! Majd a szíve szakadt meg tőle!) A földmérő rajtakapótan összerezett, felemelte fejét, vidáman feljűk intett az újsággal és bement a házba, hogy fogadja őket.

— Aranyos ó nagyon — hadarta Anna —, majd meglátod. Úgy bánt ez a dolog, hogy így... a háta megett... — Nem mondta végig, hanem csak zavartan felsóhajtott,

Bánja a dolgot! A bosszúvágy megint türelmetlenül fészkelődni kezdett benne, nyugtalanul, szomszójához, kutyául szomjasan.

A *Vigyázz, harap!* — legalábbis erre figyelmeztetett az a háború előttről ottmaradt, rozsdás pléhtábla a kertajtón — a füle botját se mozdította. Ott szunyókált a háza előtt és észre sem vette, hogy gazdáinak vendége érkezett.

A földmérő már várta őket az ajtóban. Rövid ujjú, horgolt ingben volt, magas, szikár, napbarnított bőrű ember, zsebrevágott kézzel, mint egy cowboy. Hosszú arcának vonásai (most már pápaszem nélkül) ésszerűen rendezettek voltak, mintha maga rajzolta volna őket be a szíves jóindulatnak valamilyen modelljéről mintázva. Arcán szívélyes, vendégszerető mosoly ült.

Kezet ráztak. Ismerték egymást még „azokból az időkben”, még a háború előttről. Ezt nem emlegették — volt abban valami szégyenteljes mindkettőjük számára.

Anna úgy állt most közöttük, mint valami csupatűz, csupamosoly kapocs, gyönyörű, fényűző kőszönyű, azt akarta,

hogy összebarátkozzanak, össze akarta fűzni őket az eszmecsere, a kedveskedések, apró tekintetek kötelékeivel, hisz ebből születik meg idővel a kölcsönös rokonszenv.

A földmérőnek különben nem volt szüksége az ő segítségére. Szíves volt, kedves, és ez nem ment természetessége, egy kissé faragatlan közvetlensége rovására, amikor már az első néhány, szokványos mondat után, keményen vállonveregette Tonkót, mintha legbizalmasabb barátja volna. Mi több, a beszélgetés során néhányszor még tegette is.

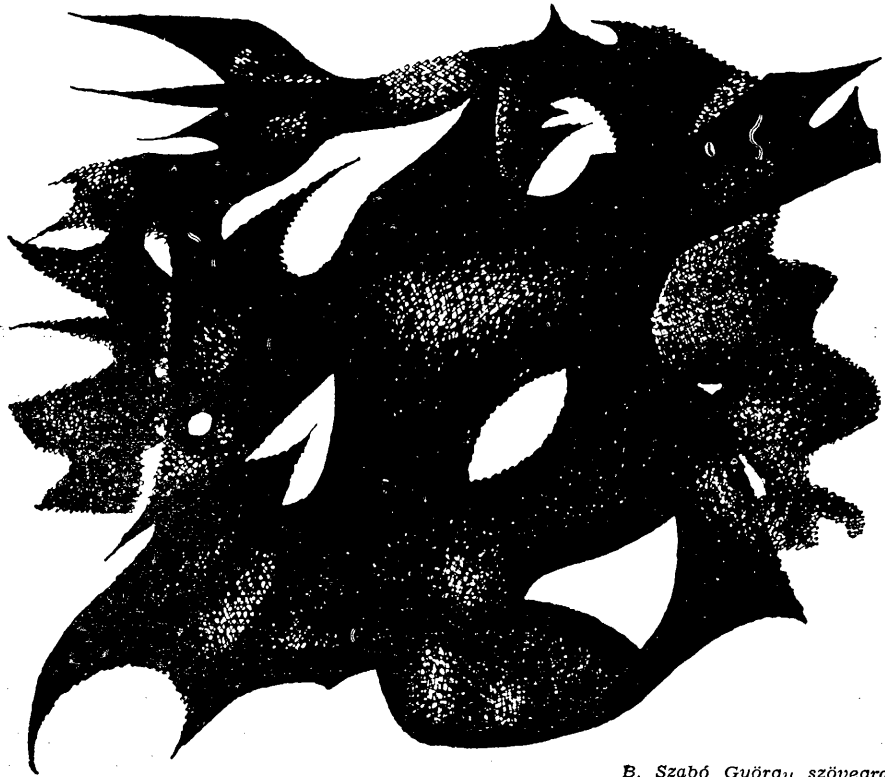
Az erdőből hozott modor! — húzta fel az orrát Tomko *de genere* Jankin. Sértette ennek az „erdőből” jött, a társadalmi érintkezés eldurvult fogalmával visszatért embernek elemi erejű közvetlensége, nyers nyíltsága. Még csak nem is hitt egészen ennek a magatartásnak az őszinteségében sem: szüntelenül csapdákat keresett benne, gúnyt. A földmérő szegletes mozdulataiban a jóalkarátú pártfogó hangsúlyozott szánakozását látta és a győztes nagylelkűségét. A kétszeresen diadalmaskodót.

Nem kell önnek engem sajnálnia, akarta neki mondani, nincs énnekem semmi bajom — és közben ördögi kéjjel gondolt a csomagra, amit holnap, amikor Annával a keresztelő után hazatérnek, ünnepélyesen a gyermek mellé helyez a bölcsőben. Akkor kicserélődnek majd a szerepek, gondolta. Akkor majd én foglak téged pártfogó barátsággal vállonveregetni, elvtárs... he, he...

Valósággal versengtek mindketten, a földmérő is, meg ő is (Anna, Anna!), hogy ki lesz hozzá kedvesebb. Valósággal lényeztetették. „Maga hozzánk tartozik, házunk barátja... a világerő se zsenirozza magát...” Így ő; Anna meg: „Toni, érezd magad otthon...”

Ő pedig tartózkodóbb viszonyt szeretett volna, kevesebb bizalmaskodást, mert ez így lekötelez, túlságosan nyíltan vár ellenszolgáltatást, amikor ő árulásra készül. Kétszeres árulásra. Kétszeres győző és — kétszeres áruló, íme, ez az eredmény! De mindennek Anna az oka! Ó, Anna, minek hívtál ide!

Hazavágyott, elhanyagolt kertje után sóvárgott, szobájának félhomálya után a leeresztett redőnyök mögött, amikor nem hallatszik semmi más, csak Lúcia papucsainak áhítatos surrogása a folyosón és kulcsainak csörrenése az övében.

B. Szabó György szövegrajza

Kulcsok! Mindenfélék, nagyok és kicsik, és azok a pici, pici kis kulcsok, ékszeresdobozok kis kulcsai, és azé a medáliáé, melyben Anna egy hajszálát őrzi és egy konfettit a legutolsó farsang óta, tizenegy évvel ezelőtt. Ezek a régi kulcsok! Mennyit mesélhetnek végtelen magányáról! Reszkető, izzadt, gondos kezekről, zsugori, éber, bolondos, féltékeny szívekről, szenvedélyekről, rémült, remegő virrasztásokról és minden cellalakók kételyeiről és gyanakvásairól, kínjairól minden elkergetetteknek, elrügottaknak a zárt ajtók elől, szünetlenül bocsánatot akarna kérni minden előtt, amit lakat őríz, ami el van rejtve, ami titokzatos, ismeretlen... A kulcsa pedig minden kínoknak egyszerűen egy kulcs, egészen közönséges nyelven szerszám. s ez a nyelv közérthető minden embernek. Ó, ha most bezárkozhatna ezekkel az öreg poliglottjaival, messze innen s messze mindattól ami itt van!

Elvezették az „ő szobájába”, lehúzták róla a kabátot meg a cipőt és a földmérő házikabátjába meg papucsába bújtatták. Ez utóbbi nagy volt neki s úgy klaffogott benne szerte a házban, akár az öreg Lúcia otthon. Megkérték, Anna kérte meg, ha lehet, csendesebben járjon, mert felébredhet a kicsi...

Ő engem szemmel láthatóan sajnál — így kezdődött Tonko hosszú éjszakai monológja, amikor magára maradt szobájában. — Úgy viselkedik, mintha szüntelenül bocsánatot akarna kérni, mert ő boldog. Szép kis boldogság, mondhatom! Mintha valamit is megirigyelhetnék tőle! És röhögött este a teraszon. röhögött... A sötétben el akarta rejteni nevetését, de a hangja... észrevettem a hangján, hogy nevet. A kulcsok, azt mondja, mért gyűjtöm a kulcsokat? A letűnt társadalmi osztály birtokköszöne... És röhögött.

Fel-alá járkált a szobában, mezítláb, a házigazda hálóingében; egészen jól illett neki, ám ő nagyon kutyául érezte magát benne. Mintha bolondinget húztak volna rám, nem találom helyemet. Ó, folytatta morfondírozását, mindenáron éreztetni szeretné velem, hogy mennyire szánakozik helyzetemen, mennyire bánkódik az én bánatomon. Kulcsokat gyűjt! Azt mondja, „magányosság”, számalomból kerülgeti azt a szót, amire gondol, az igazit. Boldogtalanság. Boldogtalan. Én. Ó meg — győzedelmeskedő! A triumfátor! Geometeor!

Megaláz tulajdonképpen, ha az ember jól belegondol; ideadta az ingét, bagatellizál engem, s jót röhög a markába. Még fogkefét se hoztam magammal, mindenemet otthon felejtettem. Reggel majd felajánlja a magáét, meglátják, még erre is képes... „Csak úgy, mint otthon, egy cseppet se feszélyezze magát”... En itt a ház barátja vagyok? Hogyan? „Nem működött együtt a megszállokkal”... En egy jellem vagyok! Azok közül való. Aztán itt van Anna stílusa: „Ötévi hiábavaló várakozás után, amikor már minden reményünket elvesztettük...” A reményt a várakozásban, a várakozást a reményben... Csitt!...

Hirtelen elhallelatott: egész testében megmerevedve fülelt. Úgy tetszett neki, mintha... Igen, vad ritmusú csikorgás, mint valami rettenetes, ellenállhatatlan erőtől üzetett, siető evezőrudaké a regattán. Fájdalmasan, nagyon fájón jajongott benne ez a bütordarab, benne és megbántottságában, megaláztatottságában, szégyenében, ingében ennek a pórere vetkőzött nyers erőnek...

Lecibálta magáról az inget és undorral elhajította. Most ő maga is meztelen, de erőtllenül, evezők nélkül, a sietőség ritmusa nélkül, céltalanul. Olyan, mint a megfeneklett és elhagyott hajó az ég felé fordult, korhadó bordáival. A vitorlák bevonva, az utazás véget ért. Mindennek vége!

Az az ütemes csikorgás pedig csak nem halkult. Pattog, perceg megszokottan, otthonosan, mint a háziegér rágcslása az éj csendjében, és egyre terjed ez a buja, szemérmetlen nesz tele suttgó, lihegő, illatos gyönyörrel. A pincétől a padlásig betöltötte ennek a kínos éjszakának a házastársak fölé magasodó sötét boltíveit, és húzza világznak, harsog, orgiázik a koromsötétben, az esztelen gyönyörtől megrészegülten. Úgy érezte, megörjíti ez a kitar-

tás. Gondolatai elkeveredtek a két test hullámzásával — egy-kettő, egy-kettő —, és észrevette, hogy szíve dobbanásával is milyen hevesen követi az éjszakának ezt a rengését, ringását a háborítatlan, póre élvezet buja levegőjében.

Az ágyra vetette magát, fejét a párnákba temette, hogy megvédje magát ettől az észbontó táncától, ettől a viharos hajózástól, tengeri betegségtől. Csendes rév pedig sehol, sehol egy talpalatnyi szilárd támasz, sehol ebben az éjszakában, mely szüntelenül mások szerelmének hullámain ágaskodik és hintázik! Borzalmasan szenvedett. Rángatózott, vonaglott az ágyon, mint az eltaposott féreg, mint a béka, melyet áram sújtott abból a rettenetes gépezetből, mely ott jár, harsog, dübörög a sötétben és egy reményekből, álmokból, kínokból, vonaglásokból alkotott egész életnek a hajtóműve.

Valami süssant a kezében, valami keményet tapintott a párna alatt. Vörös celofánpapírban (vörös!) hosszúkás csomag, aranyzsinórral átkötve. A papírban egy kulcs volt, az a bizonyos kulcs, a *menyuországé*, melyet tizenegy évvel ezelőtt az ördög leakasztott onnan az ablak alól. És itt van ni. itt a pokolban! Most be volt aranyozva (kárt tettél benne az aranyozással, Anna!) és betűk meg számok voltak belevésvé. A tollán 1937 állt, gót csipkészetű felső részen pedig 1948. Szárának egyik oldalán ez állt: *Toninak*, a másik felén pedig: *Anna*. Hát így. Ez volt az a *meglepetés*, amiről a levélben írt. „Van ám egy meglepetésem számodra!” Bearanyozva...

Valójában azonban meghatotta a dolog. Ez az aranyozás, ez az ajánlás, a számok és betűk, a két név, az övé és Annáé, amint így, a kedves figyelem révén, bizonvos gyengéd, bensőséges kapcsolat szálaival fúzi össze őket a nyelvtani eset, olyan ez, mint egy csók.

Egész mezítelen testében megborrongott ettől az érzéstől. Anna! Verejték csorgott a hátán, nehezen lélegzett; az éjszaka levegője nehéz volt és párás, a legkisebb szellő nélkül.

Az ablakhoz lépett.

Kendőlobogtatás... tizenegy tavasszal ezelőtt. Fehér zsebkendővel való reggeli üdvözetek az ablakból távcsővén át pedig látja őt a másik ablakban, látja, hogy mosolyog teljes szépségében, az álomtól felüdülten, és visszainteget... És azután jött a levél, mindennap: „Egyetlen, egyetlen Tónim...

Mért volt oly lusta a kezed tegnap, amikor integetté? Alig mozgott, mint ha benne már nem volna szerelem? Írjál, írjál azonnal és küldd el Lúciától. Nem bírom kivárni a holnapi postát. Most mindjárt akarom olvasni, hogy szeretsz, hogy csak engem, csak engem szeretsz, bolondul. Éppen így írd, bolondul!"

Majd azok a szomorú napok, amikor Anna nem integethetett neki. „Egyetlen egyetlenem... Róza tanti sejt valamit. Láttá Lúciát, amikor hozta a levelet, de magát a levelet nem látta. Most minden reggel éppen a mi üdvözléteink idejében akasztja az ablakba a papagájt és sokáig beszélget vele. Ó, tudom én, nem a papagáj miatt van ez, hanem miattam. Folyton az ablakom felé tekintet, meg akar lenni, a papagájnak meg azt mondogatja, hogy: *Buon giorno, amor mio, buon giorno, tesoro mio*, de én tudom, hogy ez nekem van címezve. Öreg már és féltékeny... Egyetlenem, légy türelemmel, nem fogok válaszolni néhány napig, de te azért integess nekem, integess, édes, drága bolondom..."

És mind a mai napig integet az a bolond, bolond ember a kendővel az ablakban minden reggel. Róza tanti pedig, ez a szeszis aggszűz ott játszadozik az öreg papagájjal Anna szobája ablakán és becézgeti: *tesoro, amor mio*... Csak színleg illeti ez a papagájt, mert szemérmes Róza tanti, nem meri kimutatni szerelmét, hanem várja, hogy valami fiatalember megkérje, vár, pedig majd kigyullad a szerelemtől. Ám ő, Tomko, az emléket köszönti az ablakból, ő...

A ragyogó telihold már a látóhatár peremén ült és a tükrösíma vizen át tréfásan, nagy, sárga nyelvet öltött rá, egészen idáig az ablaka alá, mintha csúfolódna.

Hisz ő gúnyt űz belőlem azzal az aranyozott kulccsal — villant agyába hirtelen. Azok az évszámok és a két név egymás mellett... mindez semmi más... mint kettőjük előre megbeszélt trükkje.

Eszébe jutottak azok ott ketten... A házban most álmos, bágyadt béke honolt. Csak a csend, csak a csend dobolt fülében, szegény, felkavart vérének neszezése, amint szomorúan, rezignáltan settenkedett ereiben és valami csendes félnék elégedetlenséggel vert benne.

De talán mindez nincs is! — gondolta. — Lehet, hogy ez csak megint af-

féle idegláz és én félrebeszélek, mint akkor, tizenegy éve, amikor Anna elment. És nincs vad ritmus sem, és nincs mozgás sem, hanem a vér dobol bennem, az én vérig sértettségem, miközben szép emlékeit ringatja hullámain, a múlt altatódalát dúdolja — csicsíja, csicsíja...

Ott állt az ablakban, mezítelen ámokfutóként bámulva a Holdra és úgy mozdítófa üres karjait, mintha gyermekeket ringatna álomba, csicsíja... csicsíja.

Mélyen a ház belsejében, arra meszszre az „ő szobájukban” fölsírt a gyerekek.

Sírj csak, sírj, kicsim csicsíja, csicsíja... — hintázta a gyereket. A te édes... édes... anyád... valami mást akart mondani, valamit, ami kiszakadt belőle keserűségében, valami csúnyát, cinikusat, ám a gyerek éppen akkor elcsendesedett... és ő rá gondolt arra a kerek, fehér csecstre, amit az anyja most átnyújtott gyermekének a hálóing ablakán át... Irigykedett a gyerekek, féltékeny, undorral, pfuj!

Nevetéses. Ezt az emlőt holnap megkeresztelik, titokban, az apja tudta nélkül. He-he-he, nevetgált magában erre a gondolatra, a lesújtani készülő kígyó gyilkos meglepődöttségével. És a keresztapa a kicsi bölcsőjébe helyezi ajándékát. Ajándék... Ah!

Leült az ágy szélére és mélyen felsóhajtott. Elhatározása súlyosan nehezedett lelkére és még mindig határozatlanul ingadozott: igen — nem, igen — nem. Nyugalmas napokat éltem, szomorú napokat... és éveket... Nem tudta már maga sem, mit beszél. Bár hagyták volna így élnem tovább, bár hagyták volna békében! Ó, Anna, Anna!

Mint a rossz színész a megrázó drámákban, hagyta, hogy feje nagy ívben, stílusosan a mellére hulljon, csúszoteg, celtalan tekintetét pedig a padlóra szegezte. Ám nem oda mézett, hanem sovány vékony lábait vizsgálta. Dacadt, kék erek kígyói hálózták be, tapintható, kékülő vénák, melyekben sötét és sűrű, élettelen vér folydogált.

Meghalt öbenne minden, élettelen és csúszódt lett, és a fáradtságnak meg a minden-mindegynek valami sötét hangulatában támadt benne ez a gondolat: De hát ki tudja, lehet, hogy mindez jól is van így, szép fölük... Annától... és a földmérőtől. Talán a földmérő is tud a keresztelőről, csak... Eh, mit lehet tudni!

Érezte, hogyan keríti hatalmába, idegről idegre járva, valami ismeretlen kór, valami grippe féle, csuklóiban és izmaiban valami gyöngeség, és hosszú, sovány meztelen testétől meg rémséges, gonosz gondolataitól való émelygő rosszullét... Nini, itt van ez a robbanószer. Elvette a csomagot az éjjeliszekrényről. En... én ezt a házasságot itt a levegőbe röpíthetném!

Ennek a lehetőségnek a színpadi pátosza meghatotta, és egyszerre, tán éppen megilletődöttsége miatt, valami váratlan, magános, egyenesen nevetséges jóságot fedezett fel lelkében, olyan volt ez, mint a máról holnapra magnótt szemétdombi virág, mely mindenféle bűzben egymagában és önmagának tetszelegve illatozik. Szívébe a megbocsátás enyhülése költözött. A megbékülés himpóra hullott kicsiny virágkoszorújából, és a jóság, a váratlanul bekopogtatott jóság tömjénével ilatosította ezt az új helyzetet maga körül, mi több könnyeinek szenteltvizével meg is áldotta ama házastársi tényt, ott az előbb. Sírdozgált csendesen és boldogtalanul, mint a szerencsétlen ember, aki egyszerre megérezte magában a lovagias áldozat nagyságát.

Eloldotta a piros szalagot, felbontolta a selyempapírt és kivett egy levelet a csomagból. A kekes borítékon (az ég színe ez, Anna!) gondos kézírással az ő címe állt, melyben gyengéden hangsúlyozott vonalaival és hajlataival, meghatóan rajzolódott ki az n, mintha azt a kezét egy, még sehol lenem írt szerelem vezette volna.

Leereszkedett a padlóra és közben csókolgatta ezeket a kerekded, lágyvonalú betűket és azt a kezét, mely leírta őket és azt a szívet, mely érezte ezt a puha, jóságos, figyelmes szeretmet, mely itt oly gondosan, gyengéden, figyelmesen öltött alakot nevének betűiben... Édes, édes n! — da-dogta bódultan —, mintha szép, kerek almáival pecsételt volna ide: domb — völgy — és megint domb. Édes!

Szinte esztét veszítette. Azután, ahogy sorna olvasta Anna leveleit keltezésük szerint, érezte, hogyan járja át mind jobban ez az édes méreg, egy végig nem álmodott, durván megszakított álomnak ez a gyönyörteli borzongása, és most ismét álmodni készült, visszateenni régi kábulatába, részegségbe annak a hajdani, éppen hogy csak megérezett, csak megsejtett, de sohasem élvezett boldogságnak. Fürdött Anna

szavainak zuhatagában, sóhajaiban mosakodott.

A város tornyain ütöttek az órák, de ő nem hallotta őket: az idő megállt fölötté. A Hold már régen eltűnt a látóhatár mögött. Kint csend és sötétség. Csak a tücskök félélmek, búbanatos zenéje hallatszott időnként — cirip, cirip... Ettől volt az éjszaka oly mély és sötét, oly csupa illat és csillagos, és álma is ettől élte életét és álmodott.

— — — — —
És itt ennek a csúfondáros mesének is el kellene halkulni, meghajolni e fájdalmas virrasztás előtt és nesztelelenül, lábujjhegyem visszavonulnia, nem nézve tovább ezt a nyílt sebet, mely önmagát nyaldossa ott a világos ablakok mögött. Távozzon a mese, lépjen ki az éjszakába... Kukkantson be más, kioltott fényű ablakokon, melyek mögött másféle álmok szövődnek...

Am a szomszédságban hangos kukorékolással jelezte az időt egy kakas és szertefoszlott az álomkép. A jó házőrző is ott az ablak alatt fölébredt tőle és duzzogva valami átkot mormogott a foga között. Fönn a szobában pedig az a meztelen Trisztán, levelek hal-mazától körülvéve a padlón, álmainak felhőjében, megborzongott a valóság hideg érintésétől.

Es megint itt az alkalom, hogy károsodás nélkül visszavonuljon a mese, hátát fordítson ennek a szerencsétlen, fölébresztett, bután báméskodó embernek a padlón... Ő azonban, ő maga, nem akarta, hogy ily módon lerántsák a fellegekből a földre, és hogy... egyszerűen itthagyják a padlón, mindörökre. Valóban, vajon befejeződhet-e egy élet így, pucéran ott a padlón, szertedobált régi szerelmeslevelek közepette? Ő maga követeli a befejezést, a mesét is, az életét is. Ezért most megérezte meztelen fenekét a parketten, elkomorodott rettentően ettől az érintéstől és fölemelkedett, mint az az ember, aki nem tudja, mit kezdjen magával...

Nesztelenül, lábujjhegyen kilépett a folyosóra...

Hát nem látják, hogy ezt ő maga akarja, nem a történet kívánja így? A mese szívesebben ittmaradna a szobában, vele pedig megalkudna valami befejezésben, hogy megtakarítsa melki mindazokat a felesleges és szegyelemi való ostobaságokat, melyeket még elkövethetne. De vele nem lehet semmilyen

ületet kötni: ő még érezni akarja Anna közelségét, a vég előtt még halálj akarja Anna lélegzését.

A sötétben botladozva egy ajtót tapogatózott ki, mely mögött erőteljes, szélesen elnyújtott, teli tüdejű, levegővel gazdagon táplált, férfias lélegzés neszei hallatszottak. E természetes, egészséges, elemi egyszerűségű lélegzés mellett egy másik is hallatszott, dallamos, finom, meg-megremegő lehelet, mint amikor nesztelen szellőcske kapaszkodik könnyű muszlinleplekbe és átsuhog, suhog az áttetsző, habszerű szövedéken. Visszafafojtott lélegzettel hallgatta ott a folyosó sötétjében ezt a két annyira különböző, annyira össze nem illő, de a közös éjszaka tűzében... a közös ágyban... mégis annyira összefonódott, egymásba ölelkező álmot. Ő elválasztotta, kibogozta őket és simogatta azt a másikat, azt a remegőt... mely olyan, mint a selyemfüggönyöket suhogtató szellő... Száját csókra igazította és megcsókolta Anna lélegzetét. Aztán pedig óvatosan közelebb lépett az ajtóhoz és egy végtelen hosszú, félelmetes csókot forrasztott rá, mintha örökre itt akarta volna hagyni átkozott szerelmének nyomát ezen az ajtón. Isten veled, Anna... — suttogta.

Visszatérőben, a folyosón, a megbocsátás szavait mormogta, hamis halálvágya pedig az öntetszelgésnek, fontoskodó önsajnálatnak egy olyan érzését táplálta benne, melyben — a mintaszerű mártíromság piedesztálján — emberük szinte jól érezte magát. Kinek jutott még ilyen sors osztályrészü, mint neki... és ki tudná, ki tudná még ezt elviselni? Revolver, méreg, mind-egy, mi, felhőkarcoló, melyről széles gesztussal fejest ugorhatna a mélybe... oh!

Valójában pedig valami „enyhe szer” után nézett szét a szobában, mintha csak egyszerű tisztulásról volna szó, nem halálról. Tekintete következetesen elkerülte, ami késre, kötélre, mélységre emlékeztette, mert... mindez túlságosan közönséges, hozzá nem méltó... Egyszerre csak észrevette, hogy az a piros szalag van a kezében, melyet Anna leveleiről oldott le. Jó, nem fog elszakadni... Hazudott. Bizonyos értelemben poétikus volt ez az eszközt, tett neki a selyemszál bizarr jelképesége és amikor kipróbálta, elég erős-e, ezt is jelképesen és ösztönöség nélkül tette, és persze, hogy könnyen kiállta a próbát. Hurkot formált, nyakára illesztette (látják, mit csinál ez az em-

ber?), a zsinag másikk végét pedig az ablakkilincshez kötötte.

Így, mondta ekkor. És most — isten veletek!... és mindenkinek mindent megbocsátok... Hátat fordított az ablaknak és számolni kezdett: egy, kettő, három, éppúgy, mint a gyerkőcök, amikor mehezen szánják rá magukat, hogy beleugorjanak a vízbe. Hirtelen le-guggolt, kirugva lábait a sima, fényes parketten...

Bumm! — visszhangzott az egész házban. A padlón találta magát, ahogy szétvetett lábakkal ül Anna levelei között. Legelőbb ijeszto dobolást érzett a fülében és valami ütést a fején, ezért így is maradt, lent ülve, meglepetten, bámészan, a piros zsinaggal a nyaka körül, mint az agyonrémült öleb, mely az ablakból kipottyant az utcára.

Még mielőtt magához térhetett volna (és kellett ez neki?), nyílt az ajtó és a szobába, szemét dörszölgelve, berontott a földmérő, nehezen ébredve rá, hogy mi is történt tulajdonképpen. Kisvártatva befutott Anna is, meztláb, éppen hogy csak magára kapott házi-ruhájában, mely elől nyitva volt és látatni engedte mellét, szinte a hegyéig.

— Toni, az istenért — sikolt Anna és rémületében észre se veszi, hogy Toni anyaszült meztelen. A földmérő az ajtóban maradt és lassan érteni kezdi a dolgot: látja a zsinag darabját az ablakon, másik felét meg Toni nyakán... Gondolatban összeköti a kettőt. Világos. A megvető szájalom fintora jelenik meg az arcán.

— Toni, mi történt veled? — remeg Anna, miközben fölébe hajol. Nem ért az egészből semmit; sehogy sem veszi észre még mindig, hogy a férfi ruhátlan. Ő pedig érzi rettenetes pőreségét a padlón és egyre kapkodja magára a leveleket, hogy eltakarja szegyenét, mint Ádám a paradicsomban. amikor — mint ahogy Mózes írja — kinyílt a szeme és látta, hogy meztelen. Anna csak ekkor vette észre, ebben a rejtőzködésben, és ugyanebben a pillanatban megérezte saját födetlen mellét is. Halkan föl-sikoltott szegyenében, keblét eltakarta és behunyta szemét. Ő pedig, ő rajta felejtkezett Anna meztelen lábcskáján, ahogy azokon a leveleken taposott, melyeket fönt azok a kezeccskék irtak... és mosolygott üresen és reménytelenül, mint a kétségbeesett ember, aki élete túlsó partján ül és nem remél már semmi többet.

Megértette a földmérés ezt az Anna lábára vetett tekintetet is (elolvasta egy levél elejét legfölül: „Egyetlen, egyetlen Tonim”) és megértette ennek a ruhátlan boldogtadannak ezt a bárgyú mosolyát is. Szótlanul hozzálépett, leoldotta nyakáról a nevelés hurkot, karjába emelte, mint egy gyereket és odavitte az ágyhoz.

Ő átengedte magát ennek a szamaritanizmusnak oly tehetetlenül, mint a kötélről levágott holttest, miközben bizalmasan odasúgta a földmérőnek: „Maga azt gondolta tán, hogy én szerencsétlennek érzem magam... és hogy legkevesebb... fölakasztom magam emiatt? Jól megráfáltam magukat, mi?”

Borbély János fordítása

B. Szabó György szövegrajza

Medáliák

Ljubiša Jocić

MELLŐZOTT ÉS MEGALÁZOTT UTAK

Lépkedünk, taposunk, megyünk, de megesik, hogy egyszerre rajtunk taposnak. Találékonyak, ügyesnek kell lenni ilyenkor.

Az ember megalázkodhat, begubózhat. Eltaszítják és kiközösítik. Nem kívánatos az ilyesmi. De járhat még rosszabbul is, ráfizethet, kerülhet olyan lábak alá, amelyek még kíméletlenebbül tapossák.

Ezért a legajánlatosabb elnyúlni és nem különbözni semmiben sem a többi utaktól. Csak tudni kell kényelmesen elnyújtózni, elsimítani minden kidudorodást, létezni buktatók nélkül.

És amikor már elvonultak a taposók, akkor felemelkedni és elindulni arra felé, ahova eljutni kívánt mindig, és a legjobb is: önmagának lenni útja.

Nem indítanak ebeim, pedig már nem is látom őket a fáradtságtól.

Hiába suhogtatom az ostoromat felettük. (Soha sem vertem még kutyát.) Hiába minden kínlódás, erőlködés. Nem indul a szán.

Az éjszakától félek. A jeges, fehér hósvatagtól. A poggászra támaszkodva előrebukdácsolok, hogy vezetni próbáljam a kutyáimat.

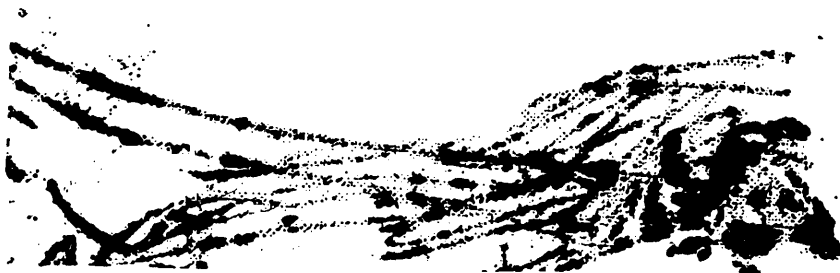
Teljesen belesüppedtek a hóba. Hangos biztatásomra sem állnak fel. Lehajolok hozzájuk, hogy talpra segítsem őket.

Megdöbbenek. A szánfogatom elé nem felnőtt kutyák, hanem kölyökkutyák vannak fogva. Még a szemük sem nyílt ki. Botorkálva, hasoncsúszva hiába keresik pofácskájukkal az emlőt.

Már nem is kérdelem, hogyan történhetett, hogy kutyakölykök kerültek a szánom elé. Így van. Ez megmásíthatatlan tény.

Csak az nyugtalanít és izgat egyre, hogy itt kell maradnom ebben a dermesztő hósvatagban ezekkel a vaksi kölyökkutyákkal.

Arra nem várhatok, amíg megnőnek. De fogat nélkül sem juthatok sehova.

A TENGER SZÍNFALAI

Minden felől háborgó hullámok rohantak felém. Egymagam voltam a hánykódó tengeren. Csónakom már nem sokáig állja a hullámok ostorát.

Ekkor hirtelen változás történt a hullámok vad őrzöngésében és háborgásában.

A nyugtalan tenger megszűnt létezni. Többé nem az volt, ami az imént. A hatalmas tajtékos tarajú hullámokból enyves kék vázson lett és a hullámhát fehérszínű festék volt.

Mozdulatlan, végtelen színfallá változott minden.

A csónakomból a tengerbe léptem. Lábam alatt egyre ropogott a léc meg az enyv.

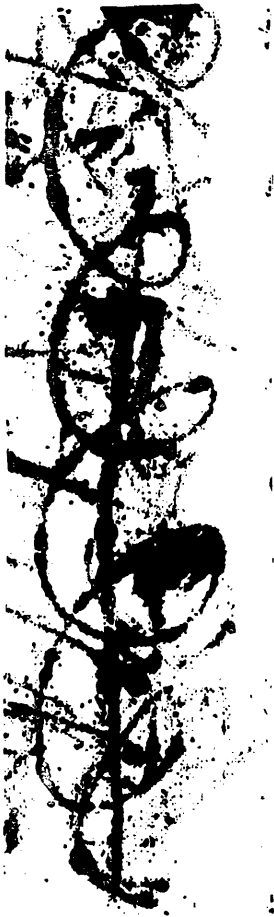
Minél tovább igyekeztem ezen a színpalon, annál jobban hatalmába kerített a félelem. Másfajta, mint amikor a féktelen, zabolátlan tengerrel küzdöttem, és sokkal kellemetlenebb.

Ez a süket, mozdulatlan, végtelen tenger sokkal ijesztőbb volt, mint az igazi.

Alig vártam a változást. Bár ismét ott lehetnék a háborgó víz csattogó örvényei között.

De minden mozdulatlan volt. Semmi sem történhetett. Enyvszagú békesség vetett körül.

(Takács Márton fordításai)

A szerző rajzaival

Acs József szövegrajza

Mámoros esti fény

Herceg János

Mire megették az ebédet, este lett. Mert maguk főzték a bográcsgulyást szabad tűzön, egy néptelen kocsmá udvarán. S amíg a mérnök szétvetett lábbal állt és komoly arccal kóstolgatta a párolgó, piros levest, addig a többiek türelmetlenül topogtak és sürgették, hogy jó lesz az már.

— Nem — mondta a mérnök a szakértő fölényével —, még tíz perc kell neki. Most még külön érezni a hús, a só és a paprikás ízet. Ha majd összeálltak az ízek, akkor jó lesz.

A sofőr a fát hozta a kamrából, a vadászkalapos tűzoltóőparancsnok ott aprította vékonyra a kondér mellett, s az öreg kocsmárosné a nyitott folyosón állt karbatett kézzel és dörögve:

— Egy ökröt lehetne megsütni ennyi fával.

Nevettek rajta, senki se vet'e komolyan a szemrehányást. A fa ugyan az övé volt, mint ahogyan az övé volt a ház, a kocsmá és a bográc is, amelyben a gulyás rotyogott, de most mindezt birtokukba veették ezek a városi

emberek, akik még délelőtt érkeztek egy hatalmas gépkocsin. Kihajtottak az öreg fahídhöz, órák hosszat méricskéltek, tanakodtak, aztán elmentek a község házára s mire ideértek, tele volt velük az udvar. Itt volt a patikus, az állatorvos, a tűzoltók peckes parancsnoka, aztán egy amolyan csülökremagyar formájú, morcosképű, esetlen mozgású, nagydarab ember. Az ebédhez megszaporodott a társaság.

Hanem aztán nagysokára mégis elkészült az ebéd. A kondért beállították a kocsmaszoba nagy asztalára, mindjárt körül is ülték és miközben fáradhatatlanul dicsérték a mérnök szakácsudományát, önfeledt mohósággal ettek.

— Na Berki, hogy izlik? — kiáltottak a tanár felé, aki nem tartozott sem a bizottsághoz, sem a falu vezetőembereihez, csak úgy vették fel a gépkocsira még a városban, mert neki meg az iskolában volt itt dolga.

A tanár teli szájjal evett, csak a szeme csillogásával s magasba emelt legyintő kezével árulta el, hogy nagyon meg van elégedve a gulyással. S aztán mikor kitöltötték az első pohár borokat, megint feléje fordultak, mert ő volt a potyautas, akit szabad volt ugratni:

— Milyen a bor, Berki?

Csoda e, hogy kénytelen volt többet inni a kelletténél? Mert közben az a mogorvaarcú, nagydarab esetlen magyar, ki tudja, honnan, hegedűt kerített és olyan bánatos nótákat kezdett muzsikálni, hogy a tűzoltóparancsnok hátrátolta fején a zergeszakállas vadászkalapot és olyan bődületes hangon kezdett dalolni, hogy kidülledt a szeme és senkinek se kellett már az ebéd. Csak ittak, hangosan és elszántan koccintgatva.

Az öreg kocsmárosné meggyújtotta a karbidlámpát és azt mondta:

— Jóesét kívánok!

Ezen is nevettek.

S ekkor a tanár odafordult a szomszédjához, a fiatalabb mérnökhöz:

— Nem lenne kedve egy kis sétát tenni velem a faluban? Tudja, én olyan ember vagyok, aki egy bizonyos határig bírom az ilyesmit, de aztán vagy fektessenek ágyba, vagy meghalok, vagy muszáj kiszellőztetni a fejemet.

— Da ha elmegy nélkülnk a kocsni?

— Nem mennek el ezek olyan hamar. Addigra visszajövünk.

Kibotorkáltak a lépcsős ajtón, ki az utcára, a sötétbe, a néptelen estébe. A mérnök biztosabban állt a lábán, belekarolt a tanárba. Úgy botladoztak a hepehupás kövezeten, mint a fuldokló, aki utolsó erejét összeszedve próbál a part felé vergődni. Nem hagyták magukat, a nagyutca felé ballagtak.

A Tisza felől erős szél kapott lábra, süvíve átfutott rajtuk, aztán játékos incselkedéssel új fuvallatba kezdett. Kijózanodtak volna tán a szél-től vagy a hunyorgó sötétségtől? Mert a tanár most már céltudatosan vágott át a kocsniúton az utca másik oldalára, ahol egy ablakban sárga világosság égett.

— Nézze csak, mit csinálnak itt?

Az ajtón és az ablakon át fényhasáb esett az utcára. S ők egymásba karolva néztek be a világos helyiségbe.

Borbélyműhely volt. Az egyetlen tükör előtt egy fekete, kócoshajú ember ült s a borbély szappanozta az arcát. A műhely sarkában egy nagy, barna szekrény állt, odébb a fogason ferdén félrebillent rámában egy szakadozott szélű újság szomorkodott.

A mérnök mosolyra húzta száját és azt mondta: — Gyerünk tovább.

— Várjon! — szólt rá a tanár. — Hát nem látja, mi van itt?

— Mi volna? — kérdezte vissza a mérnök és csendesesen röhögött magában, hogy ez a tanár mennyire elázott. — A mester úr borotvál...

— Ez az! — felelte a tanár és hangja tisztán csengett, mintha nem is ő ült volna még az imént a Piros Rózsában lármásan dalolva és nekigyürközve az ivásnak.

— Nézze meg ezt a boltot — folytatja izgatottan előrehajolva —, nézze a mestert, milyen hivatalos buzgalommal végzi a dolgát. Nézze, ott a tükör mellett egy kanárimadár ugrál a kalickájában. S a szekrény mellett egy vékony, agyonramosott függöny van két szegen kifeszítve. Látja, most a borbély elmegy hátra, a függöny mögé. Ott abban a sötét kuckóban kifújja az orrát, megfeni a boro váját egy zsíros szíjon s maga se veszi észre, hogy közben sóhajtott egyet. A vendég meg ezalatt farkasszemtel néz önmagával, összeráncolja homlokát és krákog. Nézze, most jön vissza. Kezében magasra tartja a borotvát, mert ez is hozzátartozik a mesterség szabályaihoz, a hivatás szertartásához.

Hol az ablakhoz vonszolta a mérnököt, hol az ajtóhoz ugrott vele. Olyan izgatott volt, mintha látomás gyötörte volna. Szabad kezével kihúzta zsebendőjét és megtörölte verejtékező homlokát.

— Kicsit nehezen húzza már a lábát, szegény. De nem csoda! Legalább harminc éve már, hogy itt ácsorog a szék, a szekrény és a mállott függöny szűk területén. A futóbajnoknak nem ilyen fárasztó a dolga. S neki mindezt kellő komolysággal és a hivatásához illő méltósággal kell tennie. Lábán már nem bírja el a feszes bőrcipőt, ezért jár abban a lötyögő posztómamuszban, melynek gumi a talpa és oldalt egyetlen gombbal csukódik. És fázik is, szegény. Allig begombolt szürke kő öttkabátja alatt még egy bekecselt visel. Mert a fával takarékoskodni kell. Az a csöppnyi vaskályha az irgalmatlanul hosszú csóvel csak addig ad meleget, amíg ropog benne a tűz. Délután, mielőtt szállingózni kezdenének a vendégek, megrakja, s akkor a melegtől elhomályosodik a tükör. Egy ronggyal, melyet erre a célra tett el magának, gondosan letörli róla a párát. De egészen addig a hidegen üldögél. Egy régi, számfűles színházi újságot nézeget már tizeröt éve. Olykor odatotyog az ajtóhoz, kiles az utcára. Pontosan öt órakor feltűnik a Tisza felől a piros autóbusz, mely a városba viszi utasait. A mester úr ilyenkor kihúzza zsebéből az óráját, s aztán megnyugodva visszateszi.

— Honnan szedi maga mindezeket? — kérdezte a mérnök még mindig nevetve. — Engem akar maga bepalizni? Azt hiszi, én sose láttam falusi borbélyműhelyt? Mind egyformák ezek a kis boltocskák. Én nem találok ebben semmi érdekeset. Ittunk egy kicsit, ennyi az egész.

— Nézze — mondta a tanár csendesesen és elfordult a kivilágított műhelytől, egészen közelhajolt a barátjához —, vannak pillanatok, amikor az ember körül teljesen megváltozik a világ. Nem látta még barnának az eget, kéknek a fákat és a nőket olyan álmodozó, átszellemült arccal jární, mintha minden titkuk a homlokukra volna írva? Pedig higgye el, vannak ilyen pillanatok. Lehet, hogy egy rendkívüli idegállapot játszik ilyenkor az emberrel, megengedem. Talán egy kis mámor is hozzájárul az ilyen állapothoz. Föltétlenül. De most ne törődjünk vele, hogy miért lát az ember ilyenkor úgy, mintha röngenszeme volna, s hogyan éli át egy másik ember egész élettörténetét. Adjuk át magunkat ennek a játéknak, ennek az izgalommal teli csodálkozásnak.

— De hát mi az, amin csodálkozik, az istenért?

— Ezen a kis műhelyen. Ezen a pocakos, kopasz, plébános-arcú borbélyon. Azon, hogy egy életen át képes volt változatlanul megőrizni ezt a szánalmasan kimért és tartózkodó magatartást. A fecsegő társagást, ahogyan most megkérdezi attól a kócoshajú vendégtől, akit majd mindjárt megfésül:

— Lehocky úr, tetszett már gondoskodni kocákról? Most nagyon drága a sovány, hizlalni való disznó. Pedig a legjobb március végén befogni a süldőt, akkor lesz őszire porhanyó a húsa és érett a szalonnája.

— Lefogadom, hogy ilyesvalamit mond. Mert ez a feketehajú még fiatalember, ezzel nem lehet Volhyniáról beszélni, ahol kilencszáztizenötben elakadt az egész ezred s ott kellett tölteni hónapokon át az időt fülledt róka-lyukakban, zsiros kártyával durákozva. Mert ezt is ezerszer elmondta már a mester úr. Most már alig vannak a faluban olyanok, akik annakidején vele voltak a galíciai tében, akik előnyomultak és megrekedtek. Az idők folyamán a mester úr néhány temetésen is ott volt, ahol fel kellett idézni ezeket az emlékeket. De ő már ott az orosz fronton is arról álmodozott, hogy egyszer, ha majd hazajön abból a pokolból, kinyit egy ilyen boltocskát, egy tűkörrel, egy székkal, egy ilyen foszlott függönnyel, egy ilyen szegényes kis műhelyt, amelynek falán kanárimadár fűtül s a kis kályhában vicáman duruzsol a tűz. S azóta, hogy álma megvalósult, néhányszor fejtegetéjére állt már a világ, háborúk voltak és forradalmak, Lindberg átrepülte az óceánt, s az emberiség már el is felejtette ezt a röpke bravúrt, mert azóta feltalálták a légökéses repülőgépet és az atombombát, melyről a mester úr is hallott egyet-mást. Időközben felnövelette gyerekeit, két lányt és egy fiút, aki elesett a második világháborúban és egy árva hagyott maga után, s ez a kis árva karácsonykor és húsvétkor eljön a nagypapához és kezetszókol neki. — Hát aztán megy-e a tanulás? — kérdi ilyenkor komoly arccal a mester úr. — Csak vigyázz, nehogy valami rosszat halljak rólad...

— Ilyeneket mond az unokájának ez az öreg borbély s közben vigyáz rá, hogy a bolt olyan maradjon, mint amilyen harminc év előtt volt s ő is megőrizze azt a régies borbélymodort, a kimért mozdulátokat, a hajongást, ami egyre nehezebben megy, a dallamos köszönést s arcán a készséges mosolyt, melyet már kicsit beárnyékol a drótkeretes szemüveg, ahogyan vastag orrára csúszik. Az ember sírni tudna...

S most elhallgatta a tanár, mert közben elkészült munkájával a mester, a torzonborz fekete sörény megszeledt a keze alatt, amint szagos kenőccsel kente, fésülte és egy kerek bádogdobozból tempósan bepermetezte, mintha szentelt vizet szórna kegyeletes kézzel a kócos hajzatra. Még egy szélesen ívelő mozdulat, ahogyan a vendég nyakából lekanyarította a keményített gyolcskendőt, aztán a fogashoz lépett, felségiet rá a kabátját, meghajtotta magát és a varázslatnak vége volt.

A két pityókás cimpora tökéletesen kijózanodva ballagott vissza a vendéglőbe. Lehajtott fejjel mentek, elgondolkozva és kicsit szomorkásan. De a kocsmában annál jókedvűbb társaság várta őket. Az alkalmi hegedűs gyerekijesztő szigora is megenyhült, szaggatva ugratta vonóját a húrokon, ahogyan a rezgőst húzta, úgyhogy a tűzoltóparancsnok a levegőbe dobta kackiás kalapját s kipenderítette a söntés mögül a jámbor öregasszonyt a kocsmá közepére s úgy forgatta, mintha valami csókosszájú fiatal lány lett volna.

— Hol vagytok? — kiáltotta piros arccal és pirosuló kedvvel az állatorvos. — Tán menyecskéknél jártatok ideig!

— Á — legyintett a mérnök —, ez úgy el tudja venni az ember étvágát az étlettől, hogy csoda. Filozofált mostanig.

— Csak ide a vályúhoz, koma! — szólt rájuk a patikus. — Itt mutassátok meg, hogy mit tudtok.

A tanár megállt egy pillanatra a karbidlámpa fénykörében. Meg akarta kérdezni, hogy itt is megállt az élet talán, vagy csak ezek az emberek, ez a vidám társaság maradt itt az idő rostájában, mint az öreg borbély. De nem szólt semmit. Elmosolyodott. Megadta magát. Koccintottak vele, s folyton azt kiáltották:

— Berkinék töltsetek! Ne hagyjátok a tanárt!

Ivott hát s később ő is kieresztette hangját a bánatos nótákra.

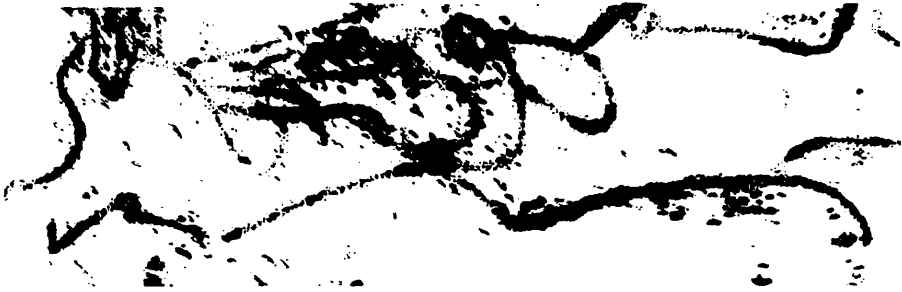
Hanem aztán ennek is vége lett, a mulatozásnak. A társaság felcihe'ődött, lármásan búcsúztak egymástól. Odakinn dohogva járt a gépkocsi motorja.

De amikor a tanár elindult a kocsmajtó felé az utcára, szembetalálta magát az öreg borbélyal. Mert időközben nyilván bezárta boltját s be ért ő is a zenebonás vendéglőbe. Ott állt az ajtónál, a sötét mellett, egy pohár bort tartott két kezében fogva, mintha tenyere melegével akarta volna melegíteni azt a bort. Kis fekete táskát szorongatott a hóna alatt, s arcán ott volt az a tiszteletteljes mosoly, melyet oly jól megfigyeltek az este.

A tanár egy pillanatra visszahőkölt, mintha kísértetet látna, mivel egy kissé újra beszéset, de aztán előrebottolt az ajtó és a borbély felé, meghajtotta magát és gyerekes hangon, csuklással kísérve kiáltotta:

— Alázatos szolgálja, mester úr! Kezét csókolom, óta'!

A borbély azzal az elnéző, fölényes udvariassággal mosolygott, ahogyan a helyzet megkívánta. Csak a fiatal mérnök húz a össze magát fázósan, hideglelősen, amikor kinyomakodott az ajtón és követte a dülöngélő társaságot a kocsi felé, amely úgy feküdt az éjszaka falusi sarában, mint valami szörnyeteg.

Az ember

Dóró Sándor

*Legtöbbször egyedül van az ember,
s figyeli a
kristály-habok
folyását, s tünődik az életen...*

*Legtöbbször szomorú az ember,
keresi társát,
hogymondja
sóhaját, hogy könnyítsen magán.*

*Legtöbbször kisgyerek az ember,
játsszani szeretne,
ám komor óriások
kitépiik kezéből a színes golyókat.*

*Legtöbbször fél maga az ember,
nem is magát,
a másikat félti;
a másokban önmagát is félti!*

*Legtöbbször sir csak az ember,
bár dühében sir,
mert tudja, hogy
a lég átkos párákkal teli!*

*Legtöbbször szerelmes az ember,
várja a tavaszt,
hogymölhessen,
s gyereket nemzzen újabb nemzedéknek...*

*Legtöbbször ember az ember,
önmagára lel,
s benne él
a leggyönyörűbb örökkévalóság!*

Palics, 1960.

Neved az öröm

Dóró Sándor

*Nevezzük el a játékot éjszakának,
vagy kusza hálónak,
nevezzük el a játékot életnek,
vagy szép reménynek:
elhoztad szemedben messzi
tájak lágy, szelíd színeit nekem...*

*Nevezzük el a játékot szerelemnek,
vagy éber álmodozásnak;
nevezzük el kétszínű játéknak,
vagy halk szomorúságnak,
mely, tudom, hogy csak
bennem maradt: a te neved az öröm...*

Palics, 1960.

Az istenek is gyűlölködnek

Majtényi Mihály

Az istenek is gyűlölködnek a görög mitológiában; gyűlölködnek és gúnyolódnak, csepülnek egymást.

Az irodalom és művészet isteneire, félisteneire, a világirodalom és nemzeti irodalmak zsenijeire szeretünk úgy felnézni, hogy szívükben — alapjában — szeretetet és megértést őriznek minden iránt, ami emberi. Ez így is van, így igaz, mégsem teljes ez az igazság, különösen ha vetélytársakról, írótlársakról van szó. Az egymásközi viszonyban aztán igazán emberek ők is; de még hogy tudnak gyűlölni és gúnyolódni!

Az senkit sem lep meg, hogy Heine, a „gúnyosarcú zseni”, a vele szemben álló vaskalaposokat kíméletlenül csepüli; így maradt ránk sok elfelejtett név korának reakciós irodalmi áramlatából is. De hogy a heinei gúnyt Goethe-nek is éreznie kellett, az már sokkal meglepőbb. Nem mintha Heine nem lett volna jó oldalministráns, és nem tartotta volna nagyon nagyoknak a weimari költőfejedelmet, de azért néhány fullánk nélkül ömellette sem tudott elmenni.

Ütleírásaiban (Münchentől Genuáig, 1923) Heine leírja, hogy ugyanaz-n az úton gördül az ő postakocsija is, amelyen fiatalkorában egykor Goethe is

végigutazott Itália felé. „Ismered-e a hont, ahol a citrom virul” — idézi Goethe sorait, és úgy érzed, hogy itt meghatottság lesz jelen végig. A további sorokban látszólag a legnagyobb elismeréssel adózik a goethei természetleírásnak, amely — úgymond — feleslegessé teszi, hogy ő ismét megkísérelje a tájfestést. Ezt forgatja így, aztán egyszerre:

... a természet tudni akarta magáról, hogy milyen és megteremtette magának Goethét... sőt én azon a véleményen vagyok, hogy Goethe jobban végezte a dolgát a jóistennél is...

Az utalás a goethei természetleírások pontosságára, egzaktóságára, részletekbe menő terjengősségére pontosan úgy hat, ahogy Heine elgondolta: az ember elmosolyodik ezen az élcélődésen, akár-hogy rajong is Goetheért.

Heinének azonban, aki az önkritikában is nagy volt ("... a vérem nem is olyan spleenesen fekete; keserűségem a tinta gubacsából származik"), a mindenkivel szemben való örök harcbanálása is közsímsert. A maga zsenijének és növekvő, duzzadó erejének tudatában — kicsit az újabb költőnemzedék jogán is — tréfálkodik. Van azonban a

goethei csálhatatlanság tagadóinak egy másik csoportja éppen a korabeli bírálók között. A mai olvasó kissé csodálkozik — aki Goethéről és Schillerről csak szuperlatívuszokban kiejtett értékeléseket hallott eddig, csodálkozik az *ellenzéki* hangon, amelyet a századok régen eltöröltek már a két világirodalmi félisten közül. A kortársnak ez az ellenzéki véleménye régen elfakult már, és csak elsárgult könyvlapokon olvasható. S ezeket a lapokat már olyan kevesen ütik fel.

Ludwig Börne 1786—1837), így hívták az egyik istenkáromlót, aki „a radikális rajongás bátor pátozsával” nagyon szellemesen, de nem elfoizlatlanul o't halászatg a hatalmas goethei és schillerei életműben. Többnyire nem is a műveket támadja, hanem magát az íróit. Leveleket és visszaemlékezéseket boncolgat, emberi magatartást bírál, magyaráz és ócsárol. Frankfurtban és S-den fürdőhelyen felvázolt naplóját kissé kesernyés episztolának kell mondunk, néhány éles megfigyelése azonban elgondolkoztat.

Börne akkortájt olvassa Schiller és Goethe levelezését, amikor azt e'öször sajtó alá rendezték (Goethe még életben volt):

(Goethe és Schiller barátsága)

„... Schiller előbb így írt Goe'hehez, így fogalmazta megszólítását: Méltóságos Uram! Nagyméltóságú Titkos Tanácsos Úr! Ez a forma persze hamarosan eltűnt, de még sokáig, nagyon sokáig tartott, amíg Schiller Goethe „nagyméltóságát” elfelejtette és tíz év alatt egyetlenegyszer volt benne férfias bátorság o't barátomnak, drága barátomnak nevezni. Goethe azonban nem felelti el soha hűbérúri viszonyát Schillerhez... érezzük, hogy mosolyog a másik alázatosságán és sokszor érezzük hangján, hogy az csak az egyszerű „könyvíróhoz” szól és így kegyes és leereszkedő. Goethe mindig így címez felülről (így szólítja meg Schillert) Kedvesem!”

(Mi az, ami kettőjükből hiányzik?)

„Mindig csodálkozással töltött el, hogy a két legnagyobb költőnkből teljesen hiányzott az élc, az élceldősre való hajlam. Azt hittem: a szellem nemesi büszkesége teszi ezt és ezért vizsgálógnak — nyilvános megjeg'etésnél (tehát írásaikban) — a plebejus gyökerű tréfától. De otthon, ahol senki sem látja őket — gondoltam — otthon csak mosolyognak, tréfálkoznak, él-

celődnek néha? Amint azonban kettőjük levelezését elolvastam, rájöt'em, hogy lelkük hálókabátjában sincs egyetlen élcés sor, egyetlen mosolygó szellemesség... Az élceldődtől való mentességük legcsúnyább lapjai azok, amikor bizalmas közléseket tesznek, embereket, írókat és könyveket ítélnek meg. Ezek a közlések sokszor darabosak és nyersék és mindig szellemtelenek. A dicséretnek, igaz, nem kell az élc, az élceldős... de kell a gáncsnak a feddésnek, az ócsárl'snak. Az élc lágyabbá teszi a nekimegésedést, műalkotásá emeli. Nélküle a kritika (különösen az ilyen négy szemközti) nyers és rosszakaratú. Nem tudom, hogy az esztétika törvényei milyen magasra értékelik az élcet... élceldős nélkül azonban, akármilyen nagy is a költő, voltaképpen nem hat hat teljességében az emberekre”.

(Goethe őszinte portréja) „Goethe Herkules lehetett volna és hazáját sok szeméttől tisztíthatta volna meg; azonban ő a Hisperidák almája után nyúlt, amikor aztán megkaparintotta, megtartotta önmagának, leült a hegy lábához és ottmaradt ülve. Milyen másként éltek és hatottak Itália, Franciaország és Anglia nagy írói, szónokai!

Dante harcos és államférfiú, diplomata, hatalmas uralkodók szerették és gyűlöltek, védtek és üldözték... azonban szeretet és gyűlölet, kegy és alnokság hidegen hagyták: igazságra tört és arról énekelt. A régi poklot kopottnak találta és új poklot teremtett, a nagyok dolyfösségének megfékezésére... *Alfieri* gazdag volt, nemesember, tele nemesi büszkeséggel, mégis teherhordóként lihegett felfelé a Parnasszuson, hogy annak csúcsairól szabadságról szónokoljon. *Montesquieu* állami szolga volt, leveleiben mégis az udvart gúnyolta és bírálatát Franciaország hibái ellen irányította. *Voltaire* udvaronc volt, de csak szép szavakat dobált oda a nagyoknak: érzéseit sohasem szentelte nekik! Jól-fésült parókát viselt, finom kézelőket, selyemköpenyt, azonban belemerült akár a sárba is, ha egy üldözött segítségért kiáltott és az ártatlanul bí'óra jutottakat fehérkesztyűs kezével maga szedte le az akasztófáról... *Milton* a verseiben sohasem felejtette el kortársai nyomorúságát: a szabadságért és jogért küzdött. Ilyen volt *Swift*, *Byron*, *Thomas Moore*. És mi-

lyen volt, milyen Goethe? Mint egy szabad város polgára, csak arra büszke, hogy őse — aki városbíró volt — a császárkoronázásnál kamarásként végzetelt szolgálót. Derék emberek gyermeke és mégis elkábította, amikor egy játékpajtása fattyúnak csúfolta. És arról ábrándozott — a magában ringatott jövőbeli költő fantáziájával —, hogy melyik hercegnek is lehet ő a fattya, a fia. Ilyen volt, ilyen maradt, sohasem volt egy meleg szava népéhez. Ő, aki előbb dicsősége csúcspontján volt „tabu”, később, öregségében egyenesen sérthetetlen — mennyi mindent tehetett volna amit mások nem merészelhettek! Még csak néhány éve annak, hogy arra kérte „a német szövetség magas és kegyelmes kormányait”, hogy vegyék védelmébe munkáit az utánpótlástól. És ugyanakkor... elfelejtette ezt a többi német író számára is kérni.”

Fárasztó lenne és unalmas Börne naplójából többet idézni; már ezekből a fuldokló hangú, rapszodikus sorokból is egy kevésbé ismert Goethe-portrét kapunk.

Kazinczy Ferenc panaszkodik Kiss Jánosnak, hogy Kisfaludy Sándor őt egy levélben — amelynek másolata, úgy mond, a kezei között van — valaki előtt megpróbáltalmazta, szidalmazta, mindennek lecsepülte.

Kisfaludy — írja — gvönyörű fényben produkálja magát. Engem hazugnak csapodárnak, vénasszonynak titulálgat... stb.

Néhány lappal odébb megtaláljuk annak a levélnek a másolatát, amelyet a „jóbarát” elküldött Kazinczynek, a híres lecsepülő levelet teljes szövegében. Sommázza a dolgokat, persze, benne van abból sok minden... sok nem éppen megtisztelő epiteton, amelyeket Kazinczy kiolvas a levélből... ám a veszekedés lényegét képező utalások — vagy azok kerülgetése — milyen gyerekes semmiségek sokszor vagy hiúság komplexusok!

Ennek a harcnak — a közismert Mondolat-vitának — az alapanyaga maga a nyelvújítás. Az irodalomtörténet már régen meghatározta ennek a harcnak a lényegét, és leszögezte (hogy egy képpel éljünk): „a nyelvújítás nagy folyamának, folyójának sodrása a közönségen vitt helyes irányba — ott, ahol az

ár a legerősebb —, hínárosok viszont, mint minden folyónál bőven keletkeztek a partok mentén, az egyik parton éppen úgy, mint a másikon, ahol a víz megrekedt és elposványosodott”. A kor embere viszont — ezeknek a harcoknak megvívója — nem láthatta ilyen tisztán a dolgokat, a maga és a saját csoportja javára elfogult volt sokszor. Amikor aztán a harc a magánlevelekre is rákerült... hogy mi lett az elvi vitából, azt láthattuk! Szóbeszéd, hogy ki mit mondott, ki mit írt és kinek... ki csempülte a másikat és miért, mikor és hogyan... ki szerkesztette a gúnyiratokat — szóval az áldatlan harc részleteit azt a francia mondást idézik, hogy: Quel bruit pour une omelette! (Mennyi szóbeszéd egy tojásrántotta körül!)

(Néhány konkrét adat) Kisfaludy sértődött volt, hogy a *Mondolatot*, a Kazinczy és a nyelvújítás el'len írt gúnyiratot Kazinczy neki — Kisfaludynak tulajdonítja. A felháborodás jogos és érthető, ha nem ő volt a szerző. (Bár a megelegedését a gúnyirat felett Kisfaludy nem tudta véka alá rejtteni.) De ugyanolyan mértékben megsértődött Kisfaludy azon is, hogy az ő születési helyét Kazinczy Kám-nak jelöli meg egy írásában, holott ő Téten született. Kicsinyes ok a sértődésre, egyszerű tévedés... bár ezt is mentegetni lehet és magyarázni, mint a felületességnek, a más meg nem becsülésének valami jelét. Az azonban már kissé szemforgató, ahogy Kisfaludy a saját lelkiállapotáról ír:

Én Kazinczyra nem haragszom... sem azért, hogy Töviseiben úgy kibökdözte Himfymet és kikalkulálta, hogy majd semmi tűrhető nem maradt belőle; sem azért (nem haragszom rá) hogy Recensiojában minden mézes szava mellett úgy lerakta (letöltö) munkáimat... Regém az ő kegyet'len Recensiojának állítását megcáfolni az által, hogy minden hibájk mellett, amelyeket magam is ismerek, valóban oly sok embereknek tetszettek, kiknek ítéletik felütik (felülmulják) Kazinczyéit.

Igen, a szokott emberi gyengeség... nem sértődöm meg, csak éppen az ítéleted a dolgokról, semmit sem ér... nem sértődöm meg, csak kicsit és halálosan és örökre! S néhány oldallal odébb:

Én Kazinczyval barátkozni se nem akarok, se nem tudnék má'!

(Kazinczy sértődöttsége) Halálos szent meggyőződése, hogy a *Mondolatot* Kisfaludy írta, terjeszti; a már idézett Kis-

faludy-leveél csak olaj volt a tűzre, a sértettség és sértések petárdáinak egész sora robbant itt!

Kár, hogy hazánknak — írja Kisfaludy Kazinczyról — ezen elsőbkek közül való literátora oly asszonyi természettel bír... és az asszonyi tulajdonságok az esztendőkkkel nemhogy enyésznének, hanem erősödnek... Mert hát az egyedül uralkodni vágyódás a tudományos társaságban a híren, a dicsőségen, a hangadáson olyan eszenkedve való kapkodás... stb... Kazinczyt a legédesebb magyar írónak tartottam, és talán sohasem kívántam volna írni magyarul, ha általa bizonyossá nem lettem volna, hogy olyan édesen lehet magyarul írni, mint ő... de most már éremlyítővé lettenek írásai!

És ez a hangnem végig: előbb az elismerés, utána: hideg tus. Sok-sok utalás emberi gyengeségekre, valóban, ahogy Kazinczy csoportosította őket, „Engem hazugnak, csapodárnak, vén-asszonynak titulálgat”.

Ebben a fergetegben, viharban, gyűlölet tengerben jólesik tudni aztán, hogy két év múlva, 1818-ban, egy asztalhoz ültek le mégis ketten, Kazinczy és Kisfaludy Sándor. A keszthelyi helikoni meghívóra adott válaszában így ír Kazinczy:

... e szerencse eddig (a meghívás a Helikonra tudniillik) nem leheté enyém: illő hogy magamévá tegyem... s hogy Kisfaludyt és az én Berzsemyimet meglássam...

A harc azonban csak fegyverszünetbe olvadt bele, igazi kibékülés sohasem lett belőle.

Petőfi korában persze éppen így döngöttek az irodalmi ágyúk; az új hang bevonulása az irodalomba háborúskodást szült elvi és személyi síkon egyaránt. Ennek a korszaknak azonban van egy derűs és érdekes epizódja is Petőfi és Tompa barátságában, az úgynevezett horkolási vád. Messze túl minden irodalmi harcom, voltaképpen két jóbarátnak évődése... mégsem mentes minden tövistől! Petőfi volt a támadó: vendége volt Bején, és innem együtt rándultak ki Murány várának romjaihoz. Naplóleveleiben, amelyek rövidesen bejei látogatása után jelentek meg, Petőfi így ír:

„... Gyönyörűségesen vadregényes táj. Szép, derült délután jártunk a nevezetes romokon. Köröskörül a hegyláncon sötét fenyvesek, alant a mélységes völgyben a kéklő köd alatt fehér juhnyájak és tehéncsordák. A nyájak kolompoltak, a madarak daloltak és fütyültek, távolabb a hámorok zúgtak... mindenütt zaj, életzaj, csak itt fönn a bércezen, ahol egykor kardok csörögtek, csak itt volt csend, halálcsend... kivéven hogy Tompa Mihály hortyogott.

Igen, alutt és hortyogott, becsületes szentségére esküszöm, alutt és hortyogott... mert eskü nélkül a legkönnyen hívőbb ember sem hiheti el. Míg én a táj páratlan fönységén s a múlt idők magyszerű eseményein a legköltőibb ábránddal merengtem: addig Tompa Mihály alutt és hortyogott. Ha halálos ágyam előtt térdelve kér, hogy bocsássam meg ezt neki, mégsem bocsátom meg, vagy ha a másvilágon találkozunk és kér, még ott sem bocsátom. Nem.

Ismétlem, ki Gömörben jár, el ne mulassza Murány várának omladékaikat megnézni, el ne mulassza! De magával ne vigye Tompa Mihályt, mert ő alunni és hortyogni fog, alunni és hortyogni... s e hortyogást még a koporsótokban, a föld alatt is hallani fogjátok, hallani az örökkévalóságon keresztül. Hrrr, hrrr, hrrr!”

Baráti évődés, ugye, Petőfi sohasem fogta fel másnak... Az istenek nemcsak gyűlölködnek, hanem évődnek is, kicsit földhözvagdossák egymást (Petőfinek a nagyerejű Tompával senki sem tanácsolta volna az évődés ilyen formáját), ő viszont ott birkózott, ahol erősebbnek érezte magát: az évődésben és élcélődésben... Mégis, ez a passzus sebet hagyott Tompában, akinek a barátságról szemérmesebb és más fogalmi lehetek. Itt az évődés nem gyűlölködés volt a felelet, hanem csak valami csodálgató szomorúság, mint ahogy a felnőtt sem érti a gyerek játékát, amikor az parittyával egyszerűen szembelelvi. Még hozzá az ország egész irodalmi közvéleménye előtt, beállítva őt valami esetlen medvének, akinek semmi érzelke a szép iránt. (Tompa valószínűleg jó-egypárszor, talán százszor is megmászta ezt a hegyet és gyönyörködött a gömöri tájban... nem tudta tehát követni Petőfi lángolását, szízi lelkesedését, és — falusi ember is volt, aki sokra és nagyra becsülte az ebédutáni kis ledőlést, kis álmodást. S ámulva, vagy fel-

háborodással, de még inkább mély szomorúsággal olvasta az istenített Sándor tréfásan vad kirohanását az ő horkolása ellen!).

Ady Endre nem szerette Arany Jánost. Illetve hát... különös módon szerette. Szobrot gyúrt róla, de ez nem hasonlít sehogy a többi Arany-szoborhoz. És ellentétben az „irodalmi közvéleménnyel” nem a *Toldi trilógiát* becülte, különösen *Toldi szerelmét* sem. Szerinte Arany legnagyobb alkotása a *Buda halála* volt.

Buda halála csak véletlen rátalálás, ezért jobb, különb Toldinál s minden más főpukkasztott Arany alkotásnál... A ballada Shakespeareja talán egyetlen hatalmas balladát írt és ez a balladái szabályoktól eltérő ballada: A Buda halála (Ezzel Arany műfaj-érzékét is kétségbevonja.)

Olyan verssorokat dicsér éppen, amelyekre — szerinte — Arany nem volt különösebben büszke. Aztán emberi vonatkozásban jellemzőek ezek a sorai:

Kár hogy nem maradt ideje (már-mint Petőfinek), hogy Aranyt közelebbről és tisztéletlenebbül is meglás-sa; olyannak amilyen... (Petőfi nem alkuszik.)

Egy, a Nyugatban 1903-ban írt cikkében ez áll:

Arany János volt a kalifa s még gondoltnak is bűn volt azt hinni, hogy volt és lehetett más poéta még...

Rapszodikusan bírálja, lépten-nyomon támadja Aranyt, de néhány sora mégis rávilágít arra a mély respektusra, amelyet Arany nyelve iránt érez:

De hatalmas magyar nyelv egyik fajtája a sok hatalmu magyar nyelvnek, az Arany János nyelve!

Végül a *Nyugatban*, 1911-ben megjelent Ady-cikkből idézem:

Az emberi létezés: változás és harc s istenem, ki tudja, talán halálomig egészen megtérek én is Aranyhoz... Ha majd Arany nem lesz elég tápláló az élősdieknek, végre majd azoké is lehet, akiket eddig elkergettek tőle!

Háromszor vágtam neki ennek a megfogalmazásnak, és háromszor téptem szét a teleírt papírlapokat, hogy megértessem (legalább magammal) azt a nagy rejtélyt, a gyűlölködés láthatóan

ittmaradt nyomait Ady és Babits, Ady és Kosztolányi, Kosztolányi és Juhász Gyula viszonyában. Mint az egymást keresztül-kasul átélő folyondár, úgy kapcsolódik egymásba életük, harcuk, törekvésük... és mégis!

Leírtam így: amit a ember korban közelebb látott, annak átéréséhez nem kell annyi magyarzó szó. A századeleji magyar irodalomban, amely nagy harcot megvívta, hogy valóban európai, radikális és haladó, valóban modern irodalom legyen (amely leszaggatta a sallangokat a begyöpösödött milleniumi felfogásokról), és ahogy Ady írta a harcának erre a korszakára, hogy „az irodalom ma még azokat is izgatja, akiknek nem kell”, igen, ezt a harcot, ezt értjük mindannyian, s ha korabeli írásokat olvasunk erről a harcról, az ellenfél írásaiban mindjárt meglátjuk a kilógó, reakciós lólábat.

Van azonban ennek a századeleji erjedésnek — irodalmi erjedésnek — néhány nagy, egészen nagy szereplője, akik — nem elvi síkon, hanem egymásközi viszonyukban való megnyilvánulásaikban jutottak el a szidalomig, rágalomig. Nem elvi ellenségek, sőt szövetségesegek, akik egy táborban harcolnak... irodalmi szövetségesegek, aki azonos haladó esztétikai felfogások jegyében lendülnek a magasabb csúcsok felé... és mégis az emberi gyengeségnek, a pillanatnyi taktikának, a megmagyarázhatatlan szimpátia-antipátia fluidumának hatása alatt cselekszenek... és okoznak közös híveiknek sok fájdalmat, fejtörést; és gondot az irodalomtörténészeknek!

Eddig jutottam el az egyik megfogalmazásban, és akkor úgy éreztem, hogy... semmit sem mondtam. Hogy ez mindenütt így van és minden korban. Hogy ilyen kérdéshez egyáltalában nem szabad a kutatás tárgyilagosságával közeledni, és ha igen, az csak a görög sorstragédia írók hangja lehet. Akik kijönnek és szavalnak. Vagy Arany János hangja, aki a *Buda halálában* így ír a testvéri viszonyról:

Dicsérnek előtte? Neki már az is seb! ami persze fordítva is ugyanaz, fordítva is elmondható:

Nékem már az is seb, ha őt dicsérik előttem!

Őt, a másikat! Ez a vensengés a vezérség után, igen!

Kétségtelen, hogy Ady Endre (egy közhelyszerű leszögezéssel) a magyar irodalomnak a maga korában a „legmagasabb Olimpuszra eljutott szereplője”.

Ezt kezdettől maga vallotta, és amit vallott, az pontosan be is következett! Itt nincs hasadás és nincs kételkedés — se nála, se az utókor ítéletében. Azt is tudja a magyar irodalom minden ismerője, hogy Babits Mihály, Kosztolányi Dezső és Juhász Gyula az irodalomtörténetel ítéletében (és bármiféle átértékelésében) ugyancsak magas, nagyon magas csúcsai egy egységes hegyláncnak (kissé virágos voltak a hasonlatban megint). S ha keresünk az egymáshoz és egymásfelé vezető utaik szövevényében, pont az emberi vetélkedés szeszámkulcsa vezet bennünket. Az emberi vetélkedése, amely csodálatos szövetségeket tud kötni mindig... a negyedik ellen. Különösen a harcban abban a szakaszában, amikor még egyáltalában nem biztos a rangsor és az, hogy kinek van igaza! Annak, aki a legkirobbanóbbnak, legfényesebbnek tartott üstökös, vagy annak, aki a legrendszeresebb pályán haladó rendes és jólfésült bolygó... vagy elhalványuló távoli csillag? S melyik a legkülönb! A legédemesebb!

Végül is, egyszerűen a pálvatársak harcos, emberi dokumentumainak tekintem azt a szorgalommal felkutatott és összegyűjtött baráti levelezést, amelyből ez a „hármán egy ellen” harc kialakult. És amelyből kitűnik, hogy sokszor mégis mindannyian egymás mellett harcoltak... máskor pedig mindannyian egymás ellen. S amely levelezésből az alábbi érthetetlen és meghökkentő idézeteket merítem.

Idézetek Kosztolányi Dezső leveléből Babits Mihályhoz — Ady Endréről:

A modern irodalom trónusában egy ki állhatatlan, üres poseurt ültetek: Ady Endrét és nem mások, kedves barátom, mint azon szintén modern szellemű fiatal emberek, kik arra aspirálnak, hogy rossz, modoros és affektáltan zűrzaros verseiket a B. N. tárcarovatában közöljük.

Nem akarok Juhászáról írni: a szemébe megmondottam neki mindent! Ő azok közé tartozik, kik minden híron tudnak zörögni s egy kis nyomdafestéktől megkegölnék. A verseim jó részét ellopta, átgyúrta és — főleg — elrontotta, s miután csúszás-mászással fölküszött az Adykhöz és Kiss Józsefhez, csodálkozást keltett azzal, mit az én írófiókomból csent. Olvasta a Magyar sonettjeit?; nem vette észre a csenést a jelzőkben, formákban, az egész hangban? De azért mindenki vivátot kiált feleje.

Sok hasonlót írhatnak az émyelő Adyról s az üres Mohácsíró is. E tanulatlan gyenge legénykék valami rendkívül különöset keresnek s maguk sem tudják, mit. Affektálják a világbanatot, a különöködést — mellyel sok ember akkor sem tud megbarátkozni, ha természetes, pedig van természetes affektálás is pl. a Baude- lairé. De másról álmodoztunk mi, kedves Mihály! De mások az Ön versei, a Spinoza sonett, a tavaszról szóló, a szatirikus eposz — mindgyikben erő, hév, igazság és könny. sok elfojtott gyémántiszta könny van.

Postán elküldtem számára az Ady új — hülye — kötetét, olvassa el rögtön és írja meg róla a véleményét. A jobb darabokat... nem most írta és ő rosszaknak tartja stb.

Babits — mintha csak erre a jelre várt volna — ezt válaszolja:

Kedves Barátom, levelemet muszáj ujjongással kezdeni, annyira elképzelhetetlenül örülök annak, hogy köztünk ismét összeillik a megtárgult kapocs. Hurrá, barátom, mit meg nem tudnánk mi ketten csinálni!...

... Előbb had végezzünk a legkellemetlenebb ügygel: letárgyalom a küldeményét. Igaza van: Ady Endre émyelő poéta, ez a legtalálób szóra... Mikor az első pár igazán szép versét olvastam a Jövendőben, már megjegyeztem, hogy nagy benső ritmus-hullámzás van ez emberben; e hullámzás azóta oly kvalitásúvá lett, amilyentől tengeri betegséget szokás kapni.

Hogy nem nagy tehetség, azt bizonyítja modorossága és bamba, impotens önisméltése; de ez mást is bizonyít: hogy tétlen és lusta...

Ady-nak még egy kellemetlen oldala: ízléstelensége, ellenszenvenessége. Nem képzelek ízléstelenebb dolgot, mint könyvének ajánlását Léda asszonyhoz „Fogyó életem növé lázában... mély viharzásokon” és „minden poklokön keresztül” — mily kiforratlan elme, akinek ilyesmi tetszhetik. És mily szerénytelenség! ilyesmit el lehet mondani versben, akár prózai költeményben — de előszóban, ajánlásban mondani ilyet — szemérem ellen van. Nézze meg a nagy költők ajánlásait, előszavait: a legvadabbak is milyen szerények, mielőtt nyeregbe ülneek: gyalogalbaraszok...

Ady Endrének megvan a létjoga a magyar költészetben, mert néhány

ritmust, új szó-hangulatot alkotott, mert néhány szép verset csinált. S ezért ha megkérdi tőlünk (egész na-
ívu)

— Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?
mondjuk nyugodtan (mielőtt hátat
fordítanánk neki).

— Csak méltóztassék. Miattunk
sose zsenírozza magát. Sírjon. Akár
bőgjön...

Csak Juhászt veszem ki az ön kap-
tája alól: Juhászról nekem csupa ked-
ves emlékeim vannak; ő nem olyan
tanulatlan gyenge legényke, mint a
többi, s ami a csenést illeti — aki
annyit ír, ki ne csenne — öntudatlan-
ul persze.

Micsoda hullámzások a baráti skálán!
Kosztolányi 1905-ben Juhászhoz írt le-
velében (amikor öngyilkossági gondo-
latok foglalkoztatják):

„Mert ön az utolsó emberem, az el-
ső barátom, kit most könnyezve ké-
rek, írjon egyszer nekem”...

aztán egy év sem telik el, és 1906 au-
gusztusában így ír Babitsnak:

„A poezis nem a... és impotens
Ady Endrék, agyalágyult Juhász Gyu-
lák... előjoga, hanem a küzdő és
hívó embereké”.

Persze ez még e fiatal emberek szub-
jektív szertelensége mind. 1921-ben már
— csak egy példa ebből a levelezésből
— Kosztolányi így ír Juhásznak:

„Gyönyörű könyvét megkaptam és
köszönöm”.

És ő jelölte — egy évvel ezelőtt — Ju-
hászt a Petőfi társaságba! Ő talpalt ki
neki, mikor később Juhász idegileg
összeomlott, szanatóriumot és segítsé-
get.

És Ady? — kérdezed.

Valahogy az az érzésem — nem tudom
biztosan, lehet, hogy tévedek —, az az
érzésem, hogy a görög sorstragédiának
ebben a szerepében ő sokkal fejedel-
mibb. Ady — hézagosan összegyűjtött
hátrahagyott cikkeiben — valami le-
ereszkedő vállverégetéssel, de a
nagy tehetségeinek mégis kijáró
tisztelettel, a respektált tudós-köl-
tőnek kijáró tisztelettel ír Koszto-
lányiról (kétszer mindössze). Ba-
bitsot „tisztelt barátomnak” nevezve
ezidőtájt szintén respektussal, de na-
gyon ritkán emlegeti, Juhász Gyulát
— aki közelebb volt hozzá — néha ki-
oktatja, néha melegen ír róla... ennyi
az egész, ami közöttük volt, és róluk a
világ elé került. Ady a maga vesébe-
szó, sodróerejű szavait — úgy érzem
— inkább a fő ellenségre tartogat-
ja (ha voltak is kisiklásai); különben is
jóval kevesebb levelet írt, mint ezek
hárman.

Ő hullott le először az irodalmi oszlop-
ról — fizikai halálára gondolok —, az
irodalmat Babits és Kosztolányi vitték
aztán tovább sok-sok újabb jelentkező-
vel, akikkel azonban már demokratiku-
sabbán lihegték a Parnasszus felé.

Babits különben sohasem tért vissza
a fentidézett levelének hangjához Ady-
val szemben. Kosztolányi még 1927-ben
is fel-felújította ezt a hangot, ekkor már
sok kultúrával, sok kimutatatható részlet-
igazsággal... mégis üresen hullottak
semmibe a szavai! Már régen, nagyon
régen, Mohamed lehetett csak: aki a
hegyhez megy... az emberek elfogad-
ták régen a hegyet — Adyt — olyannak,
amilyen: fenségesnek, utólréhetetlen-
nek. Mit akar hát itt egy próféta, még-
ha százszor Mohamed is! Beszélhet a
hegyről akármit... a hegyen már sem-
mit sem változtathat többé!

A gólya

Zlatko Tomičić

Fölkelepett
kétségbeesetten.
Csőre sírásra görbült.
Szárnyai főlshogtak, kerengett egyet
a tető fölött a nászéjszakában — nélküle.
Telihold volt. Előtte hótiszta, ezüstös út.
Várakozott a fehér madár. Nem jött a párja.
Lenn lánc csikordult, s valahol messze kutyák ugattak.
Virrasztott. És kerengett az udvar fölött
az ezüstös éjszakában.

Elárvult a tető. Megrogyant a fészek.
A síkról szelek jártak arra
és egy-egy szálát
a fészekből elragadtak. A madár azalatt
Tanganyikán át repült
honvágytól bánatosan.
És tizenhatszor újult meg a fészek. Várt a nászi ágy.
S a hím azon a télen
ott feküdt közel egy szalmakazal mögött a tarlón,
ahová lehullt egy részeg vadász sörétjétől találva.
Párja nem lelte meg.
Tizenhatszor vitte a vonulás törvénye
az ős Nilus zöld fonala hosszán, Szudán és Zambézi fölött
sodorták szárnyai, s ő vigasztalan, mind csak szülőföldje, Szlavónia után
[vágyakozott.
És a visszatérést várta.
Tizenhetedszer tért vissza. Korahajnal volt.
A nap még nem aranyozta be a diófát, s a csordás tülökje sem szólította még
[a barmot.
Megérkezett. Az otthoni kémény szalmafészekén
elernyesztette hosszú, fehér szárnyait.

Szodoma és Gomorra

Zlatko Tomičić

*Az ég kegyelmessen, hisz mindnyájunk részeg
Ki sem tudja többé, kinek ki a nője
Aranyaid közt ülsz s hosszúak az éjek
Ki az apjával hál, ki lányáért remeg
Nem tehetünk róla, a szerelem édes
Néki fiú, s nekem pirosszárnyú keszeg*

*Leadták a holmit táncosnőink sorra
Száz és száz éjszakát táncoltunk át pőrén
Pendely alá fulladt egy vén tisztos nyápic
Egyik legény csúnyán rászokott a sóra
Lóval pározott végül hét asszonyi nőténu
Van egy kislány, akit kos érdekel máris*

*Potrohos a szatócs, ám tenger a pénze
Az mondják, a kopasz nagyszerűen ölel
Ne vizeljél, testvér, puha hattyútollra
Az öregült asszony vadász a legényre
Fatörzset ölelnek megcsömörlött férjek
Bolond aki mindent fölhabzsolni félszeg*

*Szeretkező nőcske tüzes nőre talál
Hím a hímje körül híven páváskodik
Minden testet finom olaj szaga jár át
Ki anyjára vágyik, szendén fohászkodik
Hercegnőcskét hergel tizenhét nagy agár
Kinek-kinek itt még hab veri ki száját*

*Fonódjatok össze, nincs értelme másnak
Még ha ebihal is születik belőle
Szépség a szerelem, s az égnek is kedves
Egy istenre vágyunk, a testre, ha póre
Mit érdekel minket sorsa Szodomának
Sosem tiltott gyümölcs, ami szép és kedves*

*Egy asszonynak gúnár a szerelmi mámor
A számár már régen a divatját multa
Ismét értékeli az izmos, erős ünőt
Ez hozza-e hát a végítélet-időt
Gyönyörű, de rövid történet e város
Nem kíván majd vizet, lángjaiba hullva...*

A föld vagyok

Zlatko Tomičić

A föld vagyok. Az esők rajtam záporoznak. A szél rajtam kergeti a homokszemet. És taposnak lábak, és taposnak évek, és nagyon eltaposott vagyok. Kő rejlik bennem, némán, mint az elfelejtett szerelmek. És sötét vizek, amelyek vakon barangolnak a földalatti mélyben; melyek még nem törtek föl a felszínre, és nem nyitották meg forrásaikat. A leghosszabb folyókat és az el nem ismert tengereket őröm magamban.

A föld vagyok. Itt vagyok öröktől fogva. A csillagokat nem ismerem. Az eget még sosem láttam.

Mennyi test rejlik bennem. Gyönyörködöm a nyomorúságos vadakban, amelyek elhullanak földi potrohomban. Belém olvad át a felhős végtelenség. A felhők továbbfolytatódó szerelmére szomjazom.

Minden mennyek énbennem nyugosznak. Minden villám mélyen bennem marad, haragjával, rettentő mennydörgéseivel.

Belőlem nyúlnak fel a feltartóztathatatlan fák, elsősorban a nyárfák. S a fű, a maga engedelmes nyugtalanságával. És a buta virág és a vad bozótok. A tar sziklák hirtelen felbukkannak a síkság mélyéből.

A föld vagyok. Heverek, én, a legcsúnyább, legalantasabb, leg súlyosabb. Nem tudom, meddig érek el a magányban és a fényben. Fölkelek-e valaha is? Vajon az égig mégse emelkedjek. Nővekszem-e a szelíd holdfényben és a napos lélegzésben? Álom a felbillent világmindenség? S álomban az ég a föld, s a föld az ég? Testemen és a bukott égen gyökerek csak a csillagok, melyek az örökkévalóságban csontjaimon át kiütöztek.

A föld vagyok. Az ég vagyok, melyet még sosem láttam.

Fehér Ferenc fordításai

Halvacsora

Fehér Ferenc

„A kár egy zárda, vagy kolostor”, villant át Barton, mint mindig, ha hosszabb hivatalos útjairól vagy családi életének magánya elől ide menekült, s itt állt ennél a keskeny, boltívbe hajló ablaknál, melyen át a hatalmas fák megnyugtató s egyben sejtelmes susogása emlékeket felidéző szelídséggel szállt be. „Zárda, amely az én rendemhez tartozik, s ahol mégsem sikerült soha apácát felavatnom egyéjszakás lakóim közül... Valaki mindig megelőzött!”, fűzte tovább gondolatait keserű öngúnnyal és tömött, ápolt bajusza alatt barackszín vállak zamata olvadt szét.

Szerette a Fűzfást, férfieleetének ezt a kései, meglelt, s érzése szerint megérdemelt barlangját; a meghitt kirándulóhellyé átalakított hajdani kis kastélyt, amely úgy búj meg az ős park fái közt, mintha csak az ő számára maradt volna itt a régi, gátlástalan úri élet ezeregvéjszakás férfi-meséiből, menedékkül a kisváros ezerszemű hidrája, a tehetetlen férfiirigység és az asszonyi bosszú e'ol... Ő fedezte fel, s a nemes vad féltékenységgel, az egyetlen jogos személy, a házigazda erélyével tartotta innen távol a különböző szervezetek és intézmények bankettező, borozó sisere-

hadát. S ha mégsem odázhatta el egy-egy társasest megtartását a Fűzfásban, kényszeredett, jól begyakorolt barti gumimosollyal fogadta az asztalfőn a rossz, kivénhedt Olympiákon, új kis Fiatokon vagy Jeepeken érkező betolakodók eléje rakott ajándékát: a férfiak undok, cinkoskodó, bizalmaszkodó megjegyzéseit pusztíthatatlan férfienergiájára vonatkozóan; az asszonyok ügyetlen komolykodással leplezett, elfogódott pillantásait és a lepkeként hozzákocconó lányok szemérmetlenül nyílt, kíváncsi, vagy riadt vizsgálódását.

Dosztán, akinek a bal szemét Bolmánnál pöccintette ki egy német puszkagolyó, s akit még jóhaver pincéreként a hajdani Aranyfácánból ismert, csak az ő külön engedélyével (külföldi vendégek vagy hasonló személyek elszállásolásakor) nyithatta meg másoknak is ezt az emeleti sarokszobát, ahol mindig dagadt parasztpárnákkal, megvetetten állt a sötétbarna, lakkozott ágy. (Gyerekesen ragaszkodott ezekhez a tömött, pehelytoll-vánkosokhoz: Jucit, gyerekkori kis cseléd lányukat juttatta eszébe, meg azt a diákzsúros éjszakát tizenötödik születésnapján, amikor kis-sé zúgó fejfel, anyja érthetetlen biztatására felbotorkált szobájába, s alig kezdett el vetközni, a szőke pesztonka

zavartan bekopogott, és egy pohár szó-dabikarbónát tett az éjjeli asztalra, hogy azt a nagysága küldi, attól majd jobban érzi magát..)

A zöldpikkelyes halacszkán ábrázoló, nagy terrakotta vázában, amit három évvel ezelőtt ajándékozott neki az egyik itt táborozó fővárosi keramikus, elszáradt mezei virágcsokor barnult, s ahogy most szórakozottan morzsolgatni kezdte a porhanyó szirmokat, Rózsika, a kezesgavállú agronómus gömbölyű aszonykája jutott eszébe... „Gomosz bácsi, betömöd a szegény halacska száját”, gügyögte durcásan, és épp úgy csücsöri-tette száját mint a zöldpikkelyes ponty, amikor Bart a vázába helyezte a margarétával és szarkalábbal virító, frissen szedett csokrot, aznap délutáni csókos csavargásaik néma tanúját.

Kiemelte a megcsörrenő csokrot. „A váza lelke volt, s most a váza csontváza...” Keskeny arcán a keserű felfedezés görcsében e-mélyült az a két barátja, ami valaha aggasztotta, de Mirjana, a kis balettáncosnő már kezdetben elhitette vele, hogy jól áll neki, s ha azok nem volnának, nem is tudna rá hatni...

A nyár, ötvenedik nyara kihullott hosszú, keskeny ujjai közül, és azzal a mákonyos tudattalansággal, ami ideérkezése óta elhatalmasodott rajta, rátaposott hegyesorrú, fekete cipőjével a mintás szirma-szönyegen. Deresedő, de még dús hajához nyúlt és beletúrt, mintha ki akarná belőle fészülni azt a megfészkelő, halk remegést, amit eddig nem ismert, s amit ez a különös fűfási szoba-csendélet váltott ki belőle, azzal, hogy mióta Dosztától már az autóból kilépve elkérte a szobakulcsot, és felballagott (szokásához híven kerülővel, az erdő felőli bejáraton), léptenyomon csak emlékeibe ütközött, noha eddig mindig úgy érezte, hogy nem is a jelent, hanem mindig az elkövetkező pillanatot éli át; ez az életézés vitte előre egész életében, megövtá attól, hogy elveszzen a marasztaló jelen apró vonatkozásai közt, s imponáló energikus-ságot kölcsönzött apjától eltanult alkalmazkodóképességének (apja hatalmas üzleti vállalkozásait azzal kezdte, hogy a legnagyobb háborús csőd éhkoppas napjaiban vasárnapi halvacso-
rákat rendezett, rá sem hederítve jajveszékelő, haját tépó anyjukra, csakhogy ismeretsegeket és hitelt szerezzen magának). Jól tudta, hogy nem őt, Bart Ákost, hanem ezt a provinciálkban ritkán virágzó mentalitást és energikus-

ságot tűri meg felelős posztján... De meddig? Hiába beszél nyelveket — egyet már sosem tanulhat meg. A fiatalságét...

A zöldpikkelyes halacszkán megcsilant a csipkefüggönyön átszűrő szep-temberi napsugár. Bart szórakozottan nézte a vázát, s lassanként egy dacos, komoly leányarc rajzolódott ki előtte, amely most elmosott minden más arcot, s jó esőn bontotta meg azt a nyomasztó hangulatot, ami a szobán uralkodott. A teniszpálya lobogóhajú tündérét, Gittát látta, aki mindenkin keresztfül-nézett a városban, s aki éppúgy elámult megismerkedésükkor, hogy Bart teniszszek, mint ő azon, hogy ez a különös, zárkózott, hóna alatt klasszikus görög vagy modern, egzisztencialista írők könyveit cipelő lány — autót vezet... „Jól van, kislány, de hát hol az autó?”, kérdezte tőle évődőn. „A garázsomban!”, vágott vissza Gitta. „Hát Bart bácsi teniszütóje?” „Elástam. Nincs nekem méltó partnerem ebben a porfészekben.” „Gondolja?” „Húzza el a száját gúnyosan a lány. „Meggyőződésem”. áhította hanyagul. És sorra verte a lány színe előtt azt a néhány tanárocskát meg tisztviselőt, akik a vörössalakos pálya rendszeres délutáni vendégei voltak. Egyedül Demjén, az orvos nyújtott nagyobb ellenállást. Az utolsó szettbe alaposan beleizzadt, s azóta még kevésbé szívlelte egykori iskolatársát. De jó volt kulisszának Gittával való délutáni találkozásaihoz a pályán. A lány aztán sokáig elmaradt. Nyomozni kezdett utána, s így tudta meg, hogy érettségi után elment az Autóutra. Megszerezte a brigád címét, és egy hivatalos út ürügyén leutazott Szerbiába. Gittának hízelgett a fekete Mercedesen érkező, e'ökelő vendég látogatása. Nagybácsijaként mutatta be a táborparancsnoknak, és egy vasárnapdélután együtt töltöttek a közeli, ismeretlen városban. Akkor csókolta meg először, puhán, apásan, ott, a táborhelyre bekanyarodó út egyik magas nyárfája alatt, elválásukkor. „Mikor teniszszekünk, kislány?”, szölt utána, ahogy a lány játékosan futni kezdett a deszkabarakkok irányába, ahonnan egy forrórítmusú táncdal foszlányait hozta a szél a hangszórókból. „Majd szeptemberben, ha hazamegyek! Addig gyűjtse az erőt!”... Az is elérkezett. Két hete történt. Kettőn álltak csak ott a langyos délutáni csendben, a háló két oldalán. Gitta kissé izmosabb volt. arca, nyaka, karja barnára sült... Lábán az a kopott kis tornacipő volt, amit az iskolában használt, s ami meg-

járta vele az Autóutat is. „Ha nem volna ez a mennybelépőm, egész csinos Diana volna, ugye?” A kérdés nem kerülte el figyelmét. Épp ez fűzte hozzá a lányhoz, ez a figyelmes, finom reagálás minden egyes szavára, gondolataira. „Egy helyen tudok isteni sportcipőket”. jegyezte meg, miközben három labdával zsonglőrösködött, s fél szemével sem lesett oda a lányra, pedig minden ízében egy soha nem ismert nagy játék izgalma égett. „Hol?” kérdezte Gitta kíváncsian. „Az nem mondom meg.” „Mondja meg, Bart bácsi, kérem, mondja meg...” toporzókolt a lány kisgyerekes csökönységgel. A férfi hirtelen odalépett hozzá, és megfogta karját. Alig észrevehetően megremegett a hangja: „Megmutathatom-e hol lehet kapni, ha megnyerem ezt a játszmat?” Gitta szeme összeszűkült, és akaratlanul ejtette ki száján a szót: „Meg...” A karja elbágyadt minden ütéstől, lustán verte vissza Bart éles labdáit. Egyre többet hibázott. A harmadik szettnél émélyegni kezdett a gyomra, és ahogy befutott egy meredek labdára, hirtelen ráborult a hálóra... Ijedten fogta fel. „Mi a baj, kislány?” Gitta szemét beárnyékolták a könnyek, úgy válaszolt: „Nem ettem még ma...” Két nap múlva már a tengerparton voltak. Gyorgyenak, hogy álljanak meg, és ők ketten az üzleteket járták. Lekötelezően kedves, szelid, majdnem tartózkodó volt. Első este sokáig ültek a tengerparti hotel teraszán. Figyelmét nem kerülte el, hogy a lány sokat iszik. „Nem lesz sok, kislány?”, fogta le végül szelíden a karját. „Nem... Kérek még két deci vermutot!”, mondta Gitta nevetve. Rögtön fizetett, és karonfogta. Kizárta előtte a szobaajtót, kezét csókolt neki, és elsietett. Másnap reggelinél találkoztak. Ahogy a lány odaért a virágos asztalkához, rátette sovány kis tenyerét a férfi csuklójára. „Köszönöm...” Csak ennyit mondott, és dagadt szemhéja aól könnyesen rámosolygott. Még aznap délután visszajöttek.

Bart észre sem vette, mennyi idő telt el fölötte így álldogálás közben. Most órájára pillantott, s lesietett az emeletről.

„Tehát úgy ahogy megbeszéltük”, szólott oda Dosztánnak. „Halvacsora két személyre, és az emeleti sarokszobába virág...” Félig már bebújt a kocsiba, amikor egy szürke kis Fiat kanyarodott melléjük.

Demjén szállt ki beőle.

Gyorgye indítani akart, de az orvos hangja lecsapott.

„Öreg csatasárkányom, hova sietsz? De rég láttalak itt!”

Keletlenül lépett vissza, s dühében megfricskázta a sofőr orra előtt csüngő gumielefántot.

„Mi van veled, öregfiú”, fogta karon Demjén, s Bart szeretett volna rátaposni a lábára. „Hallgatsz a születésnap murival!... Ez nem szép tőled.”

Zavara nem kerülte el az orvos figyelmét. Kajánul megjegyezte: „Vagy talán a kis tündérrel? Ketteskében? Mi?” És hátbavágta Bartot. Annak egyetlen arcizma sem rándult.

„Tudod, mit?” szólalt meg hanyagul. „Gyertek ki a feleséggel vasárnap este. Megtartjuk a születésnapomat. Ti aztán eltűntök. Neked úgy is fáj a veséd nem igaz?”

Demjén megállt egy kerti ágyásnál. Szembefordultak.

„Mi lenne, öregfiú, ha Tóth bácsit is meghívnád? Persze, lányostól... Noná, majd egyedül!”

„Vigyázz, doktorkám, ott lecsúsztl. Valami sztudent megelőzött.”

„Ismerem én az ilyen sztudenteket!” röhögött Demjén. „Volt egyszer egy kis bacchánsom. Valami műkedvelő esten szerepelt, ott láttam először. Fölfedeztem. Odavolt a kicsike. Mondom neki, mindig egy ilyen lánygyerekre vágytam, de az asszony... tudod már... Egészen meghatódott. Elejtettem neki azt is, hogy van egy rendező ismerősöm, szó!-hatok az érdekében. Mit mondjak neked? Isten lettem a szemében. Eljött velem egy útra...”

Ingerülten félbe akarta szakítani, de Demjén nem tágitott.

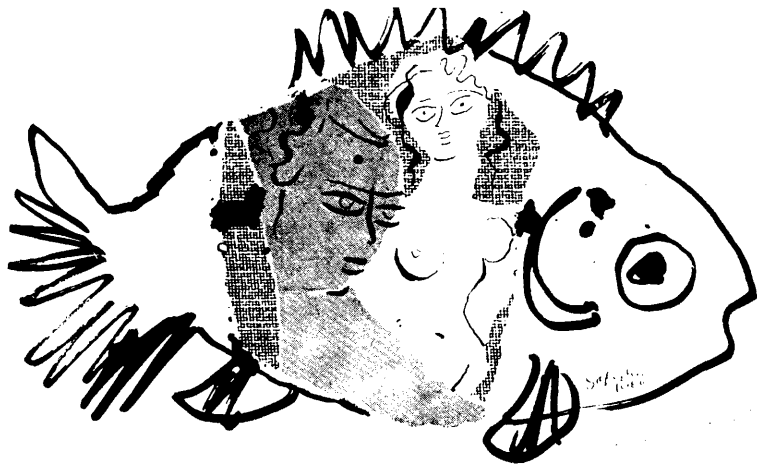
„Figyelj csak, most jön a java!... A szomszéd faluban várta meg a kocsimat. Úgy átázott, mint egy kis gerle. A haja mosatlan volt szegénykémnek. Majdnem elájultam az ülésen. Ahogy mesé-keztünk, betuszoltam a fürdőszobába, aztán bementem a szobájába...”

„Nézd, kérlek, ezek a részletek igazán nem érdekelnek!”

„Emberség! Te öregszel!... Tudod, mit csinált a kicsi? Búcsúlevelet írt! Valami sztudentjának. És írt. Esküszöm, hogy írt. Mit tehettem? Segítettem neki befejezni a levelet. Másnap együtt adtuk fel, ajánlva. No, mit szólsz hozzá?”

Bart, aki eddig cipője orrával az ágyás porhanyó földjét kavarta, most hirtelen fölnézett, s csak ennyit mondott:

„Hát akkor majd szólok Tóth bácsinak is... Szervusz.”

Sáfrány
Imre
szöveg-
rajza

Gitta ott ült Rózsikával szemben, egy öreg díványon, és a megfeketett rézoroszlánt simogatta a bútor karfáján.

„Ugy-e, nehéz így, szívem, egyedül?”, sóhajtott fel a szőke asszonyka.

„És kettesben jobb?”

„Tudod, aranyos, jó ember az én Károlyom. Mindig dolgozik, tervez, a munkájának él csak, meg nekem.”

„Tudom... A reorganizációs terv!”

Gitta megjegyzése csípett, mint a boi-ha. Gyakori vendég volt itt, s ismerte az agronómus férjét is.

„Mondd”, kérdezte cigarettára gyújtva, s hátradőlt, „mit tennél te az én helyemben, ha egy nagyszerű férfi belédszeretne?”

A háziasszony elvörösödött.

„Nézd, szívem... a te eseted, az egészen más.”

„Igen, más. Apámat otthagytam, nem mentem ki a pótérettségire történelemből, festem a körmömet, és napjában egyszer eszem. De nem tartom azt, hogy Sothy Kázmér volt hadapród őrmester egy isten, csak azért, mert apa és nadrágban jár, s megszokta valamikor, hogy minden szavára rámondják az áment.”

„Nézd, szívem, azért mégiscsak apád...”

„És tőrjem, hogy pofozzon, mert nem bokáig lóg a szoknyám, mint a nagyanyáé?”

Hallgattak.

Rózsika egy lemezt tett fel. Sokáig bajlódott a rádióba épített gramofonnal.

„Na, mit tennél?”, oltotta el a féligszítt cigarettát Gitta. „Elegáns, java-

korabeli, tele van ambícióval, a város többi teremtéskoronájától eltérően mossa a fogát, naponként borotválkozik, és a tenyerén meg az autóján hordana, ha...”

„Ha?...”, figyelt fel Rózsika, s a lány nem vette észre, hogy az asszonyka el-sápad.

„Ha az övé lennék... Na, mit tennél? Szó nál a férjednek, hogy védelmezzem meg, mi?”

„Nézd, szívem, azért nem kell gúnyolódni... Én tudom, hogy most mit élsz át.”

Gitta nem szólt. Lehunyt szemmel hallgatta a zenét.

„Szereted?”

A kérdés váratlanul érte.

„Azt hiszem, nem ez a fontos... Szeretném, ha valakinek sokat, nagyon sokat jelentenék...”

És beszélni kezdett. Rózsika figyelmesen, összehúzott szemmel nézte a meg-megrebbenő pillákkal suttagó lányt, és a Fűzfás nevének említésekor össze-rezzent.

„Mikorra beszélte meg?”

„Vasárnap estére. Halvaosora! Mit szólsz hozzá?”, nyomta meg gúnyosan az utolsó szavakat, és fölnevetett.

A lemez önműködően leállt.

Rózsika furcsa szívélyességgel kísérte ki, és a kapuban meg is csókolta.

„Csináld úgy, szívem, ahogy jónak látszod. Ha ilyen, amilyennek leírtad, akárki legyen is, azt hiszem, megérdemli.”

Gitta föl-kuncogott, és esernyőjét lóbálva, ringó léptekkel távozott.

Bartot kellemetlenül érintette Rózsika látogatása.

„Tudod, hogy nem szeretem, ha itt, az irodámban...”

„Tudom, szívem... sok a dolgod...”

„Jól tudod, hogy nemcsak a dolgom miatt...”

„Tudom... De azt is tudom, hogy a fűzfás egyre ritkábban jut eszedbe!” Rózsika szípigott.

Bart idegesen kattantott öngyújtójával. Az asszony érezte, hogy nyomon van, és elfacsarodott a szíve. Majdnem sírva ejtette ki a szavakat:

„Kérlek, Ákos, menjünk ki minél előbb!”

Csengett a telefonon. Erélyesen szólt bele egy-két szót, és lecsapta a kagylót. Rózsika még sosem látta ilyennek. Úgy érezte, hogy száználmasan hat most a férfi előtt.

„Csak még egyszer, Ákos... hogy elbúcsúzzunk, ha már nem szeretsz.”

Bart odalépett az utcára néző ablakhoz, és a föggönybe fújta a füstöt. Egy-két másodperc telhetett el így. Aztán hirtelen megváltozott hangon, de még mindig az utcát bámulva, megszólalt:

„Bocsáss meg, még hellyel sem kínálatlak...”

Rózsika odasimult a hátához.

„Ugye, kimegyünk?”

A férfi gyorsan megfordult:

„Igen... csak kérlek, értsél meg...”

„Vasárnap! Vasárnap este... Jó?”

„Mit? Hogyan? Azt nem lehet, kérlek...”

Az asszony hangja muzsikált.

„Miért?”

Először volt zavarban az asszony előtt, de összeszedte magát.

„Különbén, jól van. Úgyis érvényes egy szünetésnap találkozása a napokban...” Hamisítatlan barti eleganciával, tréfásan meghajolt, és rámosolygott az asszonykára: „Ezennel ünnepélyesen meghívom kedves férjedet is. Legalább nem lesz olyan kényes a dolog, mintha csak te jönnél...”

„Igen, nem lesz olyan kényes, szívem...” mondta Rózsika halkán, a könnyein keresztül, és lassan behúzta maga után a párnázott ajtót.

A délelőtti kínos találkozás és terének nem kívánt alakulása lehangozta. Rózsika férjestől, Demjénék, Tóth bácsi lányostól!... Mit szól mindehhez Gitta? Hisz utálja, akárcsak ő, ezt az egész társaságot. És nem menekülhet most már tőlük. Mint ahogy

életén sem változthat már. Valahol elhibázta. Ez a három szoba, minden tárgyával, ósdi bútorával, porcelánjaival, minden szögletével idegen maradt számára. Felesége rendezte be, aki szótlan, büszke útitársként, távolról követte egész életében, és a korán megöregedett asszonyok alázatával vetette alá magát sorsának. Ez az egész kisváros már csak kulissza kései játékaihoz. Ez a halvacsorás társaság is az lesz.

Íróasztalához ült, a vasárnapesti halvacsora merész tervét kezdte latolgatni. Arca mindjobban felderült, miközben a papírvágó késsel játszadozott. Mikor végére ért gondolatainak, felnevetett, és a kést belevágta az asztalba.

Elsőnek Tóth bácsiék érkeztek meg. Dosztán számolta őket: egy, kettő, három... A sofőr, nem számít. De akkor is! Bart azt mondta a telefonba, hogy Tóthék ketten jönnek csak a gépállomásra. Mi lesz, ha nem lesz elég hal? A magas, barna fiút még sosem látta. Bekanyarodott a szürke kis Fiat is. „No, ti hányan lesztek?”, találgatta. Elsőnek Demjénék szállt ki a hátsó ülésről, aztán Tardi, az öreg patikus... „Ajaj, mi lesz itt! Bart az öreg Targyiról sem szólt semmit, pedig az éppúgy pusztítja a kaját, mint a pálinkát...” (Még az Aranyfácánban keresztelték el pincértársával a patikust Targyinak.)

A földszinti étterem végében zongora állt. Tóth bácsi lánya máris lefoglalta, és a barna fiúra függesztve szemét, játsszani kezdett.

„Juliskám! Mir'ó fiam!” szólt oda nekik az öreg gépállomásvezető. „Hát illeik az, hogy máris itthagyjátok a társaságot? A kutyaegerit neki!” És sorra kezelt rázott az érkezőkkel.

Demjén kesernyésen megjegyezte:

„A fiatalembert nem láttam még, de könnyen kitalálhatom, hogy a családjhoz tartozik...”

„Téved, doktor bácsi, mentette ki a fiút Juliska, „ő Mirkó, és nem a családhoz, hanem hozzám tartozik!” Demjéné arcán ottfagyott egy jégvirágmoroly, és megjegyezte, hogy kissé hűvös van a teremben.

„Hát mi lesz már avval a szájöblögetővel?”, rikácsolta Tardi, és az asztalra csapott.

Dosztán tüntető lassúsággal rakta eléjük az italt.

„Vigyél annak az embernek is valamit”, mondta Tóth bácsi és a sofőr felé intett fejével, aki háttal ült nekik egy kis sarokasztalnál.

Mirkó kényelmetlenül feszengett fehér, keményített ingében, és Juliska arcáról igyekezett ellesni a szavak értelmét. A lány azonban már egy rózsaszín gyapjúgombolyagot szedett elő piroscsíkos polivinil-szatyorjából, és egy kis gyermekkluz hiányzó ujjcscskáját kezdte kötni. Ceruzát veti hát e'ö, meg egy jegyzetfüzetet, és Demjén vaskos profilját kezdte rajzolgatni. Aztán áthúzza az egészet, és minden figyelmével Juliska felé fordult.

„Ezek már ilyenek, ugye, patikárius uram?“, csavarintott bele bajuszába Tóth bácsi, de Tardi nem hallotta. „A magánpraxis halála még nem a magánbaksis vége, ugye, doktorkám?“, rikácsolta éppen, és nagyot ütött Demjén vállára, aki kényeseredetten tűrte ezt a bizalmaskodást. „Vissza fogják egyszer ezt is csámálni!“, jegyezte meg flegmán Demjén, és összébbhúzza vállán a fehér rojtos kendőt. „Demjénkém, úgy látom, kissé szórakozott vagy!“, csípett bele aztán a férjébe, mert az orvos megingt Juliskán legeltette a szemét, s nem válaszolt szavaikra. „Különböben úgy emlékszem, házassági évfordulónk van...“, toldta még meg epésen szavait az orvosné.

„Ejnye, a kutyaegerit neki!“, rikkantanotta el magát Tóth bácsi. „Hát máma mindenki jubileumál? Tizenkilencben épp ezen a szentséges szép napon vetettem le a katonamundért a prágai árisztomban... Mert nem ízlett nekem már annak előtte se az angyalbőr. Éppen azon tanakodtunk egy bosnyák gyerekkel...“

„Itt vannak! He-he, itt a csatasárkány!...“, ugrott fel Demjén, fellökte poharát is. „No de kérlek!“, méltatlankodott Demjén, és hosszú arca még jobban megnyuult. Juliska kíváncsian nézett a bejárat irányába. Mirkó kezében megállt a ceruza. Tóth bácsi, mint ha nyársat nyelt volna, mozdulatlanul ült az asztalfőn. Még Tardi bácsi is megfordította a székét, és mókás volt, ahogy lehajtott fővel, a szemüvege mögül lesett rá az érkezőkre.

Demjén kezét csókolt Rózsikának, majd Gitta kezét szorította meg zavartan. Bart figyelmét nem kerülte el az orvos suta, félszeg mozdulata, s azt is észrevette, hogy Gitta gúnyosan keresztülnéz Demjémen, meg az eléjük járuló vendégseregben, s azt az ismeretlen férfit figyeli a sarokban.

„Rosszul vagy, kicsim?“, súgta oda neki az asztalnál, mert Gitta szokatlanul sápadt volt. „Soha ilyen jól nem

éreztem magam“, kuncogott a lány. „Különböben nekem most a szerepemet jól kell játszanom. Nem igaz?“

A sovány agronómus szótlán figyelte a körülötte dúló hangzavart. Bartot a világért nem zavarta volna most, pedig Rózsika még otthon a lelkére kötötte, hogy csak bátran fejtse ki Bartnak a mezőgazdasági reorganizációs tervét... az ilyesmihez nem folyamodvány és nem iroda kell, hanem egy ilyen intim alkalom...

A társaság Demjének huszonötödik házassági évfordulójára ivott éppen. Demjén már alaposan beszívott, s most mindenről megfeledkezve Juliskával koccintott először... Felesége arcán megfeszültek a ráncok, és amikor Demjén feléje emelte a poharát, elemelte az övét, úgy hajtotta fel.

„Hát a hangászokró! mindenki megfeledkezett? A kutya egerit neki!“, éledt fel Tóth bácsi jókedve, de az is lehet, hogy sok mindent láttak azok a vén, hunyorgó szemek, s hangulatot akart csak csinálni.

Juliska kötése fölé hajolt.

Mirkó könnyű keze nyugodtan húzta a vonalakat a papíron. Időnként egymásra pillantottak.

„Nézd, az ott apám!“

Bart dermedten nézett a lányra, majd a sarokban háttal ülő férfire, akinek az asztalára épp akkor tette le Dosz'tán a poharát. „Most lecsukja a szemét, de te azt nem látod, aztán lassan magába önti, mint az olajat... Ő tanított meg vezetni...“

Az agronómus feszengeni kezdett széken. Az imént már azt hitte, hogy itt az alkalmas pillanat, s most ismét beszélgetni kezdtek.

Demjén gombolyítani akarta a rózsaszín fonalat, de Juliska egy köszönőszéppennel elhúzta az orra elől.

Tóth bácsi már ott ült Rózsika férje mellett, és a bosnyák gyereknél folytatni kezdte visszaemlékezéseit.

Aztán újra ittak, mert Demjénnek eszébe jutott Bart születésnapja. A figyelem feléjük terelődött. Gitta kellenül eltolta maga elől a poharát.

„Mi az, meghátrálunk, kislány?“, dörögte Bart a bajusza alól, és az asztal alatt megszorította a kezét.

Gitta hirtelen fölkel. Sápadt volt.

„Bart bácsi, nem jól érzem magam... Kérem, vigyen haza...“

Minden elcsendesedett.

Rózsika szeme összeszűkült.

Marasztalni kezdték őket, de Gitta cipője már a kijárat felé kopogott.

Az autózúgást is hallani lehetett a beállt csendben. Elmentek.

Dosztán értetlenül bámulta a két megüresedett helyet.

Demjén énekelni kezdett. Ittak. Énekeltek. Tóth bácsit elválasztották az agronómustól, aki fellélegezve, de nem kis fájdalommal nézett a kijárat felé.

„Ne félj”, szolt hozzá Rózsika, „viszszajön... Csak hazaviszi a kis beteg...”

Torkát keserűség szorongatta. Ennyi figyelmetlenséget, ekkora szemtelenséget mégsem várt Barttól. Legalább ne itt, emlékeik szép színhelyén gyalgatta volna meg ezzel az átlátszó játékkal. Azóta talán meg is álltak valamelyik erdőkanyarban. Sokáig ült ott magabaro-skadva, elhagyatottan.

Észre sem vették, amikor fölkeltek és odalépett Dosztánhoz. Csak Demjénnek lesett oda. Látta, hogy Dosztán udvariasan bólogat, és a terem végében lévő kijárat felé mutat.

Rózsika roskatagon lépdelt felfelé a régi lépcsőkön. Kitapogatta a sarokszoba kilincseit. Nyitva volt, ahogy Dosztán cinkosan, megértően közölte vele. Behajtotta maga után, és lerokkadt a vetett ágyra. A zöldpikkelyes halacska az asztal magasából tátott szájjal hallgatta zokogását...

„A komédia befejezéséhez közeledik”, suttogta Gitta, amikor Bart bekanyarodott egy mellékútra, és leállította a motort.

„Szóltál valamit, kicsim?” kérdezte a lánytól, és gyengéden föléje hajolt.

Gitta eltolta magától.

„Ne, ne... majd ott, a kulisszák előtt... ahogy megbeszéltük...”

Bart várta megszokott, kesernyész kacagását, de a lány komoly, majdnem szomorú volt.

Elindultak visszafelé.

A szeptemberi fák halkán susogtak fölöttük.

„Nekem úgy tűnt, hogy valóban rosszul vagy.”

A férfi hangja idegenül, messziről hatolt el hozzája.

Megvonta vállát.

„En? Ugyan!”

Magassarkú cipőjét lehúzta, és harisnyában lépdelt tovább.

„Ne legyél buta”, állította meg Bart. „Megfázol! Tönkreteszed a harisnyádat...”

„Majd veszel, szívem, másikat...”

Fölkuncogott.

Bart szenvedélyesen magához rántotta.

„Elég volt ebből! Ha lelkiismeretfurdalásod van, forduljunk vissza, hazaviszlek...”

Egy éjjeli madár megrezzentett egy ágat fölöttük.

Gitta hátravetett fejjel, viaszápadtan nézett fel a csillagokra.

„Szeretlek”, suttogta Bart, s szó nélkül haladtak tovább.

Kerülővel, a Fűzfás erdő felőli bejáratánál állapotok meg. A földszinti étteremből elhallatszott hozzájuk a tivornyázás.

Gitta meg-megroggyanó térdekkel haladt felfelé a lépcsőn Bart oldalán.

Bart felkattintotta a villanyt.

Gitta felszokott és megtántorodott. Rózsika ösztönösen ugrott oda hozzá. Bart kidobta a vázából a virágot és tenverébe lötytyintette a vizet, azzal dörzsölte a lány halántékát.

„Hát ez volt a nagy játék?” suttogta Gitta, és hisztérikusan nevetni kezdett. Bart rázni kezdte, s végül elcsendesedett, már csak halkán zokogott.

„Az úton visszasétáltunk, nem akarunk mégsem magára hagyni a társaságot... Értjük?”

Bart szavai keményen pattogtak.

Rózsika meghunyászkodva bólogatott. Gitta hagyta, hogy vezessék.

Ugyanazzal a kerülővel, nesztelenül jutottak el a főbejáratig.

„Vidd talán haza, Akos...”

Rózsika szavaira Gitta dacosan felémelte a fejét.

„Nem! A játékot végigcsináljuk!...”

Nagy lármával, örömrivalgással fogadták őket.

Gitta fáradtan mosolygott, s tekintete összetalálkozott apjával, aki ekkor fordult először hátra.

Dosztán cselelt-botlott az asztal körül, hordta a sült halat.

Az agronómusba Tóth bácsi belediktált már egy-két pohár bort, s most új raményre kapva, bátran Bart mellé húzódt.

„Bart elvtárs, már évek óta dolgozom egy reorganizációs terven, amely szerény véleményem szerint...”

„Tessék talán hozzálátni, kérem...”, dörzsölte össze tenyereit Dosztán, és gyönyörködve nézett végig a terítéken.

„A halacska tálalva van!”, kiáltotta

Rózsika, és szemével Bart felé vágott, aki életében talán először, elvörösödött.

Gitta szeme megvillant.

Villájára szúrt két halat, és egyiket Bartnak, másikat Rózsikának a tányérjába dobta:

„Igen, tálalva van! Tessék!”

Aztán riadtan Dosztánra kiáltott:

„Kérek két deci vermutot!”

„Csak ha megjött a jókedvünk, a kutyaeget nekik!” rikkantott fel vidáman

Tóth bácsi, de az asztalt megülte valami nyomasztó hangulat.

Hirtelen csend állt be.

Gitta mögött ott állt az apja.

„Nem lesz sok két deci?”

A lány hátra sem fordult.

„Te csak nézd az utat, apa... Ugye, így tanítottál valamikor?... A kocsiz az megy magától...”

És az eléje tett poharat a padlóhoz vágta.

Acs József szövegrajza

A barnaság mélyén ...

Zákány Antal

Az asztalvégnél ülök, egy támlás széken, amelyen nagyon szeretek hátradőlve hintázni. Szeret az asszony is, aki most velem szemben ül, ugyanolyan széken és ugyanolyan hintázó kedvvel. Ülök az asszonnyal szemben. Nem: magammal szemben ülök, magamat látom a szemében, a barna, békés paraszú szemekben, amelyek, úgy tűnik, sehol sem kezdődnek és sehol sem érnek véget. Végtelen pillantás, végtelen barnasága az estnek ...

És ez a barnaság betölt itt mindent, kerete minden létező tárgynak, minden bútordarabnak; a konyhaszekrénynek, rajta a mozsárral, kávédarálóval, csészékkal, gyümölcscsel, üvegekkel és miegyébbel. Belőle ered ez a szőkehajú kétéves kis gyerkőc is, aki fából való autóit az asztalon tologatja.

— Kár, hogy nem jött délben — mondja a barnaság —, kirántott velő volt ebédre.

— Nem jöhöttem.

— Miért?

— Dolgom volt — hazudtam.

Az igazság az, hogy aludnom kellett tíz óráig, tizenegyig. Fáradt vagyok nagyon. Ezt ő is látja, de nem törődik velem. Nem látszott részvét az arcán.

Hosszan szippantott a cigarettájából és tovább nézett. Ez a barnaság nem teremődött komorságra, lehet, hogy komolyságra sem. A vidámság hala ott bukdácsolt, hancúrozott mély és zavaros, áfűrkészhetetlen vizében. A kirántott velőre gondoltam. Igyekeztem elképzelni, ahogyan a velőt kirántotta. Én még schasem ettem ilyet. Bosszantó, hogy az első szava a velő volt: nem a lelkemre gondolt, hanem a gyomromra. Ez kellene, hogy fájjon. De csak nézem magamat a barnaságban és olyan nagyon kényszerít valami arra, hogy megkérdezzem magamtól: valóban jó vagyok én?

A férj nincs itt, de itt zsong az idézete: „Ha jó vagy, hülyének néznek”. Szeretnék most a tükörbe nézni, de a barnaság mindent eláraszt, mindentől eltilt...

Mintha ezt mondaná:

— Nyughass, hülye! Nincs miben kételkedned!

Látom a barnaság lelkét: szeretne eggyé olvasztani (a csontvázat kizárva) a bitangssággal, a férje férfiasságával, romlottságával, alakosságával és romlott delejességével, temperamenumával. Sokáig nem fogja elviselni a tudatot, hogy jónak lát, nem fogja megbocsátani, meg fog gyűlölni egyszer érte.

Tudom, elvárja, hogy egyszer megtámadjam...

Szippant a cigarettájából és megkérdezi:

— Szeret kártyázni, János?

Azon tűnődöm, hogy sehol sincs helyem ebben a barnaságban, amelyben lopva felbukkan a mosoly, csalogatva int, azán eltűnik újra...

Fölsimpszkodik rám a szalmahajú gyerkőc, föl az én gyerekségem fájára, messze fölém, ahonnan megérezem, hogy hűgyszagú, ragadós és ápolatlan... De a barnaság csak barnaság marad, sehonnan sem eredő és sehová meg nem térő. Elgondolkodom: jó lenne-e belevetnem magam ebbe a végtelenségbe?

— Nem szeretem a kártyát — mondom.

— Nem?

— Valóban nem. Nem is értek hozzá...

— Hát mit szeret maga?

— Legszívesebben hallgatni, semmit sem tenni...

— János! Maga olyan már, mint egy aggastyán!

Látom, hogy kárörvendve szemléli a ráncokat az arcomon. A barnaság szinte felsikolt, aztán csodálkozó kitarulkozással magábabocsát, ahol rejtelmeinek gyengéd bokraihoz szorít, hogy megérezzem, hogy megérintsem, egy pillanatra átéljem és szót szőljak róla az érzéseim előtt.

— Mit szeret maga? — kérdezi újra.

A fából való autó lezuhant. A padlóra esett. A kis szalmafej leszállott utána, ámorett-seggel, hurkás combokkal és pufók képpel...

Kívánczított belőlem: „Jó lenne most beleveszni a barnaságba”, de a lelkiismeretem megelőzött: „Talán azért nem szeretem a kártyát, mert sok vértől szennyes!”

— Maga jó ember — mondta a barnaság. A szájára néztem, amelynek hajlatában gúny bujdosott. Újra a férj idézete motoszkált az eszemben: „A nők mindenkor megbocsátják azt, hogy gazember vagy, de azt, hogy becsületes — soha!”

— Maga jó ember — visszhangozta a szoba, sepegte a szoba, zizegték a legyek a falon, vijjogták a szúnyogok a lámpa körül és kántálta az alakosságom, amelynek utálatos ünnepességét most láttam meg, éreztem át, lepleztem le először életemben... Borzadva és utálkozva láttam magam-

ban az álbecsület, a hazug-jóság burkában megbúvó kukacot, a nyugtalan, falánk férget, amely kivételül barom-modorom és a nemesség mezébe öltözött, korcs jellemem vékony tapasza alól les az áldozatára, mint a legvérengzőbb állat az őserdő sűrűjében — gyáva volt, becstelenül és közönségesen gyáva... Nincs tíz perce sem, hogy kívántam megragadni, vérig és csontig marcangolni, mint a hiúz a gerlicét, a gügató, szelid szárnyast. És éppen az előbb, amikor önfeledten, öntudatlanul is talán — hívott, bátorított, a gyávák gyávájává aljasulva, szemforgatva visszahúzódtam gyarlóságom gubójába...

Azt mondta a fékentangott hevület zavarában:

— Hjah! János! Mit csináljak? Meg kell bolondulnom! Szétesik a fejem... úgy zúg, zakatol egyre!

Az arca rózsaszínű lett, piros lett, mint a kert kocsomák lampionjai, mint a szerelem kicsinyes, törpelelkű matematikusainak éjjeliszekrényeinek található, kínos perverzítással beállított hangulatlámpák...

Egészen ostoba lennék, hogyha nem éveném meg, hogyha nem fognám föl ezt az érzéki célzást, hisz jól tudta, mert nem egyszer mesélte el nekem, hogy a férje elhanyagolja, teljesen kikapcsolta szerelmi programjából a testét...

Talán arcának kiömlő piros tűzijátéka riasztott meg éppen, vagy talán az a hangalanul feltörő, fölujjongani készülő nagy életerő, a vágy feszültsége riasztott meg, amely egy-egy (célzatos?) nagy nyújtzkodásában gyúlt össze, forrósodott együvé, amely őrzítően a magasba, a mindenségbe felnyújtott karjaiból tódult volna le, indult bele nagy, megrezzenő melleibe, amelyek, úgy tűnt, minden pillanatban robbanhatnának a nagy telítettségtől...

Ilyenkor mindig valahonnan és valamilyen megmagyarázhatatlan mélységből és magasságból nézett rám, nyugodtan hagyta, hogy zavarodottan, eszelősen fürkészem a testét, hallgassam zsongó-dübörgő vérenek nagy szimfóniáját...

Es én gyáva voltam.

Hiába görgött eszméletemben a férjének egykori megjegyzése, mint egy bolond, ájult rohamra buzdító csatadal: „Hidd el, nem venném zokon, ha veled csalna meg a feleségem... de ezt ne mondd meg neki, furcsán esne ki, hogyha megtudná, hogy a férje állít neki céget...”

Mi volt ez? Mit jelentsen ez? Lehet kísértés, de lebecsülése is a személyemnek... Lehet, hogy így akarta megtudni, hogy fölszarvazta-e az asszony...?

Olykor megfigyeltem, hogyha az asszonymál talált, gyanakodva fürkésztett: borzas bajuszomtól és szakállamtól kigyúlt-e az asszony érzékeny, finom arca, bőre...

Minden néma, susterogva visszazuhanó érzéki-orgia után, jól éreztem, hogy gyűlöletes vagyok az asszony számára... Olykor szánakozó, hűvös egykedvűséggel hátradólt a székével, meglazította feszes pulóverét, mélyeket szívott a cigarettáján és mintha egy fafaragványt nézne: a kezeimet, szemeimet, és a számat. Utált. De a szemében, a végtelen barnaságban, úgy tűnt, szűköl, sír valami mégis... „Szeret?... Nem! Csak játszik velem... Az asszonyok kések a játéokra mindig...” — gondoltam.

— János!...

— Tessék!...

— Hajh! Megbolondulok... mit csináljak? Úgy fáj a derekam... itt, itt...

Fölhúzza a pulóverét, kivillan a feketeségből a fehér női ing, mint a villám, úgy kicsattan. Tapogatja, szinte kínálva tapogatja a derekát, masszírozza.

Ülök a székemen, bambán, zavarva, mintha ítéletre várnék...

— Hah!... törni tudnék. — Úgy tűnik, láng jön ki a száján. Nézem a szemeit, a száját és megdermedve szívom a cigarettát. Fölkap egy könyvet, megforgatja a feje fölött és az asztalra csapja... Ahogyan rámnéz, tudom, hogy a fejemnek szánta.

Két lépés választ el tőle, de ez a távolság — végtelen, legyőzhetetlen.

— János!

— Tessék!

— Szörnyű, hogy mennyire lefogytam...

— Valóban — mondom —, de honnan tudjam én, hisz ezelőtt nem mértem.

— Maga bolond!...

— Megmérem most — szólok.

A hangomban alig tudom csitítani a rezgést, hogy észre ne vegye.

— Hogyan? — kérdezi.

— Szépen. Így...

Hozzálépek és hasán pihenő két karját, hattyúszármnyait szétfejtem és átölelem megemelem:

— Valóban — dadogom —, sokat fogyott...

Így tartottam volna, ki tudja meddig.

Ülök és szívom a cigarettámat. Millió kérdés lobban fel bennem, és én alig hallom, amint mondja:

— János, elszívta az utolsó cigarettámat. Szereti a hajábansült krumplit?

Ránézek, az arca komor, fekete. Íves szemöldökeiket összecsípte, szája durcásan, csalódottan csücsörödő, pulóvere laza, kusza haja borzas s a homloka fenyegetően árkos...

A mikor belépek az ajtón, nem pirul el mostanában. Azt mondja később: — János, vegye tudomásul, hogy a jövő héten falura megyek!

Megreked bennem a lélek. Kutatok az asztalon valami tárgy után, ami recsegő indulataimnak földvezetéke lenne. Megfogom a hamutartót. Érdes és hideg...

— Kihez fogok én vendégségbe menni akkor?

Elpirulok, arcom olyan, mint a visszánéző alkonyi nap a láthatáron.

— Kihez? A férjemhez — mondja közömbösen.

— Én valahogy nem kizárólag őt látogattam csak...

Elpirul ő is és a szemeivel megmelegíti az arcom.

— Tessék, hagytam egy szem bonbont magának. Fogja!...

Elbúcsúzásom előtt meghitten, bensőséges közvetlenséggel, piruló arc-cal nyújtózik, szemeivel ébreszti számban, biztatja a csók sugallatát, kezemben az ölelés indulását. Halogatja az időt, hogy kikísérjen. Végtelen a barnaság, kint folytatódik a sötétlő éjjel. Éjszaka! Mint a boldogító beteljesülés, úgy suhog belém az éj tudata.

Hit'em, tudja, hogy az a pillanat elérkezett.

Előrebocsát és kilépünk az éjszakába.

A szemei olyan közel vannak, hogy magukba szívznak. Kínoz a tudata annak, hogy én még nem öleltem asszonyt.

— Mit bámul rám, és áll itt, mint egy faszent? — kérdezi csúfolódva.

A közelsége, a lényge olyan borzongató, olyan megsemmisítően nagy, mint a tenger...

Utolsó villan a szemeiben még az a gyengéd, szívre hívogató, sürgő fény, aztán beborul az arca...

— János, maga egy vén... egy agg zarándok... vegye tudomásul...
— Állatian szeretem — szóltam. Úgy, mint még soha senkit...
Összefonta gyűrött gyomrán a két karját és gúnyosan mondta:
— Ne mondja!... És mióta?

Az arcán egy pillanatra lágy, rikató megilletődöttséget láttam, de csak egy pillanatra. A barnaság megfagyott és távoli csillagként rezgett az éjszakában. Meg akartam ölelni, de szigorúan, parancsolóan visszautasított:

— Tudja meg, kedvesem, hogy én utálok magát. Isten magával! Még csak nem is tetszik nekem... Sohasem tetszett...

... Ülök, szívom a cigarettát. Millió kérdés lobban fel bennem és alig hallom, amint mondja:

— János, elszívta az utolsó cigarettámat...

A jó idővel jöttél

Huszár Zoltán

*Legjobb barátaimnak nyoma veszett.
Első szerelmem ne említsem én sem.*

*Ami ezután jött, életnek hívják,
de talán tévedhetnek a tanárok is.*

*Tengtem, lengtem s csak gúnyoltak érte
és ütöttek, vertek, mert zöld volt az arcom.*

*S most az is szeretne, akit nem szeretek,
ha kevésbé vigyáznék a pénzre.*

*Itt állok, de állok még mindig
— ha nem is szobor — most már mereven.*

*Örülök a nyárnak s hogy fénylik a Duna,
és zöldébb a fű, mint eddig bármikor.*

*A jó idővel jöttél, mint a fecskék.
Csak sose lenne többé hideg.*

Június

Huszár Zoltán

*Csak ez az egy szép és vidám hónap,
Csak ez az egy zúg, a június.
A lombok egész összehajolnak,
de hangjuk még lányos és fiús.*

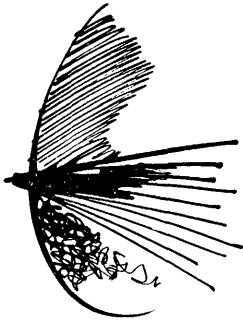
*A reggel: suhintó kaszapenge,
melyről pipacs lóg. Nagy öröm ez.
A dél: tükör. Nézem magam benne,
nézem, pedig lassan este lesz.*

*Június volt akkor is, meleg,
tavasz és nyár, amikor először
láttam fölragyogni az eget.*

*Nem bántott még, hogy egyszer majd ősz jön
s december, január, február,
sok kín a gondtalanság után.*

Dél

Huszár Zoltán

*Most kezd csak meleg lenni.
Belemártom lábam a vízbe.
Ragyogó idő.
Kezemmel végigszántok a vizen,
hogy arcul csap pár csepp
s lemerülök, pedig nincs is
periszkópom.*

*Labdázna-a parton.
Úgy nézem, mintha tízéves volnék.
Peng egy gitár.
Tíz évvel ezelőtt
elvették a szájharmonikám,
mert sokat fújtam.
Hajó köszön a kikötőnek.*

Találkozás a tavasszal és egy verskötettel

Tomán László

Hazafelé menet utolért a nyíló vadgesztenyevirágok illata. A füvek is egészen másképp voltak zöldek, mint amikor a hó elapadt fölülük. Tavasz, tavasz — éreztem, s akkor először. Utána mindjárt a temetőt láttam magam mögött, száz lépésre. A halálra kellett gondolnom. Miért gondolok tavasszal a halálra?

Otthon, az asztalomon, egy új verskötet várt. Meleg volt a tavaszi délután, s én, háttal a nyitott ablaknak, fellepoztam a könyvet.

A költőt már ismerem. Az embert is, verseit is. Mit mond most nekem az ember, s mit mondanak újra a versei?

A költő magáról vall. Magáról, akiben benne van a világ. „Vérzek és verselek” — mondja. Szava félreérthetetlen. A költészet kötelesség, a költészet áldozat. „Ezért is lettem költő: „lázasdásból...” — aki verset ír, valamit vállal: magát, szavait és a világot. És a költészet: „lidérceim legkisértőbbje”: átok, végzet. A költő azonban tanú is akar lenni, az élet tanúja; látni, felismerni, s aztán „vallani. Mindegy, hogy mit...”

Mégsem mindegy. A „Vallató mához idézett tanú” nem tanúskodhat hamisan. A valóság hamar leleplezne az álarcba bújt tanút, a valóság színe előtt versben is csak az igazat lehet elmondani, a vers igazát, amely nem mindig a valóság igaza is. Ezért szeretne a költő inkognitóban megjelenni, hogy ne kérhessék tőle számon költő-mivoltát. De elárulta magát: „Akár-

hogy is vigyázott: a szeme, szeme más volt!" Nem lehetünk azok, akik nem vagyunk. Ideig-óráig eltart a maszk, de tűz a nap, elolvad a festék, zuhog az eső, lemossa a színeket. Megjelenik a költő.

•

A költőt nekem a verseiből áradó muzsika árulja el, és azok a titkos jelek, azok a rejtvények, amelyekre verseiben bukkanok, amelyek megdöbbennek, ámulatba ejtenek. A versek zenéje óbor, amelytől megmámo-rosodik az ember. A képek villámok, tűzgomolyagok, amelyek vakítanak.

Ács Károly új könyvében ilyen, mondhatnám absztrakt kép, egy egész feszmény a „Tóparti mértan”. A kettétört nádszál szelíd tompaszöge: „a halál geometriája”. Minden szelvény egy gondolat; egy vonás a képen — egy árnyalattal gazdagabb a kép jelentése. A két vonal értelme egymással ellenkező, lényegében azonban azonos. S a két azonosságában ellenkező és az ellentétekben azonos értelem-sor a végzet feloldhatatlan köre. Mire az ember észbekap, s könyörögne: „... még ne!”, késő van, mert „akkor már rég meghaltam”.

Ács versei úgy tudnak dobogni, mint a költő szíve. „Kósza sorok 1955 májusán” című versében a költő, aki egyaránt mesterien bánik az idő-mértékes sorokkal és a verssorokba épített kötetlen beszéddel, a ritmust a mondatok tartamára alapozza. A mondat verstani egység lett. Nemcsak a hosszú és rövid mondatok lassítják, illetve gyorsítják az ütemet, hanem a hosszúság ellenpontozása is egyrészt hozzájárul a ritmus kialakításához, másrészt pedig érzelmi szerepet kap:

— — — — —
Virágot néztem és lányt néztem. Vártam.

— — — — —
Asszony. A magányomra rim.

Nézzük meg ezt a két sort. Látni fogjuk szimmetriájukat. Habár közöttük van egy sor, amely megkezdzi az utolsó sor gondolatát, a versszak gerince ez a kettő, és szimmetriájuk nemcsak alaki sajátosság. Ugyanennek a versnek az utolsó versszaka hasonló szerkezetű. Egy sor két három rövid mondatból áll. Belső monológ ez, a maga szaggatottságában, könnyedségében, a múlt emlékeinek és a jelen tépelődéseinek összeütközése, kavarodása. Mint a hullámok, jönnek az emlékek és gondolatok, utolérik és eltakarják egymást. S a vers lényegének ezt a rétegződését fejezi ki híven a sorok rövid mondatokra bontott egysége.

A „Kapcsolatok” című négy soros versben Ács a nyelvi absztrakció: alkalmazza.

A művészet kiválasztás dolga. Kiválasztani a megfelelő vonalat, színt, hangot, mozdulatot vagy szót, annyi, mint művészt alkotni. A nyelv van és változik, a költőnek mégis a pillanat nyelvében kell kutatnia, a rendelkezésre álló készletből kell kikeresnie azokat a szavakat, amelyeket be tud illeszteni versébe. A megfelelő helyre, a legalkalmasabb jelentéssel. Merészség is kell ahhoz, hogy egyik vagy másik szó mellett döntsünk, hogy a harmadikat elhagyjuk, s a művésznek merészség kell lennie. A „Kapcsolatok” című versben Ács csak azokat a szavakat tartotta meg, amelyekben megtalálta a legegyszerűbb, határozott, árnyalatokban elég gazdag jelentést. Ezért tud tömör lenni. Csak néhány szó van itt: ember, jegy, közös, seb — rajtuk kívül még kettő-három. Ezekkel a szavakkal, ismétlésükkel, helyük felcserélésével alkotta meg versét a költő. Szembeötlő itt a tudatos

szegényítés: Ács nem keres új szót, nem használ rokonértelmű szavakat, hanem ugyanazt a kifejezést ismétli, de épp ez adja meg a gazdagságot a versnek, ez teszi töménnyé, s egyszersmind ritmust is teremti. A „Kapcsolatok” — az emberek közötti kapcsolat, a férfi és nő viszonya; a kölcsönösség egysége és az egység kölcsönössége. A vers gondolati vonatkozásainak, értelmi felépítésének tökéle esen megfelelő nyelvi kifejezése az, amit Ács a maga módján megvalósított. Hasonló szempontból érdekes a „Csönd helye t vers”. Minden versszak első sorának utolsó szava ismétlődik a következő sor elején, de mindig egészen új jelentésben, egészen más gondolat megnyitójaként.

*

(*A versek titka*) A verseknek titkuk van. Fogantatásuktól halálukig a feledés végtelenségében. Ács verseinek titka megállítja a költőt is, olvasót is. De nem mindig a titokzatos. Ács nem metafizikus költő, de titkai azok. Titok a belső kettőssége, titok a talányossága, egyes versek befejezet sége, teljessége, titok a megtorpanása nagy kérdések felelete előtt. Titkok a titkai, s az is, miért ír akkor verset, amikor csönd kell, amikor hallgatni jó.

(*Csipkerózsika és a királyfi*). Míg olvasom ezeket a verseket, érzem, hogy annyi érdemük mellett, vagy inkább előtt, van még egy. Nyelvünk ez a mesebeli Csipkerózsika, akit ki tudja milyen szellemek altattak el, várja a maga királyfiját. A költők azok, akik felébreszthetik Csipkerózsikánkat mély álmából, a költők azok, akik képesek versük csókjával életre kelteni az alvó, sokszor elfelejtett nyelvet. Persze, nem minden költő tartja költői feladatnak a nyelv művelését. Ács Károly azok közé tartozik, akik hivatottak erre, akik ébresztik Csipkerózsikát, nyelvünket, mellyel nem kevesen bánnak mostohán. Lassan feledésbe merülő szavakban, újszerű összetételekben, nyugodtan, muzsikálva hömpölygő mondatokban él verseiben a nyelv lelke.

*

Ács néhány verse külön tanulmányt igényel és érdemel, nemcsak egy ilyen végsőkéig szubjektív és rapszodikus vallomást. A „Szerelem” szépségeit sokkal jobban felszínre hozhatnánk, ha részletesen, szinte szóról szóra haladva foglalkoznánk vele. A vers mély, komoly zengése, sötét színei és titokzatos ragyogása, komor és méltóságteljes üteme, könnyű lebegése és nehéz, súlyos dobogása, a szerelmi vallomás melege, őszintesége, a szerkesztés tökéletessége, az a magabiztosság és bátorság, mellyel a költemény íródott, mindazok a jellegzetességek, amelyek ezt a verset a kötet legjobb darabjai közé emelik, már az első figyelmes olvasáskor feltűnhetnek. Kimutatásukra azonban nem elegendők egy ilyen írás keretei. Vonatkozik ez, természetesen, más versekre is. Az „Örvény”-nyel kapcsolatban, például, érdekes volna avval foglalkozni, mennyire használta ki költői szempontból Ács a szavak, sőt a betűk nagyságát, alakját; érdekes volna megvizsgálni a „Halál” ütemezését, a versben lévő szójátékok, pontosabban a szavakkal való játék értelmi eredményét, érzelmi kihatását; a „Költő inkognitóban” és a „Látomások” díszítőjeinek rímeit, a színek és hangok szerepét a „Valaki verset olvasott” c. költeményben, a valóság kísérteties, boszorkányos elferdítését, a vízió festői értékeit a „Látomások”-ban.

Tudom, hogy ennek a könyvnek művészi pozitívumai vita-hatatlannak, de tudom azt is, hogy nem egyenletes. Vannak a könyvben érthetetlenül eltérő, egymástól távol álló versek. Van a költőben bizonyos ambivalencia: gondolatban és érzésben egységes költészete nem talált mindenütt egységes for-

mára. Ács szűkszavú, tömörítő író. Nem egy verse azonban, akármennyire látszik is rajtuk a befejezettség, a műgond, az a végzetes „másképp nem lehet”, azt a benyomást kelti, hogy egy egészen más temperamentumú és eltérő költői elképzelésekkel, állásponttal fellépő művésszel van dolgunk. Tegyük egymás mellé, például a „Mi vagy” című, fegyelmezett, vésett mondatokból, sokszor csonkokból álló, szinte gnómikus versét meg a „Mint a nap és az éj” címűt, amely teljesen más kifejezés-típust képvisel. Ennek a két versnek a mondanivalója pedig nem is annyira különböző. Ha az előbb a szavak válogatásáról beszéltünk, most hozzátehetjük, hogy a versek megválogatása is művészi erény.

*

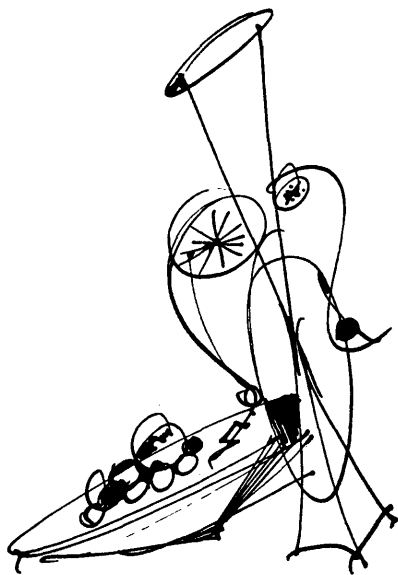
Ács Károly második könyve csak az ő költészetéhez hasonló, vakmerő bírálatot enged meg. Vannak azonban művek, amelyek kivesszik az ember kezéből a tollat, és minden kritikai szándék ellenére csupán olvasóvá, műélvezővé változtatják.

Ez bizonyára csak a legnagyobb alkotók tulajdonsága.

Háttal ülök a nyitott ablaknak, s már alig látom a betűket. Rám-esteledett. Még egyszer, utoljára, megnézem B. Szabó György rajzait, ezeket a költeményeket a költemények között.

Enyhe, tavaszi est.

Már nem gondolok a halálra.

A magyar tanszék

Dr. Pennavin Olga

Hazánk helyes nemzetiségi politikájának eredményeként az 1946-ban megnyílt tanárképző főiskola magyar tanszéke mellett a noviszádi bölcsészeti kar 1959/60. tanévben indult magyar tanszéke végzi a fiatal magyar szakos tanárok képzését. Ezeknek a katedráknak nemcsak a tanárképzés a feladatuk, hanem tudományos központok is. Ha nem is váltak azzá, de a végzett munka alapján megállapíthatjuk, megvan minden lehetőségük, hogy valóban az itteni magyar nyelvtudomány központjai legyenek.

A fiatal tanszék komoly munkát végez a jugoszláviai magyar nyelvjárárok kikutatása terén. Munkájában a Vajdasági Múzeum, a Matica srpska, a noviszádi Rádió is támogatta és támogatja mind anyagiakkal, mind más téren. Komoly értékű, magnetofon szalagokon rögzített szövegeink, népdalaink, népmeséink, balladáink, népszokásaink vannak a szlavóniai magyar szigetekről és Vojlovica csángó településről. Egyelőre ezek képezik az elkészült nagy, egész Jugoszlávia magyar nyelvű településeinek felvételezett szöveggyűjtemény és szövegtár alapjait.

A munkában nyelvészeti érdeklődésű hallgatóink is részt vesznek. Kikiszállnak valamilyen falu, település nyelvészeti felderítésére. Magnetofont is adunk nekik, hogy ezt a gyűjtőmódszert is megismerjék, no meg a gyűjtött és felhasználható anyagot szövegárunkba helyezzük későbbi feldolgozásra. Hallgatóink többnyire saját falujukban vagy már ismerős helyen végeznek felderítő munkát. Ennek sok gyakorlati előnye van. Igen szép és értékes anyagot hoztak be máris, gazdagítva gyűjteményünket.

A felderített és tanulságosnak ígérkező kutatópontokon tervszerű anyaggyűjtést végzünk. A kapott anyag szolgál majd alapul kisebb monográfiák megírásához, bizonyos nyelvi jelenségek feldolgozásához. Szövegeinket egyébként felhasználjuk még a tervbevett Jugoszláviai Magyar Tájékoztatóhoz is. Addig is, míg ehhez nem lesz megfelelő anyagunk, kisebb táj-

szótárak készítését szorgalmazzuk. A szlavóniai tájszótár már készül is. Anyaggyűjtése befejeződött, folyik a címszók kidolgozása.

A különféle foglalkozási ágak szakszókincsenek gyűjtését sem hanyagoljuk el. A tanárképző főiskolások mutatnak fel ezen a téren szép eredményeket. Több sikerült munka mutatja a hallgatók lelkesedését (*A pékek nyelve; A szakácskodók szavai; A mézeskalácsosok szókincse*).

Népmesegyűjtemény is készül, szólásokat és közmondásokat is gyűjtögetünk, később egy nagyobb tájatlaszra is gondolkunk.

A tanszék feladata még nyelvi érdeklődésű újságírók, lektorok, tanárok rendkívül jelentős és termékeny segítségével megszerkeszteni és kiadni a szerbhorvát és magyar nyelv kb. 120 000 címszavas szótárát. Az anyaggyűjtés, értelmezés jórészt befejeződött, már az ellenőrzés felelősségteljes munkája folyik. Három éven belül meg is jelenik a szótár, s akkor a magyar-szerbhorvát rész kerül sorra.

Többek között a fiatal tanszék munkatársai is részt vettek az 1960 februárjában alakult Nyelvapolók Egyesülete megeremtésének előkészületei ben, azóta is tevékenyen veszük ki a részüket a munkából. Ennek az egyesületnek a magyar nyelv előadói kívül tagjai még az írók, újságírók, lektorok, rádióbemondók, színészek, mindenki, akit érdekel a nyelv ügye. Már komoly eredményeket mutathat fel az egyesület, ugyanis a nyelvművelés, a helyesírás kérdéseinek, a nyelvhasználati hibák megtárgyalásán, nyelvművelő cikkek írásain kívül, melyekkel a társadalom nyelvi igényességét akarjuk kialakítani és fokozni (a Magyar Szóban: *Igy írunk mi!*), foglalkozunk a napi sajtó, a rádió, az iskola nyelvével is. Még talán ennél is jelentősebb vállalkozás a társadalom szempontjából, a két nyelvű közigazgatás és oktatás bevezetése miatt egyúttal sürgős vállalkozás is, a felszabadulás óta jelentkező újabbkeletű szavak, intézmények nevének összegyűjtése és esetleges megmagyarítása.

A szerbhorvát-magyar nyelvi hatás is foglalkoztatja nyelvapolóinkat.

Amint látjuk, főleg nyelvjáráskutatással, a nyelvműveléssel és szótárak szerkesztésével foglalkozunk és szándékozunk ezután is foglalkozni. Hogy miért csak ezekkel? Azért, mert ez a munka igen sürgős (a nyelvjárások rohamosan eltűnnek, a többire pedig gyakorlati szempontból van égető szükség), no meg az erőnk sem futná másra. Ezt a munkát el tudjuk végezni, tanítványainkat is be tudjuk kapcsolni már most is. Tanítványaink mozgósítására, bekapcsolására többféle megoldást találtunk. A már említeteken kívül ezt a célt szolgálja a népnyelvi és néprajzi gyűjtésre serkentő pályázat kiírása is.

Ami az *utánpótlás*, a megfelelő szakkáder nevelését illeti, tervszerűen járunk el. A nyelvi kérdések iránt érdeklődő egyetemi és főiskolai hallgatókat irányítással, apróbb részmunkák elvégzésével (szótári anyag ábc-be rendezése, szavak értelmezése, szövegek felvételezése, tájszavak gyűjtögetése stb.) előkészítjük jövőendő feladatukra, pályázatok kiírásával pedig szelektálunk. A kitűnőbbeket máris magunkkal vittük kiszállásainkra, de nemcsak passzív megfigyelők voltak, hanem ők is kaptak bizonyos feladatokat.

Hallgatóink a szerbhorvát nyelven kívül egy tetszés szerint választott idegen nyelvet is tanulnak, hogy szakmai tájékozottságuk alaposabb legyen.

Közlési lehetőségeink aránylag megfelelőek. A szigorúan tudományos értekezéseket a noviszádi bölcsészeti fakultás évkönyvében, tervezett periodikájában, a Matica srpska tudományos folyóirataiban közölhetjük. Népszerű formában megírt fejtegetések a Híd folyóiratban vagy a Magyar Szóban látnak napvilágot.

Az alább közölt ballada a tanszék gyűjtéséből való.

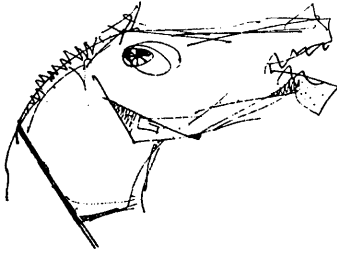
Fejér László balladája

Kórógyi változat

László, László, Fejér László, lovat lopott Fejér László.
Rávágott a szélső lóra. Nagyot pattant az ostora.
Nagyot pattant az ostora, behallatszott Gönc városba.
Gönc városa meghallotta, ki ásóra, ki kapára.
Ki ásóra, ki kapára, Fejér László fogására.
Fejér Anna meghallotta, hogy a bátyja el van fogva.
„Fogd bé, kocsis, négy lovamat, tégy fel négy mérő aranyat,
Tégy fel négy mérő aranyat, szabadítsuk ki bátyámat!”
Kocsis befogta a lovat, felöntötte az aranyat.
Elindultak messze útra, bátyja szabadítására.
„Gyű, te szürke, gyű, te fakó! Merre van a börtönajtó?
Gyű, te szürke, gyű, te fakó! Ahol a börtönajtó!”
Fejér Anna erre nem szólt, végigsétált a folyosón,
Folyosóról folyosóra, úgy megy a börtönajtóra.
„László, László, kedves bátyám! Aluszol-e vagy meghaltál?”
„Se nem alszom, se nem nyugszom, mindig rólad gondolkozom!
Se nem alszom, se nem nyugszom, mindig rólad gondolkozom!
Térdig vasban, talpig gyászban, akasztófát várván várom!”
Fejér Anna erre nem szólt, végigsétált a folyosón,
Folyosóról folyosóra, kérdőbíró szobájába.
„Uram, uram, Török Antal! Adok négy mérő aranyat,
Adok négy mérő aranyat, szabadítsd ki a bátyámat!”
„Nem kell nékem az aranyad! Háljál vélem az éjszaka,
Háljál vélem az éjszaka, kiszabadul bátyád vissza!”
Fejér Anna erre nem szólt, végigsétált a folyosón,
Folyosóról folyosóra, úgy megy a börtönajtóra.
„László, László, kedves bátyám, azt mondta a Török Antal,
Háljak véle az éjszaka, kiszabadulsz, bátyám, vissza.”
„Ne hálj véle a bitanggal, akasztófára valóval,

Mert neked szüzességed vész, nekem fejemet levészi!"
 Fejér Anna erre nem szólt, végigsétált a folyosón,
 Folyosóról folyosóra, kérdőbíró szobájába.
 „Uram, uram, Török Antal, véled hálok az éjszaka,
 Véled hálok az éjszaka, ha kiszabadul bátyám vissza.”
 Alighogy csak lefeküdtek, kint a gangon békócsörgés.
 „Ne félj, Anna, Fejér Anna, lovak mennek itatásra!
 Ne félj, Anna, Fejér Anna, lovak mennek itatásra!
 Lovak mennek itatásra, zabla csörög a szájukban!”
 Fejér Anna erre nem szólt, végigsétált a folyosón,
 Folyosóról folyosóra, úgy megy a börtönajtóra.
 „László, László, kedves bátyám! Élöl-e még vagy meghaltál?”
 Felelték a többi rabok: „Elkísérték a zsandárok!”
 Felelték a többi rabok: „Elkísérték a zsandárok!
 Sík mezőbe, zöld erdőbe, akasztófa tetejébe!”
 „Nem szoktam én átkozásom! Mosdóvized vérré váljon,
 Törülköződ lángot hányjon, hogy égesse meg az arcod,
 Harminchárom gyógypatika ürüljön ki számodra,
 Harminchárom szekér szalma rohadjon el az ágyadban!”

Elmondta: Druzsó Izsák Józsi

Fejér László története

Vojlovicai változat

Lovat lopott Fejér László a fekete halom alól,
 Kötőfék és kantárostól, minden nyeregszerszámostól.
 Rajtaültött a vármegye, bévették sötét temlecke.
 „Add meg magad, Fejér László, nem lesz semmi bántódásod!
 Add meg magad, Fejér László, nem lesz semmi bántódásod!”
 „Nem adom én meg magamat, míg fel bírom két karomat!”
 Elfogták hát Fejér Lászlót, békót vertek kezére és lábára.
 Békót vertek kezére és lábára. Bévették sötét temlecke.
 Meghallá ezt Fejér Anna, futott a tömlecajtóra.

„Bátyám, bátyám, Fejér László, aluszol-e vagy megholtál?”
 „Nem aluszom, meg se haltam, csak felőled gondolkoztam.”
 „Bátyám, bátyám, Fejér László, melyik itt a legnagyobb úr?
 Hozok neki száz aranyat, száz aranyat, száz ezüstöt.”
 Azt mondja ki Fejér László: „Hallod, húgom, Fejér Anna,
 Nem kell neki száz ezüstöd, száz ezüstöd, száz aranyad!”
 Hazafutott Fejér Anna, felpakolja az aranyat,
 Felpakolja az aranyat, fut a tömlec ajtójára
 „Bátyám, bátyám, Fejér László, mondd meg, ki a legnagyobb úr!
 Elhoztam a tál aranyat, elhoztam a tál ezüstöt!”
 „Hallod, húgom, Fejér Anna, Horvát Miklós legnagyobb úr,
 Nem kell neki az aranyad, hanem csak a szüzességed.”
 Hazamene Fejér Anna, sírva borult az asztalra.
 „Jaj, istenem, hová legyek, szót fogadjak vagy elmenjek?”
 Mégis csak úgy határozott, fölkereste Horvát Miklóst.
 „Uram, uram, Horvát Miklós, ne akasztasd fel bátyámat!
 Uram, uram, Horvát Miklós, könyörülj te szolgálódon.
 Hoztam neked tál aranyat, tál aranyat, tál ezüstöt!”
 „Nem kell nekem tál aranyad, nem kell nekem tál ezüstöd!
 Szép Annácskám, tudod mi kell nekem, a te szüzességed.”
 Gondolkozik Fejér Anna Horvát Miklós szobájában,
 Leborulva, sírva mondja: „Bátyám mondta, hogy ne jöjjelek!”
 „Ne félj, ne félj, Fejér Anna, nem akasztom föl bátyádat!
 Feküdj le itt a szobámba, feküdj le a puha ágyra.”
 Fejér Anna csak kesereg, kioldja gyönyörű haját,
 Kioldja gyönyörű haját, leveti felső ruháját.
 „Uram, uram Horvát Miklós, felakasztattad bátyámat!
 Hallod, a katonák trombitálnak, és a katonák dobolnak!”
 „Ne higgy ilyet, Fejér Anna, Horvát Miklós ezt nem teszi!
 Horvát Miklós legjobb ember, csak te add meg magad neki!”
 Horvát Miklós már elérte a célját, mire pályázott.
 Fejér Anna megsebezve, meggyötörve térden állott.
 Egyszer belépnek az ajtón, egy hírnök, mely ezt jelenti:
 „Uram, uram, Horvát Miklós, felakasztottuk Fejér Lászlót.”
 Meghallá ezt Fejér Anna, térden állva, leomolva,
 A két kezét összefogva, az istenhez sóhajtozva:
 „A jó isten engedje meg, reggel felkelsz, hogy megmosdjal,
 Reggel felkelsz, hogy megmosdjal, mosdóvizet vérré váljon,
 Kapott kendő, megdörgölő, törülköződ lángot hánjon!
 Kapott kenyered, hogy egyél, a kenyered kőé váljon!”
 S ezt az isten meghallgatta, Horvát Miklós felugora,
 Futott ki, hogy megmosdjék, hát a vize vérré váltott!
 Törülközőt kapott, megdörgölőzön, törülköző lángot hánya!
 Kapta kenyeret, hogy egyék, a kenyere kőé váltott!
 Kapta lovát és felugrott rá, lova lába megbotlott,
 Lova lába megbotlott, rajta nyaka szakadott!

Elmondta: Kovács Juli néni, 72 éves,
 Vojlovica

Csak még ma bocsássatok meg

Gulyás József

*Nagyon-nagyon szégyenlem magam.
Bár meg tudnátok bocsátani:
nem szoktam soha, soha, ennyit inni,
ma kivételesen ittam:
a nyolcadik gyerekünk született meg...*

*Anyám mindig, untalan mondta,
fiam, vigyázz az életedre...
anyámat mindig szerettem,
anyámat mindig meghallgattam,
de nem tudtam sose vigyázni magamra —
mindig áldozatkész voltam,
önzetlen munkás ember,
s úgy elestem ezen a betonon,
nem akar senki fölemelni...*

*Mindenkinek köszönök ma este,
senki se akarja elfogadni;
ma úgy szeretnék beszélgetni,
nincs aki megálljon velem...
Azt mondják, nem tudok semmi újat.
Ma kivételesen tudok —
ma este megszállt egy örült szellem,
ma este
nagy-nagy gondolatok vannak bennem...*

*A múlt éjjel, ahogy hazaérek,
mintha apámat látnám,
áll az ajtóban, rám vár.
Szólítom és... nincsen...
Milyen rossz is azoknak,
akiknek nincs semmi érdekes
ezen a világon,
akik az apjukat sose látták,*

akiknek annyi testvérük, gyerekek van
szerte a nagyvilágban...
egyik szénhordó,
a másik is, a harmadik is, a negyedik is,
van egy újságárus,
egy gépész Ausztráliában,
Amerikában egy katonaszökevény,
a legidősebb,
szegény, kint halt meg Szibériában...

Úgy elkapott valami nyavalyás
fullasztó érzés,
az asztalra vágnék, de miért?
Senki sem ért és
szavam nincs elég, hogy megmagyarázzam...

Mennyi minden van ebben a nagyvilágban,
nekem egy asszony,
nyolc gyerek,
meg ez a rongy, ami belepi a hátam...

Van, aki vasat gyűjt, rongyot,
van, aki pénzt vagy hamisgyöngyöt,
van, aki nem gyűjt semmit...

Alig bírom már húzni azt a kordét,
segítenek a gyerekek.
Köztük úgy lengek, úgy vagyok,
mint süllyedő, rossz, nehéz hajók,
mint az utolsó fejezet...

Úgy szeretnék elszaladni,
szó nélkül,
itthagyni mindent, mindent...

Múlik a nyár, a szépség múlik
s valami nagyon rosszat érzek:
tegnap nem ittam
és a hentes előtt
nekiestem a kirakatnak...
nyugtalanítanak
a röpködő fecskék...
a csapódó kocsmajátók...
a dudáló autók, sikoltó esték...
Ellensége nem vagyok senkinek se,
soha senkivel
én nem kötözködöm,
boldog vagyok, ha valaki kezével illet,
s néha csendesen köszön...

Emberek, barátaim, nézzétek el,
hogy berúgtam,
csak még ma bocsássatok meg,
s emeljétek föl innen,
tudom, tudom,
holnap már úgylis
emlék lesz minden... minden...

Van, aki a tavaszban talált valamit,
van, aki a nyárban,
az őszben, a télben,
a dicsőségben, a verekedésben,
van, aki nem talál semmiben semmit...

Agy és tükör

Németh István

Van nekem otthon egy tükröm meg egy ágyam — kezdte vallomását az asszony. — Mindkettő egy kicsi szobában áll, emlékezetem óta. Az én szobámban. Vagy ahogy öregeim hívják, a „különszobában”. Mert nekem gyerekszobám sosem volt, csak különszobám, ahol a nagy állótükörön és az ágyon kívül úgyszólván semmi sem volt. Szüleim szegény emberek, földművesek.

Meg kell említenem azt is, hogy nekem tulajdonképpen két anyám és két apám van, vagyis se apám, se anyám nincs. Édesszüleim még csecsemőkoromban elváltak; apám újra nősült, anyám újra férjhez ment. Fiatal éveim a két új család közti hányódásban teltek el; ha édesanyámnál voltam, az apa volt mostoha, ha édesapámnál, akkor az anya. Így nőttem fel. Sem az édes, sem a nevelőszüleim nem tudtak a szívemhez nőni, habár ők a válás és az új házasság után példás és boldog családi életet éltek. Az egyetlen, ami igazán kedves volt nekem, az az édesanyám lakásán lévő különszoba, benne a tükörrel és az ágyval. Ez a kamraszerű kicsi lyuk az én háborítatlan birodalmam volt. Oda a közelmúltig, anyámon kívül, soha senki nem tette be a lábát. Pajtásaim, barátnőim nem voltak. Hosszú éveken át egyetlen barátom a nagy állótükör volt, és az árva ágyba bújtam, ha nagyon fáztam és nagyon társtalan voltam. Nem vagyok szentimentális ember, nem emlékszem, hogy valaha is sírtam volna. Ellenkezőleg, víg kedélyűnek ismernek az emberek, s lényegében az is vagyok. Nyilván apám természetét örököltem, akinek a nehéz sors sose tud a megtörni aranyos, mindenem túltevő kedélyét. Ez a mese, amit most elmondok, talán kissé érzélgős, magam sem tudom eldönteni — tulajdonképpen egy katonának szeretnék vele választ adni, aki hozzám írt leveleiben állandóan azzal nyöszte, tárjam föl előtte a női lélek titkát, de őszintén és keresetlenül. A katona nyilván szerelmes belém, és így akar vallomásra kényszeríteni. Válasz helyett néhány

Sáfrány
Imre
szövegrajza

híres könyvet küld'em neki, melyekből, ha van esze, kiolvashatja a női lelket, mert bennük van. Elküldtem neki Bovarynét is, talán abban is talál valamit. Szeretném, ha most itt ülne a katona, mert úgy érzem, abban a ritka pillanatban vagyok, amikor magamról, a nőről, az emberről el tudok valamit mondani, aminek azonban lehet, hogy semmi köze a női lélek titkához — ezt döntse el maga.

Tizenhét éves koromban megesett velem az, ami sok, nagyon szerelmes és nagyon tapasztalatlan lánnyal megtörténik. Másállapotban maradtam. Erről december derekán győződtem meg. Tudtam, hogy ennek semmi külső jele nem látszik még rajtam, nyugodtan készülődtem haza újévre. (Akkor már a Z. i kereskedelmi iskolába jártam.) Úgy döntöttem, hogy a szünet leteltével a városban elmegyek egy orvoshoz. Az esetről udvarlómon kívül senki nem tudott. Hazautaztam a „különszobás” szüleimhez, vagyis édesanyámékhöz. Útközben arra próbáltam gondolni, hogy nézek majd anyám szemébe. Kacag-

tam és azt mondtam: „Majd cinkosan rákacsintok”. Sehogysz tudtam elképzelni egy drámai helyzetet, mely persze csak bennem játszódna le. Bolondosan könnyűnek, eszevesztetten vidámnak éreztem magam. Ha esetemmel kapcsolatban édesanyámra, az édesanyák mindent megsejtő pillantására gondoltam, semmiképpen sem tudtam magamból kikényszeríteni a rémet, de még a szorongást se. Egyszerűen hiányzott belőlem a büntudat. És rájöttem valamire: hogy anyámat nem szeretem, illetve ő se több számomra, mint más ember. És ez egy csöppet se szomorított el, olyan természetes volt, mint a tudat hétéves koromtól: nekem négy mostohám van! És valóban nem indított meg az anyámmal való találkozás. Közöséges dolgokról fecsegtünk, megvacsoráztunk, és én bementem a különszobámba. Ebbe a szobába szüleim hálószobáján keresztül lehetett bejutni. Felcsavartam a villanyt, és szokásom szerint a nagytükör elé álltam, hogy levetkőzzem. S ekkor valami váratlanul szívenütö.t. A tükörből egy kislány mosolygott rám, hat, hét vagy kilencéves kislány, régi kedves ismerősöm. Könnyű volt és üde, pajkosan vidám, csintalan szemekkel. És ártatlan volt, szinte éreztem rajta a mezőkről hozott illatot. És láttam, hogy szemei fokozatosan elváltoznak, kutatókká válnak, tétova szomorúság jelenik meg bennük, majd a számonkérés. Az én szemeim voltak. Mióta állapotos maradtam, először éreztem valami egészen különös, furcsa szorongást itt a különszoba nagy álló'ükre előtt, szemtől szembe magammal. Leborultam az ágyra, úgy félig levetkőzve, de nem tudtam sirni. Az egész éjszakát átszenvedtem, nem jött álom a szememre.

Voltaképpen akkor kötöttem meg az igazán ragaszkodó barátságot különszobám nagy álló'ükrével.

Attól fogva olyan volt nekem ez a tükör, mint az anya kutató, számonkérő, de jószágos és mindent megbocsátó szeme.

Később, az évek folyamán, sok minden megesezt velem, de már sose voltam nagyon szerelmes és tapasztalatlan. Könnyen vettem az életet, és megmaradtam olyan vidámnak, mint amilyen alapjában véve voltam is. Sok férfit megismertem — de józan eszemet egyiknek sem adtam oda. A legtöbb férfiismerősöm kettős élvezet nyújtott nekem: megfigyeltem, milyen szarnoki erőszakossággal törekszenek arra, hogy a nőt legintimebb titka'ból is kifogassák. Hogy aztán kéjelegve, baráti férfikörben elcsámcsoghassanak hőstet'ükről.

De ez már vallomásom, illetve élményem második részéhez fűződik.

Huszonhét éves koromban férjhez mentem. Akkor Sz. városban dolgoztam, nyár volt, az anyakönyvvezetőtől egyenesen a tengerparti városba mentünk nászútra. Már onnan, a tengerpartról írtam meg szüleimnek — mind a négy mostohámnak —, hogy férjhez mentem, nagyon boldogok vagyunk, és szabadságunk letelte előtt férjemmel pár napra hazalátogatunk.

Felesleges talán említenem, hogy szüleim — mind a négy — egyszerűen csak jó kislánynak ismertek, aki kitűnő eredménnyel végezte el a kereskedelmi akadémiát, jól keres, és a hozzáillő, megfelelő partit várja, hogy férjhez menjen. Tengerparti levelem, melyben röviden beszámoltam hirtelen kötött házasságomról s férjem foglalkozásáról — ezt később tudtam meg tőlük egy négyszemközti beszélgetés alkalmával (első eset volt, hogy négyszemközt beszéltek velem kedves szüleim, és hogy valamit kifogásoltak cselekedetemben) —, szóval az a levél kétszeresen is felhőborította őket részint, hogy megkérdésük és beleegyezésük nélkül házasodtam, részint, hogy egy villanszerelőhöz mentem férjhez. Szüleim, kivétel nélkül mind a négyen, ilyenek voltak.

A tengerpartról két napra hazalátogattunk falura, szü'eimhez. Éjszakára édesanyáméknál szálltunk meg az én különszobámban. Kifogástalanul éreztük magunkat, és én külön is nagyon boldog voltam.

Este, hogy újdonsült férjemmel beléptünk az én igazán kedves és nagyon a szívemhez nőtt különszobámba, az ágy, az én ágyacskám már meg volt vetve — először két ember számára.

És a magunkkal hozott könnyű nyári takaróra anyám odakészítette a két hálóinget: a férjemét és az enyémet. Az én hálóingem egy régi, apró virágmintás kedves holmi volt, kissé parasztos, ezért sohase vittem magammal, mindig csak itthon használtam. Hogy ezt megláttam, egyszerre megint a mezőről befutott ártatlan kilencéves kislány voltam.

Csak most tehetetlenül nyugtalan és kétségbeesett.

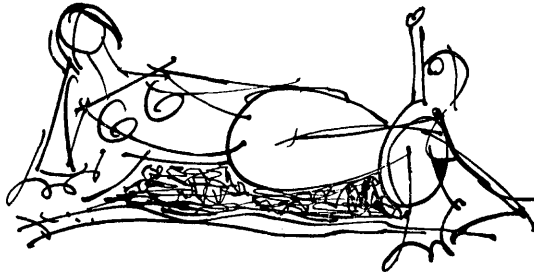
Mintha lobot vetett volna a takarón a csíkos férfihálóing. Mintha lobot vetett volna az egész kicsi szoba. Egyetlen tiltakozás voltam!

Közben pedig férjem szerelmesen vetkőztetett. Még sohase volt ilyen türelmetlen, sürgető, mint most.

Hogyan tudtam volna neki józan ésszel, vagy akár könyörgő könnyek közepette is megmagyarázni, hogy *itt* ne, ez az én szobácskám, itt én még mindig kislány vagyok, kis libapásztor, hát nem érted, mit csinálsz velem?

Pedig ezegyszer kis híján elbőgtem magam —, de ez is elmúlt anélkül, hogy férjem valamit is megsejtett volna.

És nincs tovább. Később a férjem elhagyott, a különszobába idegenek költöztek, a tükör összetört, az ágyacskát szú rágja valamelyik padláson, és én itt vagyok, csak a jókedvem maradt meg, a mindent betöltő, háttartalan jókedvem.

Dobó Tihamér szövegrajza

Fa és víz

Urbán János

A révészt alig ismerik a környéken. Szótlan, magabazárkózó't ember. Valami nagy titkot őrizhet lelkében. Lehet, hogy bánata van, de az is lehet, hogy gyerekkorában a fejére ejtették és most nehezeére esik a beszéd. Vagy pedig nagyon okos ember, olyannyira okos, hogy a fölös'eges beszéd helyet. értelmesebbnek tartja a hallgatást. Egy bizonyos: a munkáját becsülettel végzi. Bánatot, Bácskát járó utasok most láthatják csak igazából, hogy mi is a különbség a mostani és a régi révész között. A tavalyi révészek többet ültek a révház melletti kocsmában, mint a kompon. Várakozni is kellett az utasoknak annyit, hogy testestől lelkestől megunták a Tiszán való átkelést. Aki tehetett, nem is ezen a réven járt át.

A révészt megszerették, vagy inkább megszokták az emberek így a hallgatásával. Azt sem tudták, mi az anyanyelve, mert ha szólt, úgy válaszolt, ahogyan éppen megszólították. Azt mondják, hogy a messzi, idegen nyelveket is beszéli. Már amikor beszéli, mert nagyon ritkán beszél.

A tavaszon történt, hogy a csordás gyerek túl korán kezdett fürdeni és lábát megfogta a görcs a vízben, már-már elnyelte a Tisza, amikor a

révész elérte és a partra húzta... No, ekkor azt hitték a szemtanúk, hogy a vén csordás meg a révész összekeleszik és kibeszéli magát. Nem így történt. Az öreg csordás is hallgatag ember, és amikor megtudta, hogy a révész kimentette a fiát, elment a révészhez, kezét szorított vele, de még csak azt sem mondta, hogy köszönöm.

A révész sem szólt semmit, kezét rázott és tovább bámulta a vizet. Akkor is úgy bámulta, mint most, amikor a tehének a Tisza szélén hűsölnek, az öreg csordás meg a vén nyárfa alatt szunyókál. Hogy szunyókál-e, nem tudni, mert csak ott ül és néz. Egy irányba néz már vagy fél délután. Nézi a vizet bámuló révészt...

Vasárnap délután nincs vagy nagyon kevés az átkelő utas. Ilyenkor ritkán jár a komp és még több idő jut a hallgatásra. A révész bámulja a vizet... nézi, nézi... A nagy csöndességben észre sem veszi, hogy a vén csordás melléje kerül. Vagy talán mégis megérezte? Nem retten meg, amikor egy csontos kéz enyér elébe kerül. Egyszerűen beleteszi a magát a feléje nyújtott kézbe, talán annak jeléül, hogy már régesrégóta tudja, a csordás is a jószándékú emberek közé tartozik. Mikor a markoló kezek elengedték egymást, a két ember valami láthatalan erő folytán beszélgetni kezdett.

Az öreg csordás a vén nyárfáról beszélt. A tanúró, amire a legöregebb ember apja is emlékezik. A vén fáról beszél, ha ugyan beszélgetésnek számít az, hogy a megkezdett mondat eleje és vége között egy cigarettát is elfüstölhet az ember. De futja a délutánból és így jobban megérti egymást a két hallgatag ember. Az öreg pedig a vén nyárfa nevében beszél. A vén nyárfa az élet és a halál tanúja, talán egyetlen tanúja annak is, amikor az elődjét, a volt csordást a bikák megtaposták. Akkoriban még vasvillával és ólmosboval őrizték a nagyszarvú magyarfajta bikákat... Mégis kitaposták az ember belét. Ma már csöndesebbek a bikák is. Ha a nyárfa beszélhetne, mint az öreg csordás szokott, akkor elmondaná azt is talán, hogy miként is maradt holtan a kompban az a hét határban híres lókupec, éppen azon a kompon, amelyen most a két hallgatag ember álldogál. Azt is elmondaná, hogy hányszor szakadt el a kompkötél és hányszor vitte el a vihar a kompot. Vagy azt, hogy halt a Tiszába a falu szép Piroskája. Talán még a nagy csatáról is mondhatna valamit, arról, hogy milyen tarkaságot vitt akkor a víz. Azóta már hid is robbant valahol feljebb a folyón és azóta nagyon szomorú dolgokról is mesélhetne ez a szemtanú... A fa csak hallgat és hallgatnak sokat azok is, akik ismerik a Tisza menti nyárfák és fűzések titkát, a véres regéket. Az öreg tanúja a fának, a fa pedig az öreg csordásnak. Lehet, hogy a fától tanulta meg a hallgatást...

Ezek a tanúk ritkán vallanak és akkor is csak maguknak, mert nem kérdezi őket senki... Ők pedig azt tartják, minek mondják el azt, amit ugyanis tud a világ. És, hogy most ezen a délutánon mégis vallanak a tanúk, ez csak merő véletlenség...

Az öreg csordás sok mindent nem mondott el abból, amit tudott, talán meg sem gondolta, hogy miről is beszél, csak mondta, mert jó fölmelegedni az emberekkel... Jó elbeszélgetni az egyszerű dolgokról... Beszélt és egyszer csak hirtelen arra eszmélt, hogy a révész vállonragadja és már már a hullámokban érezte magát, amikor a révész könnyes arcát úgy hozzászorította az öreg homlokához, hogy majd összelapította a fejét...

Aztán a két tekintet visszaesett a vízre és most a révész beszélt. Neki is van tanúja... A vizek mind egyformák annak, aki csak a vizet látja, akinek nem vesze't a vízbe senkije; van akinek a víz nyári hűsítő, s akinek szomjúságot csillapít, hajókat hordoz, malmokat hajt, halakat hizlal, jószágot fürdet, iszapot hord, ó annak életet hoz a víz, életet, mert a víz életet adhat és életet rabolhat... Igen, rabolhat...

Az öreg csordás az este még hallgatagabb lett. Ő, talán csak egyedül ő tudja, hogy a révész miért bámulja a vizet... Csak ő tudja, hogy a révész valamikor nem is volt révész és sohasem volt szerelmese a víznek, most sem az, csak oda köti egy véres nap emléke... És amikor nézi a vizet, a víz piros, mert pirosra festi a vér... de ha sokáig bámulja, a vér eltűnik, a víz tükreből mosolygós asszony és gyermekarc tekint rá vissza... Azt is tudja az öreg csordás, hogy a fiát nem azért mentette ki a révész, mert az életnek akarta megmenteni, hanem halálos félelmében mentette meg a gyereket... Ő, mert ha az itt belehal a Tiszába, akkor a szép asszony és gyermekarc mellett megjelenik egy másik gyereknek az arca is, egy idegen gyereké, és ő, az kibírhatatlan lenne, hogy az arcok sokasodnának és végül az a két drága arc elmerülne a sok arc között...

Tavaszi falun

Faddy Ferenc

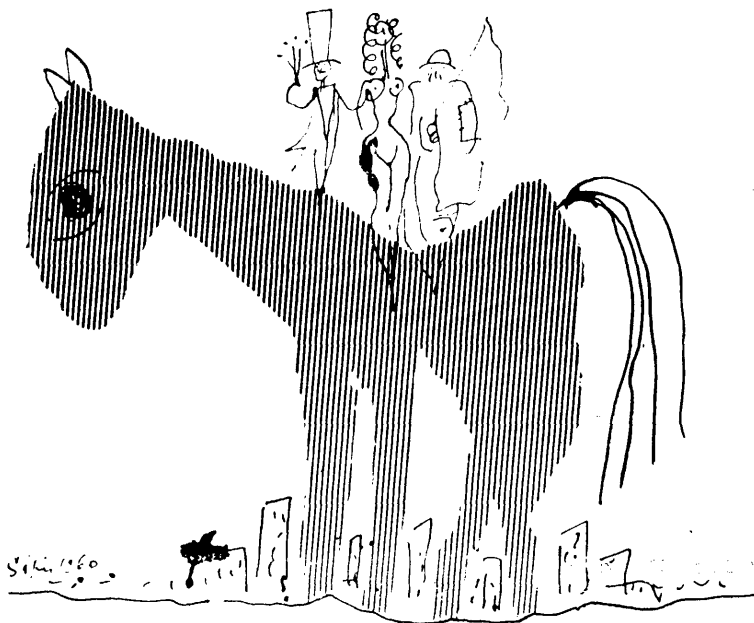
*Tömör juhszagot vonszolt a szél,
s egy rongyos eb
könnyű szürkületet terelt
a gyepsoron...*

*Kibontott hajjal lested, hogy a
kerti kazlak kuszált kontya közt
halkan izzad a rügy, s hogy a
nagybajszú est, lassan ballagva,
kopottabb arccal hajol be ablakunkon...*

*...S egy este hajadba kapott a tavasz,
a tegnapi gondok száraz
ágait lemetszette a Vágy — a
nagyszívű kertész, s a nagyléptű
dülők felől — hited nyomán —
gyöngypára csordult
holnapunk arcán...!*

*És elcsitult szobánk ledöngölt
földjén a gond... kötényed
meleg ölén
meghalt minden szálla-kétség,
csak a régi esték élnek,
izgaló emlékként mosolyodban,
ahogy a szürkület virágos
alján, álmokat pólyálgat a csend...*

Sáfrány
Imre
szöveg-
rajza

Így tévednek ők...

ERZELMES OLASZ FILM HAZI HASZNÁLATRA FELONTVE

Kopeczky László

Egy becsületes és jószívű fiákeresről kiderül, hogy a felesége grófnő. A derék transzportos mit sem tud az úgyről, mert éppen főbelövik az osztrákok egy Roger nevű francia hadnaggal egyetemben, akinek a táj szépségeit mutogatta, az osztrák francia határ cikkcakkjaiban. Az illető hadnagy a francia sereg pénztárnoka. (Ma biztos nem lőnék le, hanem áthelyeznék egy másik vállalatba.)

Mikor a sorúz eldördült, mindenki összerogyott, csak a csupa szív kocsis vette nagy megkönnyebbüléssel tudomásul, miszerint nem főbe lőtték, hanem éppen ellenkezőleg. Úgyhogy egy hétig csak állva tudott ülni.

Ezalatt az ármány megtette a magáét. Brissac gróf elveszi feleségül az özvegynek hitt fiákeres-grófnét. Az a célja, hogy vagyonát megkaparintsa.

Mikor a boldogtalan istállótulajdonos hazatér, se asszony, se gyerek, de még a déli maradékot is megette valaki. Bús közmondásokra fakad: — Min-

denki addig seperjen, ameddig a takarója ér... Közös hátznak, kecske a túrója...

Az'an belátja, hogy ő az a balfenék, akinek távoznia kell. Mert hát mit is nyújthatna a két gyenge nőnek: egy doboz szardíniának még a dobozát sem...

A kislány, kit Giovannának hívnak, s anyja után grófnő, apja után kocsis, szépen felcseperedik. Párizsban beleszeret Roger hadnagy fiába. A fiú boldogtalan, mert azt beszélik, hogy apja meglépett a kasszával. A gonosz mostoha ellenzi a szerelmet. Renée-hez, a tolvaj dendi-hez akarja a lányt kényszeríteni. Ez a Renée tud a mostohaapa üzelméről.

Megtörténik az eljegyzés. Közben a lány elhá'ározza, hogy megszökik, mert rájön, hogy nem tud élni a pénztárnok fia nélkül. Viszont a zsarnok apa és a mostoha vő'legény úgy gondolják, hogy ők igenis meg tudnak élni a lány — Giovanna — nélkül. Mert ha a lány betölti a 19 év 1 perc 10 másodpercet, a vagyon menthetetlenül a kezére száll, s akkor — node várjunk!

El kell őt tenni láb alól!

S egy sötét éjszakán (mivel a gáztávvezetéken való javítómunkálatok miatt a gázzolgáltatás szünetelt) két honoráris gyilkos megragadja a menekülő Giovannát, és beleveti a Szajnába.

Szerencsére nagyon alacsony a vízállás, éppen csak bokáig érő, így a lány nem fullad bele. Am a víz igen hideg és nedves, ezért sikoltozni kezd.

Édesapja, az özvegy gróf — helyesbíték: elhagyott fiákeros, éppen arra batárol véletlenül. Meghallja a sikoltozást. Beletapos a kuplungba. Rákapszol a rükverc harmadikra...

Giovanna megmenekült! Ott piheg a nemes lőtulajdonos karjaiban, és nem tudja, hogy ő az apja. Viszont az apja tudja, hogy ő a kocsis, és belevág a lovak közé.

(Megvárom, míg a kedves közönség kifújja az orrát és kicsavarja zsebkendőjét.)

Mikor a lány magához tér az egyszerű, de négy lábú ágyban, a becsületes kérgeskező apuka éppen a velur fodrot vasalja a crepe-de-chine ruhán. Giovanna meglátja a falon Roger pénztárnok-hadnagy fiának a képét, amelynek három indigós kópíáját őrzi szívében.

— Ő itt? — kérdi csodálkozva az istálló szűkszavú patronjától.

A grófnőnek lócsiszársorsban marasztalt boldogtalan férje elmondja, hogy a fényképet ábrázoló fiú apját vele egy napon lőtték le, illetve lőtték mellé. Egyben elmondja, hogy a hadnagy nem bűnös, hogy a pénz éppen csakhogy futotta napidíjra és elsőosztályú hálópostakocsira.

Giovanna tudata gyorsan befut kétszer négyszáz méteres gátat, s egy pillanat alatt tisztában van a kocsisgróf kilétével.

— Apám — rebegi alétlan.

— Bizony — mondja a Ráró jóságos abrakolója, és a lópokrócba temeti kitörő könnyeit.

(Ne tessék eltenni a zsebkendőt, most jön a java!)

Közben véletlenül ott terem egykori özvegye.

— Férjem — zokogja. És elájul...

És ott van Roger fia, a helyettes pénztárnok.

— Apósom! — fohászkodik baritonusban, valamint Lujza nagynénje.

— Unokaöcsém, Lajos! — hüppögi, nemkevésbé a szomszéd kislefia.

— Kocsiz báci — selypíti...

A ré'en kint búbos szöcskék qatrillióznak, nyílik a torma meg a kömény-mag...

Helyenként málló vakolat

Major Nándor

A portás akkor ismerkedett meg Talpassal, amikor rajtakapta, hogy betört a lakásába. Leginkább csak aludni járt haza, lakása a földszintes bérkaszárnya mélyén búslakodott, ott, ahol a gyerekek faszénnel marslakókat rajzoltak a falra. A magukra maradtak ösztönös menekvésével kerülte lakását, melynek négy fala szakadatlanul arra emlékeztette, hogy most már — felesége halála óta — senkije sincs kerek e világon, minden gondjával-bajával magára maradt, mígcsak egy szép napon holtan nem találnak rá a szomszédok épp e szobácskában. A halál gondolata sokszor kísértette ebben a kis szobában, hja, rengeteg halált látott már életében, ilyen is megolyant is, s valamennyi közül azt szerette volna magának, melyet még gyerekkorában látott, s tán azért is maradt meg mélyebben emlékezetében, mint a többi, mert akkor döbrent rá életében először, milyen kíméletlen és milyen egyszerű a halál. Hóolvadáskor történt, alig lehetett hétéveske, hátán egy zsákot cipelt, szénygyűjtésből igyekezett hazafelé, egész délelőtt a latyakos kocsutakat járta, cipőjén beszivárgott a víz, kapargált az olvadó hóban, szerencsés napja volt, zsákocskája szépecskén

gömbölyödött, az a rendkívüli öröm töltötte el, amit csak a gyerekek éreznek, amikor kiváló eredménnyel végeztek a rájuk bízott munkát. A szűk kis melléktuca kihalt volt, csak egy görbebotos öreg lépkedett előtte, bal kezében egy kilós kenyérrel. Már vagy öt perce baktatott az öreg mögött, nézte csíkos, rojtos nadrágját, aminek a szára madzaggal volt összekötve cipője fölött, hogy ne fújjon föl rajta a szél, meg szöges görbebotját, mely a latyakos hóba szúrva tompán kopogott az aszfalton. S egyszer csak az öreg váratlanul elhajította görbebotját, perdült egyet és elvágódott, mozdulatlanul terült el két lépésre előtte. Olyan váratlanul érte, hogy földbe gyökerezett a lába, az első pillanatban föl sem fogta, mi történik, aztán látta, emberek sokasodnak körülötte, izgatott hangokat hallott, majd néhányan felemelték az öreget, ketten a lábánál és ketten a karjánál fogták, a hóna alatt, kabátja felcsúszott, nadrágjából kihúzódott az inge, s keskeny sávban kikandikált a dereka, a lépésekre, ahogy vitték megfeszült és ismét összegyűrődött fehér bőre, mindössze ez árulta el, hogy nem zsákot vagy batyut, hanem embert cipelnek, aztán eltűntek

a második ház kapujában, a bámész-kodók csoportjának kíséretében, egy szempillantás alatt kiürült az utca, éppoly kihalt volt már, mint pár perccel előbb, ott állt egyesegyedül a szűk, hosszú, szürke utcában, s úgy tűnt neki, mintha mindez álom volna vagy látomás csupán, ezért tanácstalanul körülnézett, semmit sem látott az egész utcában, az égvilágon semmit, csak egy kenyeret a latyakos hóban, alig egy lépésre maga előtt. Maga sem tudja, miért tette, talán azért, mert ez volt az egyetlen kézzelfogható bizonyosság, lehajolt, felemelte a kenyeret, még langyos volt s a latyaktól vízfoltos, kabátujjába törölte, aztán a szeneszsákba dugta, és indult hazafelé.

— Olyan halál kellene — dünnyögte egyre gyakrabban az utóbbi időben, s ilyenkor ösztönösen erősebben megszorította görbebotját, s falábat is fűgében kapkodta, azt az átkozott falábat, melynek az igazít kellene pótolnia. Azt az igazít sikerült megmentenie az első világháborúban, az orosz forradalomban, ~~6 spanyol polgárháborúban~~ majd végigmászta vele mindkét Amerikát, Argentínától Guatemalán át Kanadáig, örökkön csavarogva, sehol meg nem telepedve, aztán az ötvenen jóval túl, hazaérkezve, egy szögbe lépett még ugyanabban az évben, amikor végre megnősült, s ez a szög, bár nem az első volt életében, ezáltal elég volt ahhoz, hogy meg kelljen válnia a lábától.

— Olyan halál kellene, az jobb még a golyónál is; teljesen váratlanul érkezik, míg a golyót rendszerint várja már az ember, számol vele, ha háborúban van, mondjuk — dünnyögte halkán az öreg. — Ámbár a golyó se kutya.

A vállalatban, ahol portáskodik, mindig gondtalan és jókedvű az öreg, ott úcsórög naphosszat, ha kell, ha nem, hallgatja a rádiót, olvasgat, de még inkább szóval tartja az embereket. Ásítozik nagyokat, nevetgél, és megtölti a köpöcsészéket. Egy este, amikor hazatért, az ajtókilincsre tette a kezét, s az kinyílt, akkor egy hatalmasat szűrt botjával a szoba sötétjébe, erre zuhanást hallott, s valaki felordított, az öreg meggyújtotta a villanyt, egy suhanc épp akkor tápáskodott fel a földről, kezére húzva, egészen könyékig, ki tudja miért, egy-egy használt harisnya, az öreg még egy nagyot vágott a suhanc fejére, s az ismét ordítva tántorodott egyet, ekkor már az udvarról emberek nyomultak a szobába, élükön egy magas, székár, borostásállú emberrel. Ez az ember talpra perdítette a fiút, és hátracsavarta

a kezét. Rendőr volt valamikor.

— Na, táncolj, öcskös, vagy szelidülj meg — mondta, és a nyakába csördített egyet lapátnyi tenyerével. — Hozzatok valami kötelet — szólt a többieknek, akik az ajtóban álltak, nézelődtek, olyképpen, mikor azt nézik az emberek, milyen szakértelemmel kezeli az asztalos a gyalut, a kocsis a gyepőt, a kovács a kalapácsot.

— Engedd el azt a gyereket — mondta a portás, és az emberek ekkor felengedtek, cigarettára gyújtottak, és beszélgetni kezdtek, egy-egy mondatot vetettek oda egymásnak meg a suhancnak, s vártak is rá feleletet, nem is. A volt rendőr azonban továbbra is fogta a gyereket, aki előregörnyedve a padlót nézte, bozontos haja a szemébe hullott, s egészen elfedte az arcát.

— Majd én beviszem az őrszobába — mondta az egykori rendőr.

— A gyerek itt marad. Azzal maradtok a szobámban, akivel a arok — szólt a portás, és teljesen kitérta a szobája ajtaját. Az emberek kifelé indultak. A rendőr elengedte a gyereket, az asztalon lévő pohárért nyúlt, vizet töltött magának, ivott, s amikor levette szájáról, azt mondta:

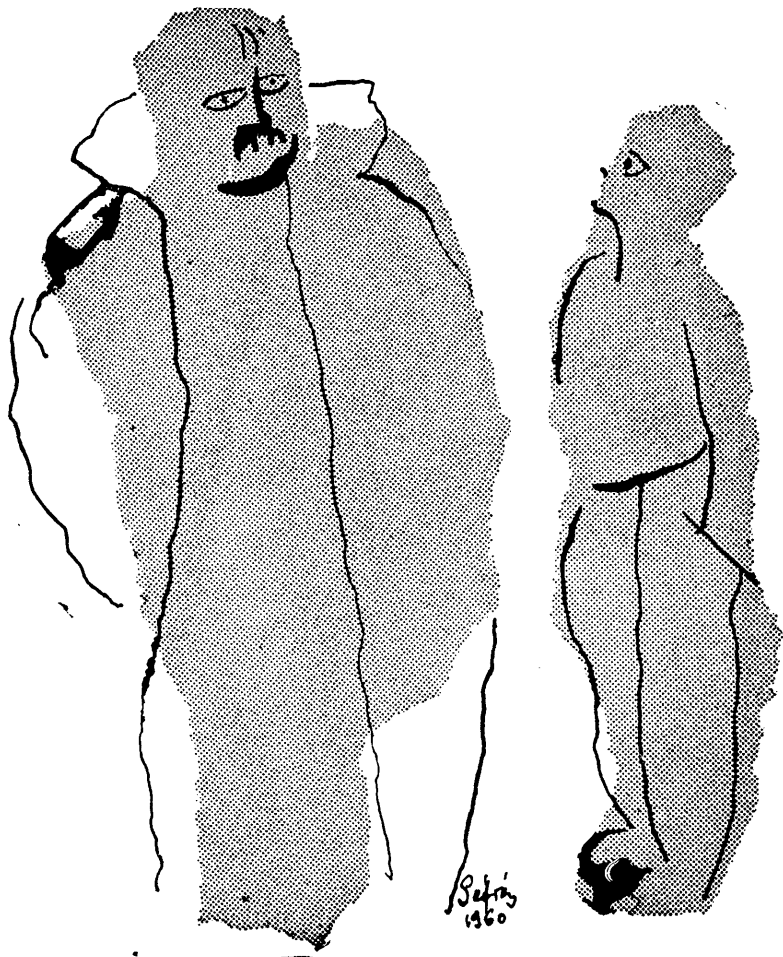
— Bolond vagy, öreg. Majd ha megfojtott, szólj, hogy még idejében nyakoncsipjük.

Azután megivott még egy pohárral, az ádámcsutkájára le-föl futkosott; majd topogott egy ideig, mint aki mondaní szeretne még valamit, aztán hirtelen valami kulcsot szedett elő a zsebéből és forgatni kezdte tenyerében, mindig kulcsot szokott babrálgatni, ha féltlenül áll a keze, az ujján forgatta, a tenyerében, a levegőbe hajigálta, s ügyesen elkapta.

— Meg kellene azért hogy tanítsalak egy-két fogásra — dünnyögte az egykori rendőr az öreg mellére bőve, amint kifelé indult a szobából. A portás azonban nem szólt semmit, levette kabátját, egy szék támlájára tette, aztán karbatett kézzel szótlanul áldogált, látzott, ennek a szikár, nyűgös embernek a távozását várja. Amikor magukra maradtak, azt mondta:

— Ülj le. Itt maradhatsz.

A gyerek leült az egyik ágy szélére, a portás a másikhoz ment, s úgy ruhástól lefeküdt. ~~(Agy fekvő azonban)~~ Ami or az ülő gyerekre nézett, kényelmetlenül érezte magát, hát felkénykölt, megfogta a falhoz támasztott görbebotot, s maga mellé fektette, jobb kéz felől, az ágyra. Az a baj, hogy idegen, dünnyögte a portás. Nem szabadna idegennek lennie.

Sáfrány
Imre
szöveg-
rajza

— Örökbe fogadlak. Ha akarsz, a nevedre is íratlak — mondta az öreg, s elnéz'e a gyereket, aki a fejét vakarta, bal kezében pedig egy harisnyát morzsolgatott, éppúgy, ahogy a kereskedők a finom szövetet morzsolgatják hüvelyk- és mutatóujjuk között.

— Szép nevem van, Hidvégi vagyok. Téged hogy hívnak? — kérdezte az öreg.

— Talpasnak — szólalt meg végre a gyerek. Rekedtes volt a hangja, mutált. — Nagyszerű! Iesz, Hidvégi Talpas — mondta a gyerek, még mindig a fejét vakarva, s az ósdi faliórát nézegette, melyen jókora súlyok csüngtek hosszú láncokon.

— Ha szem'elenkedsz, az orrodra vágok ezzel a bottal — mondta az öreg, aztán meglöbögötte csíkos zsebkendő-

jét, és szemét törölgette. — Ambár, a fejedre is húzható: egyet.

A gyerek ránézett és elvigyorodott. Úgy fürkészte ahogy a gombostűre szúrt csodabogarakat nézegetik a szakértők. Ez a hetvenkedő kis öreg, gondolta a suhanc, és zsebében jól megmarkolta az igen súlyos, ~~(olyan)~~ nagy cigaretta-tárcát, amekkorát ő még nem is látott. Milyen jókat mond ez a hetvenkedő kis öreg, gondolta, és a súlyos tárca ~~egy~~ simult a kezébe, mint egy alkalmas ködarab.

— Ha ~~bemegy~~ valahova, mindig vedd le a sapkádat és köszönj — mondta az öreg. — Jónapot, igazgató ~~néptárs~~. És mindig nézz a szemébe annak, akivel beszélsz. Most meg vedd kijaz orrodból az ujjadat.

A gyerek ismét elvigyorodott, aztán szép lassan előhúzta a jobb kezét a zse-

béből, a cigarettatárcát a levegőbe dobta, mint a jóelőbb a rendőr a kulcsot, s mikor lehullott, éppoly ügyesen el is kapta. Egyszer-kétszer rázogatta a tenyerében, mintha a súlyát próbálgatná, vagy töprengene valamin, vagy tanácsstalan volna, mit tegyen vele. Aztán kinyújtotta a kezét, s a durván faragott ósdi asztalra tette, a vizeskancsó mellé.

— Bolond vagy — szólalt meg az öreg. — Tán azt hitted, hogy ezüst. Csak nikkelezett. Neked adom, ha akarod.

A gyerek szó nélkül visszavette, és a zsebébe süllyesztette. Mőfőlet, mely zsebei voltak, keze majdnem könyéig belefutott.

— Kanadából hoztam — mondta az öreg. — Egy lány adta emlékebe. Hónapokig munka nélkül voltam, és nap-hosszat a Mississippiben fürödtem, ott fenn a forrásánál. Egyszer majd mesélek neked a Mississipp-ről.

A gyerek maga elé meredt, s a lába között, a festetlen padlón, apró fekete foltokat látott, minden biztonnyal a kihullott, szétpattogott paráztól eredtek. Körülnézett a szobában, de kályhát sehol sem látott. A szekrény tetején csészek sorakoztak, olyan furcsa alakúak, amilyeneket még sohasem látott.

Nézelődik már a gyerek, gondolta az öreg. A szeme fekete, ha ugyan jól látam, dűnyögte, ámbár lehet barna is.

— Reggel, ha fölkelisz, mindig mosd-jál meg — mondta az öreg —, és a te korodban az ember naponta többször is fésülködjön. Nekem már, látod, elég ~~naponta~~ egyszer is. És fésű helyett a törölköző is megteszi.

Olyan koszos a nadrágja, cipője, hogy lábat kellene mosatnom vele, gondolta az öreg, ~~de hiszen, koszos ez az egész gyerek.~~ De nem szólt semmit. Néha olyan rondán vigyorog, hogy az ember a képébe szeretne ütni, gondolta az öreg, s elnézegette azt a vaskampót az ablak felett, melyen ~~bizonyára~~ függőny-tartó pihent valamikor. Úgy tűnt neki, hogy még sohasem látta ezt a kampót, habár azt hitte, jól ismeri a szoba minden kis zugát, minden repedését, a falon, minden csomót a fában. Elkedvetlenedett, s tudta — anélkül hogy elhatározta volna —, reggel kivesszi a falból a kampót, felködlött benne, egyszer mondta valaki, hogy ebben a szobában valamikor egy öregember felakasztotta magát. egyedül élt, és már nagyon öreg volt. Olyan sok minden van itt körülöttünk, gondolta az öreg, nap nap után

látjuk, és tudomást sem veszünk róluk, pedig ez a sok-sok tárgy, az a karcolás ott a szekrényen, az egykor beszívargott víz tarka rajza ott a mennyezetben, olyan sok mindent mesélhetne erről a szobáról, mely életünk része, hozzánk tartozik, és semmit sem tudunk róla.

Már megint kezded, vén bolond, gondolta az öreg, s kezével a levegőbe csapott, mintha legyet hessegetne magáról, aztán az állát dörzsölgette, és mocorgott egy kicsit, hogy a derekába nyilaljon a fájdalom, s azzal törődjön, vagy hogy valami csomóra fekdűdjön a derek-aljon, ami majd hamarosan törni fogja, s kizökkenti abból az átkozott gondolatmenetből, mely így esténként egyre sűrűbben meglepi, más-más indítékkal, de mindig ugyanoda torkollva. A gyerekhez fordult, s nagy hévvel kezdte magyarázni neki.

— Azokat a bögréket Argentínából hoztam. Argentínában portugálul beszélnek az emberek. Ha éppen akarod, megtaníthatlak portugálul.

Itt elhallgatott, mert hirtelen belefáradt. Nagyon jól esett volna neki, ha a gyerek bár egy szót szól már hozzá, de az hallgatott, kíméletlenül hallgatott, s ebbe az öreg hirtelen belefáradt. Majompofájú ez a gyerek, tán egy éve se nyiratkozott már. A füle se látszik, és kutyául hallgat, dűnyögte az öreg, alighanem a körmét rágja, mert a száján pihennek az ujjai. Sztrájkol ez a gyerek.

Hja, az ember olyan hamar megfulad. A kampó helyett megteszi egy szög is, egy faág is, és annyi sok minden. A gerendáról kötél lógott, valaki alálépett, szőke volt, kékszemű és frissen borotvált, állt, és a csizmáit nézte, akkor valaki hozzálépett, nyakába tette a kötelet. Amikor kirúgtam alóla a székét, csak egy nyekkenést hallottam. dűnyögte magában az öreg, és már kész is volt. Olyan nyekkenést, mint mikor az egynapos kiskutyákat a földhöz verik. Életében egyetlen egyszer vert földhöz egy kiskutyát, hátul a kertben, az árnyékszék mögött, a ribizlibokor tövében. s mikor nyekkent, elfordult, és a többi kiskutyát otthagya. Sok akasztott embert látott azután, zászlórúdon is, narancsfán is, hajóárbocon is.

— Egyszer majd elmondom, hogyan akasztottunk föl egy embert Oroszországban — mondta halkán az öreg. — Csak az szőke volt, nem olyan fekete, mint te. Ámbár ő is ősz volna már, mint én, ha föl nem akasztjuk akkor.

S most, hogy ezt kimondta az öreg, összerezett, mert erről még sohasem szólt senkinek. Sok mindenről beszélt már, mindig sokat beszél, néha már maga is eltűnődik, úgy volt-e mindaz, ahogy volt, s most meghökkent, hogy ezt az esetet előírulta a gyerekeknek. Az ablakra rajzszegezett újságpapírról a gyerekre kapta a tekintetét, ott ült az ágyon, maga alá húzott lábbal, könyökölve, tenyerében tartva állát, s álmos szemével egyenest az öregre meredt, föl-húzott szemöldökkel, egykedvűen.

— Nem látom, tollas-e a hátam — kérdezte közömbös hangon a gyerek, s az öreg meghökkent.

— Nem — szólta az öreg, s végigcikázott az agyán, mit is kellene most mondania vagy kérdeznie, amivel beszélgetésre foghatná a gyereket, szorongva ráncolta össze a homlokát, de csak bámult maga elé.

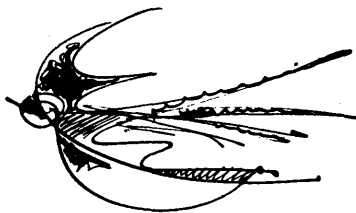
— Hát akkor mért néz madárnak engem — mondta a gyerek mutáló hangján, s az öreg abban a pillanatban nem tudta, vajon csak a mutálás miatt tűnik-e olyan pimasznak most a gyerek, néha szinte sipít a hangja, önkéntelenül felkapta kezét az öreg, hogy bedugja fülét, de akkor hallotta, Argentínáról meg a spanyolokról fecseg a gyerek, ~~Érik Camarero~~ Camarero, a kanadai Mississippiről példálólgat széthúzott szájjal meg valam: oroszországi Gangszól röhög, szépen fuvolázik maga, ~~tyatjám~~ tyatjám, látta már, packázik vele ez a gyerek, összeráncolta homlokát, felkönyökölt, és a szavába dörgött:

— Ha szemtelenkedsz, és még egyszer így vigyorogsz, az orrodra vágak ezzel a bottal — mondta sértődötten az öreg, s aztán hirtelen elhallgatott, félrefordult. Nem tudott mihez kezdeni. Meg kell

vernem ezt a gyereket, gondolta, nincs más hátra, még majd meg kell vernem, dűnnyögte magában.

— Arra vagyok csak kíváncsi, mikor hagy már durmolni egyet, tyatjám — mondta a gyerek színtelen hangon, s az öreg még mindig sértődötten vágta oda: — Tőlem akár már alhatsz is. Ha ugyan bírsz, te csirkefogó.

És maga is a fal felé fordult, dörnyögve ~~valami érthetlent~~ Nézegette a helyenként már málló vakolatot, ~~eszes~~ egy gyerek, lám, észrevette!, dűnnyögte magában, s fáradtnak érezte magát, hogy a nadrágját levesse, olyan jól feküdt így, hát csak magára húzta a takarót, lám, mégis megszólalt a kölyök, dűnnyögte magában az öreg, aztán legyűrte ingujját, mert éjjel friss a levező, s már hallotta is, hogy a gyerek mélyen lélegzik, egyszer csak azt is, hogy horkolni kezd. Lám, így van ez, ha sokáig él az ember, sok minden megesik vele, gondolta magában, s megmarkolta görbebotját, észre sem vette, egyre csak szorongatta, így el-elszundított, kurtafurcsákat álmódott is néha, majd ismét felriadt, ilyenkor vaksin pislogott, s a szemét dörzsölte, a szoba villanyfényben úszott, szemei kápráztak, szorongva nézett a másik ágyra, többször is eldűnnyögte, a gyerek ruhástól alszik, s cipője bepiszkolja a takarót, majd ismét megnyugodott, így virrasztott egész éjszaka, szunyókálva és felriadozva, egyszer csak furcsa rezgésű vörös karikák táncoltak a szeme előtt, felvillant benne, milyen gyönyörű ez a sarki fény, lám, ide is sikerült eljutnia egyszer, a végtelen, kristálytisza hőmezőkre, bár már nem hitte, hogy valaha is eljut, gyönyörködve nézte a sarki fényt, egész életében szerette volna látni, de sohasem sikerült meglátnia.

FIGYELŐ

Befejezés és kezdet

Sulhóf József

Lezárultak a becsei Májusi Játékok, a gyermekszínházok vajdasági nagy szemléje véget ért. A Sterija Játékok díját a fesztiválon bemutatott legjobb hazai drámáért Vasja Stanković Fények a lombok közt című színműve kapta. A legjobb előadásnak a szubotici Nép kör szerbhorvát színházi csoportjának játékát nyilvánították. Molnár Ferenc A Pál utcai fiúk című regényének színházi változatát mutatták be. Ormai József, ennek az előadásnak a rendezője kapta a rendezői díjat. A bábszínházak versengésében a noviszádiak Sárga kiskacsa című előadását és Radaković rendezőt-bábszínházi vezetőt jutalmazták meg. A befejező tanácskozásokon a gyermekszínház elméleti és gyakorlati kérdéseit vitatták meg Sanda Marjanović beográdi egyetemi tanárnő előadása nyomán.

Az óvodában egyszer kéményseprőt játszottam, szabályos kis cylinderben, létrával. Ha rossz voltam, a színház ígéretével mindig meg lehetett fejeztem. Különben vékonyka hangommal egész zenekart alakítottam, persze a hangot az összes kézzel és lábbal előidézhető zörejek egészítették ki. A *Hófehérke és a hét törpe* c. gyermekszíndarab előadása ma is kitörölhetetlenül az emlékezetemben él, Dienzl Oszkár azóta sem hallott *Bababolt* cí-

mű kis operájával együtt. Legnagyobb élményem mégis az volt, amikor egyik pajtásom kis bábszínházat kapott valahonnan, világvárosi rokonaitól. A bábuk kivágott karton-alakok voltak, felelőlről dróttal lehetett mozgatni őket. Ilyet szerkesztettem én is magamnak, de mert világító-berendezéssel nem rendelkezttem, korszakalkotó találmányom volt, hogy a rendes szobavilágítás fényeit tükrökkel vetítettem a kis színpadra. Arra sajnos nem emlékszem,

hogy miket adtam elő a felnőttektől beszédett kellő beléptidő ellenében. Csak arra vélek, hogy legtöbbször a Tiszát szavaltam, amelynek utolsó két szakasza drámai fordulataival nagyon megfoghatta képzeletemet. Hozzá a hengeren forgatott háttért a Tisza által támasztott tengerre változtattam, és a Tiszán azt a szándékát, hogy el akarta nyelni a világot, tőlem telhetően mennydörögtem.

Ezek a gyermekkori emlékeken keresztül igyekezem ma megérteni a gyerekek színi megnyilatkozásait. Azokét is, akik fent a színpadon játszanak, táncolnak, énekelnek, alakítanak, különös alakot öltenek. És azokét is, akik ezt a játékot a teremben, egymásra zsúfoltan, lélegzetviesszafojtva nézik, kacagnak; ha veszély van, erőlesen beavatkoznak kiáltásaikkal, elborult homlokkal figyelik a bonyodalmakat, ítéletet hirdetnek a gonosz felett, olykor könnyet ejtenek, hogy azután felszabadultan, a nagy élmény varázsából kiszabadulva, boldogan tapsoljanak. Soha semminek sincs ilyen erős hullámvérése a gyermeklélekben, mint a színháznak. Moziban, a televízió képei előtt soha nem támad olyan teljes csend, nem szűnik meg annyira tökéletesen a gyermeki nyugtalankodás, viszont nem is tör ki olyan vadul a felháborodás. (Persze, csak amíg a játék valóban teljesen lebilincseli.) A gyermek nemcsak a színpadon lényegül át szerepének alakjává, hanem mint néző is átlényegül, teljesen vele él a játékkal, benne él, egész kis lényével belevész abba a világba, amely feltárulkozik előtte. Színjátzó és közönségének ez a teljes egybeforrása, az átlényegülésnek ez a magasabbrendű jelentkezése az, ami a gyermekszínjátékot különleges műfajjá avatja. Olyan műfajjá, amelyben minél tisztább, irodalmibb a szövegkönyv, minél művészibb a szavak közvetítése, annál teljesebb a hatás. Ez ugyan a felnőttek színielőadásaira is vonatkozik, csak hogy itt a hatás nem a tudatos lényben, a mérlegelő agyban keletkezik, hanem az ösztönökben és a tudatos bírálat, mérlegelés, értékelés minden mellékjelensége nélkül.

Ebből a szemszögből mérhető le az idei Májusi Játékok egész forgataga. És értékelni kell, mert hiszen a Játékok a vajdasági gyermekszínjáték legmagasabbrendű megnyilatkozásai, de nem cél, csak eszköz, hogy a gyermekszínjáték terjedjen és mozgalommá váljon.

1.

A gyermekszínpad négy főfunkciója azonos a felnőtt színház funkcióival: szöszék, szórakoztató, izlésnevelő és nyelvapoló. A különbség az, hogy a felnőttek színháza már kialakult képzelőerőre, képességre hat, a gyermekszínház szárnyat ad a gyermeki képzelőerőnek.

Sajátossága az is, hogy a gyermek itt nem arányokat és aránytalanságokat jelez a gyerekek és felnőttek viszonylatában, hanem a maga játékait játssza, s a felnőtt csak a valóság-keret érzékeltségére jelentkezik. A felnőtt színházban ez fordítva van, a gyermek, aki sokszor kedvelt alakja a színpadi játéknak, szimbólummá változik. Például Shakespeare *Macbeth*-jében a gyermekszerep csak költői jelenség, hogy a gyermekgyilkossággal jelképezze: nem szánalmat keltő tragédia bontakozik ki, nem a józan ész elrendezett életmenetében történt szerencsétlenség, hanem a fékevesztett pusztítóvágy, a minden józanságot megtagadó ölési vágy tombol.

A gyermek a gyermeket viszi színpadra akkor is, amikor felnőttet alakít, mert csak azt a játékot folytatja, amelyet a gyermek utánzó és idolizáló hajlamánál fogva játszik, amikor bábuval karján az anyját utánozza, a felnőttek ruhadarabjait ölti magára, beszédében fontoskodik, mozdulatokat alkalmaz, amelyeket ellesett anélkül, hogy tudná, kifejezéseket használ, amelyek értelmét fel sem fogja, de felnőttektől vette át őket.

Eszközeiben teljesen tiszta lelki megnyilatkozás, ha a maga szórakoztatására játszik, és a gyermekszínház rendezőjének azt kell elérnie, hogy ezt a természetességet kifejlessze a gyerekekben akkor is, amikor készen kapott szöveget használ játékához. Minél inkább önmagának és gyerekeknek játszik a gyerek-színjátzó, annál természetesebb, ösztönibb és — ha szabad ebben a műkedvelő vonatkozásban művészetről beszélünk — annál művészibb lesz a játék. Viszont minél inkább a felnőtt rendezőhöz, felnőtt közönséghez alkalmazkodik, felnőtteknek játszik, annál erősebben jelentkezik a gyermek jókodási hajlama, a megtört gyermeklélek torz megnyilatkozása, és annál torzabbá válik a játéka. A szolgalelkűség gyermeki jelenségei a színpadon sokkal erősebben kiütözköznek, mint a gyakorlati életben, a gyermeket rá le-

het kényszeríteni a rossz pedagógia eszközeivel, hogy engedelmesen azt tegye, amit a felnőtt rendező ráparancsol. De ebből nem kerekedik színjáték, legnagyobb igyekezete mellett is lélektelen, üres marad, amit mond és tesz, nem lényegül át, csak másol hangot, mozdulatokat, fintorokat. Nem játszik felszabadultan, nem alakít ösztönénél fogva, csak engedelmesen elvégzi azt, amire betanították.

(A kettősség az ideai szemlén is erősen kiütöközött. Háromféle előadás volt: felszabadult játék, betanított és bábmozdulattá változtatott, dróton rángatott esetenkeds és olyan, amelyben nem is bíztak semmi mást a gyermekre, csak azt, hogy iskolásan éneklő hangján elmondja a szövegét. A dróton rángatott gyerekek előadása abból a rossz rendszerből született, hogy a gyerekekkel megtanultatták a szöveget, aztán mikor már jól szajkózták akkor előírták nekik a kísérő mozdulatokat, közben pedig igyekeztek megtörni a gyermekhangot és kicsiszolni belőle az iskolásan éneklő szavalást. Néhány előadáson még erre sem törekedtek, hagyták, hogy a gyermek szavaljon, meghozzá szinte leszögezetten, alig mozdulva, és a figyelmet a látványosságra, zenére, táncra összpontosították.)

Eszközeiben tiszta, művészi megnyilatkozás csak az olyan előadás lehetett és lehet, amelyben a gyermek, felszabadultan, gyermekjátékát játsza. A gyermek átlényegülése intenzívebb, mint a felnőtté, hiszen a gyermeknek a játék nem játék, hanem komoly, elmélyült foglalkozás. Ezért is beszélhetünk — mégis — művészetről ebben a vonatkozásban is. Olykor egy-egy mozdulatban több a művészet, mint amennyit néha egész kötetekben lehetünk. Az ösztönös, szép és tudatos csiszolás társulásából pedig gyermekjátékban is éppen úgy kialakulhat a művészi, ahogy a művészet általában nem függ hivatástól, csak avatottságtól, tehetségnek nevezett helyes ösztöntől, képességektől, amelyekben ez az ösztön megnyilatkozik.

A természetes egyszerűség, a közvetlenség, a színjátéknak az a hatása, mintha az előadás pillanatában rögtönzőné alakítását a színész, teljessé teszi az előadás frissességét, üdőségét, lenyűgöző hatását, gyermeknél talán még inkább, mint a felnőttnél, akit a felnőtt néző ezernyi tudatos tudaton keresztül figyel. Ezt a jelenséget az ideai előadás-

sorozatban már többször láthattuk, mint a tavalyiban és még többször, mint a két év előttiben. Ez fejlődésre mutat, arra, hogy mind többen foglalkoznak komolyan, alaposabb felkészültséggel a gyermekelőadások rendezésével. A rendező karnagyi szerepe világosabban kiütöközik a gyermekelőadásokon, hiszen a rendező a felnőtt tekintélyével lép fel és kényszerítheti rá a gyerekekre akarátát. De ha igazán rendező, ha tudja hogy mit akar, és azt nem rákényszeríti, hanem úgy valóítja meg a gyereknél, hogy az a maga természetes megnyilatkozásából és saját egyéni jelenségének megfelelően, teljes átlényegültségével játsszon, akkor olykor a közvetlenség legszebb hatásait éri el. Ez különben nemcsak rendezői és művészeti kérdés, a jó pedagógus és a rossz pedagógus ütöközik össze a két ellentétes módszerben. Minél többet és minél többen foglalkoznak rendszeresen a gyermekszínjátékkal, annál több jó pedagógus kerül a rendező dirigensi pultja mellé, és annál tisztább, szebb gyermekszínjáték alakul ki.

*

Egyelőre még erősen él a gyermekszínpadokon is, hogy a hiúságok kiélési helyének tekintik a színházat. Rettentő tömegességre törekednek, nem azért, hogy minél nagyobb tömegben vonják be a gyermekeket a színjátékba, a kedves, nevelő, szórakoztató játékba, hanem azért, hogy a szülők hiúságát kielégtessék, a szülők büszkélkedhessenek színpadon megjelenő csemetéikkel. Talán a falusi előadások tudnak legnehezebben szabadulni az ilyen mellékvágányokról. Ennek egyéb hátrányai is vannak mert a nagy tömeghez nem kereshetik az egyszerű díszletmegoldásokat, nem szabadulhatnak látványos operettmegoldásoktól, túlságosan sokat kell gondolniok a külsőségekre, nem teremthetnek kidolgozott magán- és még kevésbé drámai erővel felépített tömegjeleneteket. Az jó, hogy az iskolai énekkart, zenekart teljes tömegében felhasználják az ilyen előadásokhoz, ezzel valóban tömegessé, majdnem azt mondanám: mozgalommá teszik a játékot, de ennyi elég keretnek, a színpadra fel, a játékba magába csak az való, ami igazán színjáték. Ne váljon a keret lényeggé, mert akkor a lényeg: a színház, elvész.

Természetesen ahhoz, hogy a gyermekszínháték a maga egyszerűségében jelenkezzen és üdén, közvetlenül hason, megfelelő színdarabok kellene. Ilyen színdarab pedig nagyon kevés van. És még a meglévő kevésből is csak a már jól ismert egy-két darabot választják ki. Ezen nem csodálkozhatunk. A repertoár-kérdés a gyermekszínhátékban, ahol főként jószándékú, de nem kiforrott pedagógus-rendezőkre hárul minden feladat és felelősség, még nehezebb a darabválasztás, mint a felnőttek színházában. De néha megdöbbenünk, amikor még mindig látunk olyan darabokat ügyes, jó pedagógus-rendezőre valló előadásban feljutni a színpadra, amelyekből nemcsak az irodalmi megnyilatkozás leghalványabb nyoma is hiányzik, de hiányzik a jövő nevelői ész is. Tanmesék mintájára készült tan-darabokról van szó. Nemcsak fehér és fekete, tehát embertelen né hamisított alakok játszanak ezekben az oktató szándékú darabokban, de olyasmí is tömegével előfordul, hogy például ijesztgetéssel verik ki a rosszat a rossz gyerekből, rémképeket varázsolnak elé, pontosan azt teszik, amit gyerekek soha, semmilyen körülmények között sem szabad tenni, ha nem akarják, hogy egész életére lelki nyomorékká, lidércnyomásos, megtört lélekké váljon. Nehéz megérteni, hogy akadnak ma még különben talán jó nevelők, akik ilyen színdarabot választanak és visznek színpadra, esetleg csak azért, mert a szerző neve ismert.

Általában messzebbmenően nem keressélnék, az újat nehezebben vállalják, a kísérletező szellem hiányzik. Persze, ezt is csak általánosságban állapítom meg, mert az idej előadássorozat egyik érdekessége volt az is, hogy alig egy-két színművet láttunk a tavalyi játékrendből, vagyis azok, akik rendszeresen foglalkoznak gyermekszínházzal, keresik a változatosságot. De csak egy bizonyos, erősen korlátozott változatosságot, annak a huszonöt-harminc színműnek a keretében, amely állandóan műsoron szerepel a különféle gyermekszínpadokon. Nem ismerjük a hátterét annak, hogy ennyire félnek az egészen új darabok bevezetésétől, alighanem valami felelősségtől való félelem de lehet, hogy csak az újtól való félelem viszi rá őket, hogy mindig egy kitaposott úton haladjanak. Ennél sok-

kal értékebb még az a kísérlet is, amely kevésbé sikerült kis játékot visz színre, de eredetit, újat, és ezzel arra ösztönzi a szerzőt, hogy jobbat, szébbet írjon.

Az előadott huszonhét színdarab között csak négy új, eredeti gyermekszíndarab volt. Nem merném azt mondani, hogy a Gyermekszínhátszó Szövetségben fellelhető majdnem száz színdarab nagy választékot nyújt eredetiségben. De mindenesetre szétfeszítené a korlátokat, ha ebből a keretből merítenének azok, akik a gyerekek számára a darabot kiválasztják.

(A Gyermekszínhátszó Szövetség terve, hogy az önképzőkörök mintájára a gyermekek művészet-barát klubjait megalakítsák. Itt vitatnák meg a színi-, mozi-, távmozi-előadásokat, rendeznék meg a szavalóversenyeket, foglalkoznának balettel, ritmikus táncsal, zenével. színműirodalommal; felolvasnák a színdarabokat, és a klub-közönség döntené el, hogy melyiket akarja színpadon látni. Távoli tervek. Pedagógusok kellene hozzá, akik egyetemen, tanárképzőben, tanítóképzőben rátermett pedagógusokat tudnak nevelni.)

Érdekes jelenség, hogy értéket még mindig elsősorban a háborús tárgyban adnak a gyermekszíndarab-írók. A kitüntetett és a megdicsért (Jan Tušjak: Kis piros mackó) színmű háborús témát dolgoz fel. A másik két új színdarab közül az egyik (Babić: Utazás a Marsra) kezdetleges, erőszakos bonyodalommal, de érdekesen, fordulatosan és felfrissítő hatással használja fel a gyermekek érdeklődését minden új iránt. A másik (Vujkov Eta: Pingvinvásár) ügyeskedő kísérlete egy színpadi kezdőnek, csak belevész az operett-közhelyekbe szövegben is, fordulatokban is. Mégis, nemcsak hogy nem illeti szemrehányás azokat, akik ezeket az új játékokat színrehozták, inkább dicséretet érdemelnek és biztatást, ha lenne rá valami lehetőség, külön dicséretben, elismerésben kellene részesíteni azokat az együtteseket, amelyek mernek új darabokkal kísérletezni. Nincs rá lehetőség mert veszedelmeket is rejt magában, hiszen hej de sokan rejtegetnek fiókjukban kész darabot, a dilettantizmus a maga legrosszabb értelmében elburjánzana és a kísérletezők, akiknek többnyire még nincs kiforrott mértékük, a rossz kísérleteknek egy irtóháborút igénylő túltengését teremtenék meg.

Célravezetőbbnek látszik, hogy a Sterija Játékok bizottsága bekapcsolódott

a gyermekszínháték mozgalmába, és a legjobb előadott színművet megjutalmazza. A Gyermekszínhátékos Szövetség pedig a megdicséret darabokat kiadásra, terjesztésre megvásárolja, fordíttatja, a színházakhoz eljuttatja. A Sterija Játékok arra alakultak, hogy a hazai színműirodalomnak, az irodalom legkevesbé kifejlesztett ágának lendületet adjanak, és színházaknak, színészeknek kedvet teremtsenek az új hazai darabok előadásához. Következetes álláspont tehát, hogy ezt kiterjesztik a gyermekszínművekre is, amelyek természetük-nél fogva nem juthatnak el a Sterija Játékokra, de nemcsak figyelmet érdemelnek és serkentésre szorulnak, hanem gesztust is jelentenek a jövőendő közönség felé, amelyet már most kell nevelni. A Gyermekszínhátékos Szövetség anyagi közbelépése is segítséget jelent, mert olyan darabot juttat el a színházakhoz, amelyet a két íróból, egy műbírából és két gyakorlott, nagy tapasztalattal rendelkező színházi szakembertől álló bírálóbizottság nemcsak kéziratban olvasott, hanem színpadon előadva látott, és megítélhette, hogy mennyire színpadképes.

Az idei díjnyertes darab (Vasja Stan-ković: Svitac na grani) egy városban kívül eső menedékhelyen játszódik le, ahol otthon, szülők, nevelők nélkül maradt gyerekek verődtek össze, akik be-bejártnak a városba, hogy megszer-vezzék a szükséges élelmet. Fegyelmet tartanak, erős erkölcsi és felelősség-érzettel üldözik a bűnözőket, kiverik maguk közül, mert arra a pillanatra várnak, amikor megérkezik a jeladás, kigyulladnak a fények a lombok kö-zött, megérkeznek értük azok, akik át-segítik őket a felszabadított területre, a partizánokhoz. Talán inkább serdül-tebb ifjúságnak szólnak párbeszédei, maga a bemutatás és expozíció eléggé nehézkesen alakul ki, mert az író világ-os képet akar teremteni alakjairól. Az egyetlen leányszereplő tragédiája csak halvány körvonalakban mutatkozik meg, a szerző nem használja ki az alkal-mat, hogy többet mondjon, és így mon-danivalói sokszor csak féligkimondottak maradnak. De irodalmi hangja, termé-szetesen vezetett bonyodalmi, egysze-rűsége, közvetlensége és tisztázott, emelkedett, emberséges nézőpontjai va-lóban indokoltá teszik a bírálóbizott-ság döntését. A dicséretben részesült darab viszont egy fiatal szlovák költő első kis játéka. Erről a nyelvterületről eddig nem kaptunk semmit, helyeseb-

ben nem jutott el hozzánk semmi, ami komolyabb figyelmet érdemelne, noha jelentkeztek már néhányan, akik meg-érdemlik az érdeklődést. Annál jelen-tősebb, hogy egy fiatal költő ezúttal a gyermekszínműirodalom annyira elha-nyagolt területén bukkan fel. Úgyesen szótt játékanak tárgya a háborúban egymástól elsodort testvérek találko-zása. Apoteózis-szerű befejezése kissé közhelybe fullad, de gyermekek számá-ra jól követhető szövegfűzése, közvetlen hangja és nyelvének fordulatossága ar-ra vall: Tušjak hivatott, hogy a szín-műirodalom felé forduljon.

Különben a bemutatott színművek legtöbbször nem szerkezeti hibája volt, hanem az, hogy nem gyermekek szájá-ba való szöveggel íródtak, nem tudtak természetes hanggá válni a színpadon. Mesterkéltan emelkedettebb irodalmi stílusra törekedtek, és ezzel váltak iro-dalmiatlanokká, sőt drámai erejüket, hatóképességüket is csökkentették.

3.

A hivatásos gyermekszínházakban akad egy dramaturg, aki lenyesegeti az ilyen kinövéseket, segítséget nyújt az íróknak, hogy művének szövegét tiszta drámairodalmi eszközökkel tegye a gyermekek — előadók és nézők — szá-mára hozzáférhetővé. A műkedvelők ezt nem vállalhatják, nem is végezhetik, hi-szen nagyon, nagyon ritkán akad olyan biztossá fejlett kritikai érzékű rendező, pedagógus, aki belenyúlhat a szövegbe anélkül, hogy rombolna benne. Néhány ijesztő példáját a rossz dramaturgiá-nak így is láttuk, és ez győzött meg mindannyiunkat arról, hogy jobb, ha egyáltalán nem avatkoznak a szövegbe, mintha így nyúlnak hozzá. Az lenne persze a legjobb megoldás, ha a ren-dezők ilyenkor magához az íróhoz fordul-nának vagy — egyszerűen elállnának a gyermekszínhátékosok által megemészthe-tetlen szövegtől.

Dehát általában elérkezett az idő, hogy beszéljünk a műkedvelő és hiva-tásos rendezők kérdéséről. Sanda Mar-janović, a beográdi egyetem bölcsészeti karának tanársegéde, becsei előadásá-ban a műkedvelés ellen foglalt állást. A felkészületlenség romboló hatásáról, a tetszelgési vágytól hajtott rendezők, szereplők kétes értékű megnyilatkozá-sainak káros következményeiről beszélt.

Utána egy beográdi felszólaló, író, odáig ment, hogy azt ajánlotta, ne lépjenek közönség elé az előadásokkal, csak a maguk nevelésére, szellemi fejlődésére, mozgásuk csiszolására használják fel a színjátékot. (Mint a keresztény középkor klasszikus iskoláiban — ezt én fűzöm hozzá.)

A műkedvelő színjáték olyan ösztönös, hogy New Yorkban, a Broadway megszámlálhatatlanul sok színháza tözszomszédságában, alig egy-két utca távolságban tömegével működnek műkedvelő színjátszó együttesek. Nagyon sok mai angol és amerikai író darabjai először műkedvelő színpadokon jutottak a közönség elé. Nyilvánvaló, hogy ahol olyan erős az összehasonlítási lehetőség, a műkedvelő színjáték igen fejlett, magas szinten áll, művészi értékeket teremt. Mégis, jelenségében arra vall, hogy ezt a játékos vágyat semmiféle versengés nem pusztítja ki az emberekből, és érthetetlen, ha állást foglalnak ellene. Sokkal többet érne, ha segítséget nyújtanának, hogy fejlődjön. Arról nem lehet szó, hogy a műkedvelő színház a hivatásos színház helyét foglalja el és szerepét töltsse be a maga környezetében. De nagyon nagy hivatás vár rá, nálunk még inkább, mint fejlettebb színházi világban, mert az élő szó varázsát viszi el távoli — színjátszóktól távoli — vidékekre, falvakba, településekre. Azzal, hogy eltanácsolják, nem szüntetik meg, csak esetleg sorsára hagyják.

A gyermekszínjáték, és talán nemcsak a gyermekszínjáték, szempontjából sokkal érdekesebb az a javaslat, hogy nagyobb helyeken, ahol amúgy is van harminc-negyven tanerő, és eggyel több a fizetési listán nem számíthat, szabadítsák fel az egyik tanerőt, aki már eddig is foglalkozott gyermekszínjátékkal és sikereket ért el, minden egyéb kötelezettség, esetleg a tanítás kötelezettsége alól is. Tegyük lehetővé, hogy képezze magát, foglalkozzék behatóan a gyermekszínjátékkal, fejlődjék, és hivatásszerűen ennek szentelje magát. Annak, hogy a gyermekek színjátékával, vitaklubjával, szórakoztatásával és esztétikai nevelésével foglalkozzon. A gyermekszínházra nagyon nagy hivatás vár, különösen a mi viszonyaink között. Nemcsak az irodalmat, rajzot, festészetet, kosztümvarrási és díszletezési színpadberendezési iparművészetet terjeszheti, nemcsak ízlést nevel, a kiejtett szó tisztaságát terjeszti, hanem technikai közreműködésre,

ezer egyéb apró segítségre nyújt alkalmat azoknak a gyerekeknek, akik nem érdeklődnek a színjáték iránt, és másban lelik örömeiket.

4.

Kialakult fogalmak azonban még nincsenek, épp így nincsenek még tisztázott szempontok sem a gyermekszínjáték mai eszköz, jelenség és tünet terén. Ahogy nagyon ellentétes felfogások állnak szemben egymással, ha a díjakról van szó.

Általában még mindig él az a nagyon régi pedagógiai elv, hogy nem szabad pénzt adni a gyerek kezébe. A díjat érdemlő gyerekeknek tehát fényképezőgépet, rádiókészüléket, könyvsorozatot ajándékoznak, holott új cipőre, ruhára, esetleg a nyaralási költségekre lenne szüksége, és nagyon jól jönne neki — főként pedig szüleinek —, ha az ajándékot pénzben kapná meg. Ha rossz-hiszemű akár a gyerek, akár a szülő — amit eddig a jó műkedvelő színjátszóknál soha, soha nem tapasztaltunk —, akkor eladja a kapott ajándékot, persze értékén alul, és felhasználja a pénzt arra, amire vágyik. Ezzel nincs megoldva semmi.

A gyermekek esztétikai nevelésére alakult bizottságban nagyon beható vita után, az a nézet kerekedett felül, hogy teljesen idejétmúlt álláspont a gyerekekkel szemben, hogy nem adnak pénzt, pénzjutalmat a kezébe. Egész gazdasági rendszerünkkel, egész társadalmunk szellemével ellenkezik ez a régies felfogás. A jutalom nem javadalom, nem olyan pénz, amire feltétlenül számíthat, abból, hogy pénzjutalmat kap, nem fejlődhet ki a gyermekben az a hajlam, hogy professzionálisan foglalkozzék a színjátékkal. Nincs is rá alkalm, lehetősége, és a hivatásosok súlyosan forgó táposóalmában hamarosan a kedve is elmenne tőle. Viszont egész társadalmi berendezkedésünk célja, hogy a gazdasági gondolkodást, gazdálkodási szellemet beleoltsuk már a gyerekek tudatába, hogy amikor holnap-holnapután elfoglalják munkahelyüket, tudják, mit jelent a pénz, amelyet a többet termelésért kapnak, tudjanak beleszólni vállalatok, üzemek életébe, a gazdálkodás szellemétől áthatottan gazdálkodjanak. Önálló, magabiztosak, szabadok legyenek minden tevékenységükben, megnyilatkozásuk-

ban. Erre az önállóságra neveljük gyerekeinket. De félünk pénzt adni kezükbe.

Pedig hát, mi történhet. Legfeljebb száz-kétszáz dinár ára fagyfal'ot, csokoládét tud megenni. A többit úgysis odaadja szüleinek.

Erre az álláspontra — és azt hiszem, egyedül helyes álláspontra — helyezkedett az esztétikai bizottság, amelyben ismert nevelők, tudós koponyák foglalkoznak azzal, hogy a gyermek szép-érzékét fejlesszék művelt nemzedékeket neveljenek a jövő számára. Azok azonban, akik nem tanulmányozták ilyen alaposan a jutalmak, díjak hatását, elvetették ezt az álláspontot, és ragaszkodtak a tárgy-jutalmakhoz. Részből nem gondoltak arra, hogy a jó kis műkedvelők majdnem mindig igen jó tanulók az iskolában, ahogyan a balettiskola növendékei általában a legjobb tanulók a gimnáziumban. Másrészt azt is figyelmen kívül hagyták, hogy ha gyermekben nyerészkedési hajlam jelentkezik, akkor az nem a műkedvelő színpadon bújjik ki belőle, ahol nagyon meg kell dolgoznia, hogy eljusson egy tartományi szemlére, és ott ezerkétszáz

szereplő közül úgy feltűnjön, hogy jutalmat kapjon. Sokkal egyszerűbb ennél, hogy valamilyen pénzen vásárol valahol sorsjegyet az ezernyi tárgysorsjátékra, és minden fáradság nélkül megnyeri a kerékpárt, hűtőszekrényt vagy egyebet. A kockázat semmivel sem nagyobb, mint a műkedvelő színjátkozó szemlén.

*

Nagyjából összefoglaltam azt, ami az idei Májusi Játékokból megfigyelésként, további tanulmányozásra felhalmozódott feljegyzésekben, észrevételekben, szürke jegyzőkönyvekben, amelyeknek az a jó tulajdonságuk, hogy mindent elnyelnek, mert soha senki sem olvassa el őket. Arra gondolok azonban, hogy most, amikor befejeződtek a gyermekszínházok, a Májusi Játékok, véget ért a nagy szemle, mindjárt újból hozzá kellene látni a munkához, és jobbat, szebbet, tartalmasabbat készíteni elő. Talán az eredmények ilyen áttekin'ése, egy ilyen összefoglalás mégsem szürkül el annyira, mint egy jegyzőkönyv.

A kispolgári világ csodája

Bori Imre

Neves prózaírónk, Herceg János, legújabb elbeszéléskötetében, a *Tengerkirályban* kutatva az író világa felé vivő utakat, azt a pontot, ahonnan beláthatóvá válik írónk világa és megfoghatóvá látásmódja és módszere a figyelem ilyen részeken állapodik meg:

„S most elhallgatott a tanár, mert közben elkészült munkájával a mester, a torzonborz fekete sörény megszéledült a keze alatt, amint szagos kenőccsel kente, fésülte, és egy kerek bádorgdobozból tempósan bepermetezte, mintha szentelt vizet szórna kegyeletes kézzel a kócos hajzatra. Még egy szélesen ívelő mozdulat, ahogy a vendég nyakából lekanyarította a keményített gyolcskendőt, aztán a fogashoz lépett, felsegítette rá a kabátját, meghajtotta magát, és a varázslanak vége volt.”

A kispáros munkájának ez a szertartásszerű meglátása, a kismesterekre jel-

lemző gondos megmunkálás, a megfigyelés részletekbe hatoló ereje és nem utolsósorban a világ, amely meghatározza és körülhatárolja azt a kis, műhelynyi területet, amelyen a „varázslat” lejátszódik; a választott és a szívhez nőt hősök és a módszer, amely elénk idézi őket, vallanak Herceg írói világának jellemző jegyeiről.

Nem járunk messze az igazságtól, ha Herceg írói világát és módszerét a kispáros világ életéből származtatjuk. Nemcsak írónk eredete utalja gondolatunkat ebbe az irányba, hanem azok a felvillanó közös jegyek is, amelyek ebből a perspektívából megláthatókká válnak eddigi életművében, külön a legkiemelkedőbb alkotásában, az *Ég és föld* című regényében, és amelyek legújabb elbeszéléskötetében annyira uralkodnak. Írói erőnyeit és korlátait éppen

evvel a felismeréssel érthetjük meg, mint ahogy mondatainak ritmусát, írónk egész ars poeticáját kifejthetjük belőle. Azon a ponton állapodhatunk meg, ahol az írói világ és az írói módszer egymásba csap át, és kialakul a sajátosság, csak Herceg Jánosra jellemző alkotás.

Nem a megrovás szava akar lenni, ha a kisiparos világban gyökerező írói világról beszélünk. Ma már, igaz, ez a társadalmi réteg elveszítette valamikori jelentőségét, sőt pozitív tulajdonságainak legnagyobb részét is, de évtizedekkel ezelőtt még nem ez volt a helyzet. Herceg világa még egy olyan iparos-réteg életéből szívta nedveit, amely a világhöz és a munkához való közvetlen viszonyában, a munka tiszteletében, „szent” voltában hinnj tudott. Ez a réteg képviselte a mi vidékünkön azokat a polgár-erényeket, amelyek a kereskedővilág síkján és egy nagyobb horizontú élet távlatában például Thomas Mann életművét tudták feltáplálni. A közvetlen termelők, amilyenek ezek az iparosok is voltak, inkább az egyszerű emberek népes családjába tartoztak, mint a pénz hatalmasai közé, olyan áhítattal ültek műhelyeikben, mint ahogy a paraszti világ is szakrálisnak érezte a maga életrendje parancsoltá teendőket. Csupán ezeknél az iparos-embereknél a mesterség tisztelete még nagyobbak tűnt, mint amazok szántósa, vetése, aratása. Ahogy egyik elbeszélésének hőse fogalmazza ezt meg: „— Az a fő-dolog, hogy az ember szeresse a mester-ségét, ez az én elvem. Nem bánom én, ha suszter vagy borbély vagy akár-micsoda, de ha eccer csak úgy dőgozik, mert muszáj, hogy csak az üdő múltjon, akkor inkább bújjon a föld alá kucac-nak. Az én szememben az olyan nem is ember. Mert az asszonnyal csak fél éle-tedet tőtöd, az egész üdö, amit meg-élsz, az a szakmádé. Az a te igazi fele-séged, vagy inkább egészséged. Én máma is azt mondom, ha mégeccer szü-letnék, megint csak kőműves len-nék...” (A kőműves)

Herceg hőseiben ilyen szemlélet a kö-tőnyag. Mert elbeszélésköte legtöbb írásának iparos vagy az iparosok rend-jével egyenrangú más foglalkozásúak a hősei: hajósok, halászok, a kisiparosból gyárt munkássá váló dolgozók, tisztvi-selők. Alapélménye azonban az ipar-osokhoz köti Herceget, amit azután elbe-széléseiben mond el. Az életnek egy-szerű megélése ez. „Reggelre jöhet me-gint a hétfő, kezdődhet minden elölről, amíg lehet” — zárja le egyik elbeszélé-

sét. Kis világban folynak ezek az életek, Herceg elbeszéléseiben ennek az élet-nek természetes rendje nyilvánul meg. Az élet a maga természetéhez hűen folyik le, az ember benne mit is tehetne mást, mint dolgozik, és a szívében nagy álmokat melenget, amelyeknek kettőssége látszatra ki tudja azokat a szerény ke-reteket tölteni, amelyek mozgási térül adódnak egy műhely, egy gyárterem vagy akár pár hold föld nagyságában is. Keveset törődnek a változással, hisz egész életük a folytonosság jegyében zajlik le, egyetlen bizonyosság, sőt az egyetlen biztosíték is a műhely négy fala, az egy életre vállalt munka. Az egyik borbélyhőséről ezt mondja az író: „De ő már ott az orosz fronton is arról álmodozott, hogy egyszer, ha majd hazajön abból a pokolból, kinyit egy ilyen boltocskát, egy tükörrel, egy szék-kei, egy ilyen foszlott függönnyel, egy ilyen szegényes kis műhelyt, amelynek falán kanárimadár fütyül s a kis kály-hában vidáman duruzsol a tűz. S azóta, hogy álma megvalósult, néhányszor a fejetetejére állt már a világ, háborúk voltak és forradalmak...” S ez a kis borbély, a *Mámosos esti fény* hőse, csak arra vigyáz harminc év után is, hogy a bolt olyan maradjon, mint amilyen harminc év előtt volt s ő is megőrizze azt a régies borbélymodort, a kimért mozdulatokat, a hajlongást, ami egyre nehezebben megy, a dallamos köszö-nést s arcán a készsleges mosolyt, melyet már kicsit beárnyékkolt a drótkeretes szemüveg, ahogyan vastag orrára csú-sz-k...”

Rendezett, eleve megszabott életrend ez. Hőseinek és az írónak egyaránt. A hősök vagy ebben élnek, vagy ebbe az életbe akarnak jutni, és a körülmények-nek megfelelően ilyenné alakítani azt. A rendellenességeket nem tűri ez a szemlélet, az életérzés nem akar tudomást venni másról, csak ebben az élet-rendben lefolyt emberöltőkről. „— Szó-val, ha engemet meghallgatnának, én azt mondanám, állítsák vissza a putri-kat, aztán éljen a fiser, ahogy akar. Ott a motor, majd megtanálja a halásztan-nyát. De a fiatalok aszmongyák, az az idő már lejárt, hogy ojan ridegen éljen az ember, mint a pásztorok. Azt mon-gyák, maga is csak a f'atalságát sirassa, Misa bácsi. Úgy szere'ne élni, mint legénykorában. Egy héten eccer gyünne be dohányért meg tisztáért...” (A halász).

Még akkor is ez csap ki az elbeszélésből, amikor érzelmek húrjait pendíti

meg a szülőföldről beszélve, ahova ezek a kis emberi és ezen belül kis polgári egzisztenciák horgonyozták magukat. A folytonosság, a változásokkal szembeni ellenállás szólal meg itt is annak az életrendnek a nevében, amelyet olyan kitarító munkával építettek az apák. Ez az az „örökség” amit át akarnak menteni, meg akarnak örizni az utódoknak is. A *Rötszakállú csillag* című elbeszélésében ezek a motívumok nosztalgikus lírává válnak, mintegy ebbe ömlenek bele azok az érzelmi motívumok is, amelyek az életrend állandóságát szeretnék biztosítani, amelyek olyan csökönyösen védik a maguk kis világának kergét, biztonságot nyújtó vékonyka felületét, hisz olyan törekeny itt minden, hogy a fiúk világa könnyűszerrel összeropantja azt:

„S a fiú tudta, hogy nemcsak a szőlőről van szó és a kis házról és a nyári-konyháról, amelyben már ott van frissen gyalulva a padló az öregeknek, hanem az egész itteni világról, a hajófütytös Dunáról, a túlsóparti csárdáról, ahonnan kövesút visz a város felé, a Bácskáságba; a rötszakállú csillagról is talán, amelyet életében csak egyszer lát az ember, ilyen búcsútól terhes éjszakákon, mert azon túl csupán a sejtelmében él, a szíve mélyén ragyog a fénye. Az otthonról van szó, a szülőföldről, amelytől oly nehéz elszakadni az embernek...”

Ahol az író szava az ihlet nyomán a líra hevített magasságaiba száll, mindenütt az a nosztalgikus, merengő, vágyódó hang szólal meg. Nemcsak ezekben az elbeszélésekben, hanem előbb alkotott műveiben is, így például ez az alaphangja az *Ég és föld* című regényének, hisz alapfogantatása annak is, ezeknek az elbeszéléseknek is ugyanaz. De mégjobban megvilágítja a fenti összefüggéseket az idézett részt megelőző bekezdés, amelyben az apák világa beszél:

„— Csak azt mondd meg nekem, hogy minek dőgoztam én akkor világéletembe? De várjál! Majd megfelelek én magam. Azért, hogy az egyetlen gyermekemnek földél legyen a feje fölött. Hogy nekí már ne kölljön annyit vesződni. Nézz ide! — állt fel és felmutatott a kis szőlőhegyre, amely úgy guggolt a sötét ég alatt lombos fáival, nagylevelű főkével, mint valami subájába burkolózott vén paraszt. — Olyan ez a nyolcszáz kvadrát ezen a kis hegyen, mintha az isten külön neked csi-

nálta vóna ide! Ezt akarod te itt hagyni?”

Ez a világ már nem feltörni akar, hanem a meglévő életkeretekeket akarja biztosítani vagy kitölteni, értékben az az egyetlen mérvadó, hogy az állandóságnak mennyiben található meg a jelenléte. Ennek a szemléletnek a megnyilatkozása a *Kisasszony* című elbeszélése. A kitörni nem tudó lélek rajja, a természetes és a természete-ellenes küzdelme egy vénlány kispolgár egzisztenciájában. A környezet ugyan kirí látszólag az iparosvilágból, ügyvédről és gépiprókisasszonyáról szól a történet. Ám egy pillanatra sem fér kétség ahhoz, hogy az ügyvédi iroda, a falusi ház vagy falusi műhely egy világ, hogy az ügyvéd bosszankodó csodálkozása a férjhezmenését bejelentő alkalmazzottja tettén, a természetesnek érzett világrend megbontása folytán fakad fel és nő haraggá, bosszúvágygá. Maga a vénlány is természetellenesnek érzi a tétét, mintha valami természetfeletti törvényt sértene meg férjhezmenésével, holott ő vénlányságra ítéltetett, arra, hogy délelőtt egy fűszerüzletben dolgozzon, délután gépeljen, este kézimunkázzon. Ebbe hull vissza, a maga törvényeit követve, de így is mondhatnánk, a maga élete logikájára hallgatva.

A tehénvásárlásról szóló történetben is ezt a szemléletet figyelhetjük meg, itt is a „természetes” világrend győzedelmeskedik. Az a természetes, hogy a vásárló becsapódik, rossz tehenet vesz, és erről ő maga is, szinte az első pillanattól kezdve meg van győződve: neki csalódnia kell, mert így rendeltetett, ez az igazság, ez a természetes, így normális a világ. (*Böské*) A rendellenességnek ez a metamorfózisa „rendes”, szabályos világgá a hercegi hősök társadalmi eredetéből következnek. Ez a világ, mert másképp nem tudott volna létezni és virágozni, úgy fogadta ezeket a „rendelleneségeket”, mint az élet törvényét, amit el kell fogadni, hiszen azok hétköznapi velejárói az életnek, mint a csőd, az üzleti pangás, rossz befektetés. Az élet elemei jegye volt ez is, amit csak úgy lehetett elviselni, ha az ember mindig a kisebb ellenállás vonalán haladt, nemcsak úgy, hogy elfogadta a világot olyannak, amilyennek kapta, amilyenbe beleszületett, hanem azzal is, hogy a változást is a maga módján természetesnek fogva fel, nem szállt vele szembe, hanem elfogadta azt. Az ellentét legtöbbször az apák és fiúk polgári ellentétében nyilatkozott meg.

Gondoljunk csak a *Rötszakállú csillag* című elbeszélésének hősére, az öreg szőlősgazdára, akinek szavait idéztük már. Fiának egy kis itthoni világot teremtetett, amelybe az nem akar beköltözni, hanem Szakpolyében akar élni, macedón lányt vesz feleségül. Az öreg előbb ellenáll, aztán beletörődik abba az új sorsba, ami rájuk és fára vár. De lelki síkon vezetve le a hirtelenében felkavart érzelme hullámokat, Herceg hőseinek, az ábrázolt világnak belső logikájával s annak szellemében így fejezi be a történetet:

„— Bárcsak ne éreznéd magad soha árvának és elhagyatottnak, fiam! — sóhajtott a anyja az ablakból, a fejük fölött, s néki akkor jutott eszébe újra a csillag. Felnézett az égbe s látnia kellett, hogy az a rötszakállú csillag sem árva már. Meg se találta, úgy elveszett a sokadalomban, mint ahogyan az ember vész el a nagyvilágban millió és millió társa közt.

De akkorára már igazán későre fordult az idő.”

Ismét a nosztalgia muzsikája ez, amely az érzelmi hangsúlyt az apák igazságára helyezi. Herceg szinte minden e kötetbe foglalt elbeszélésében megtalálni ezt a metamorfózist. A *Fehér álom* örült banktisztviselőjének a sorában s a családtagok hozzá való viszonyulásában, abban a természetességben, ahogy ezt az örültséget fogadják, csak-hogy kis világuk érintetlen maradjon; az *Ejféltől hajnalig* Pantelić nevű hőseben, aki hogy megőrizhesse a maga élete kereteit, szemét huny felesége mellélépéseinek, vagy a *Halotti beszéd* asszony-hősenek meditációban, amely vádiratnak készült a kispolgári látszatvalóság ellen, de ez atomjaiban cáfolatlan marad, mert egész végig annak a világnak a határain belül mozog az író, legjobban éppen akkor, amikor a legélesebb bírálótot akarja mondani róla az asszony szavaiban, hiszen az nem lázad ez ellen az élet ellen, csupán az életnek egy kivételes pillanatában, akkor is csupán gondolatban egyetlen pillanat erejéig, hisz az asszony is onnan vétetett, őt is kötik a „gyávaság és szemérem” előítéletei. Az asszony egyik gondolata ezt a polgári módon renddfejlését, rendellenességet villantja fel:

„Közben felépítetted ezt a kis házat, két szobával és fürdőszobával, fehér csempével a kád és a zuhany körül, zörgő redőnyökkel az ablakokon. És minden reggel elmentél pontosan fél hétkor negyven éven át, és sokszor dél-

után is be kellett menned, mert mindig akadt restancia. Vasárnap ebéd után elolvastad az újságot, aztán szundítottál egyet, majd elindultál a kaszinóba, ahol már egyútt volt a szokásos lársaság. Hét óránál tovább soha nem maradtál el, hiszen pontosan hétkor ott volt a vacsora az asztalon s én nyáridőben virágos nagykendőmmel a vállamon az ablakban vártalak.”

S hogy minden ellenállás és felébredt tisztánulás ellenére is ez s az ilyen élet látszik természetesnek, holott nem az, azt Herceg az utolsó mondataiban mutatja meg:

„S az utcákon nemcsak a halott után vetettek méla pillantást a megilletődött bámészkodók, de valóban a jó polgárt, a mértékletes embert, a példás férjet a délceg tűzoltót, a tőkéletes embert gyászolták egy múló pillanattig, Wágner Rudolf koporsója után nézve.”

Találunk Herceg elbeszéléskötetében olyan írásokat is, ilyen például a *Nyúl* című, amelyben a rendellenesség emberi szánalommal válva, majdnem a humánnum igazabb hangjait is megüti. Ahogy a magános nyugdíjas, favágásra fanyalodott embert a borbély és társai maguk közé fogadják, legyőzve ellenszenvedőket a másik ember iránt, mert az megzavarni látszik kis társaságukat, hisz magánosságukban is magukkal viszik zárt világuk idegenkedését. De nem szabad elfelednünk, hogy a borbélyék boros hangulatukban osztják humánus kegyeiket. S ilyen alapokba ágyazódott bele a *Víz, hegy, erdő* című elbeszélésének tanítóhőse is.

A Herceg elbeszéléseiben található kis világoknak idillikusság a jellemzőjük. A megállapodottság, a családi életbe, a mesterség sáncaiba húzódtott világ rendíthetlenségébe vetett hit, az igénytelenség, a szegénység „megelégedettsége”, mert ezek a kis emberi egzisztenciák soha nem voltak gazdagok, képezik ennek az idillnek a kereteit. Természetesen távolról sem ilyen idillikus ez az élet, de a nosztalgia, valamint a csökönőyös ragaszkodás, amelylyel ehhez az élethez vonzódnak, a viszonyulásuk hozzá, a változás távlatából idillivé festi mind a hősök, mind az író szemében az életnek ezt a formáját, sokszor talán az író benső szándéka nélkül is. Innen és itt nyílik rés az élet és álom az „ég” és „föld” ellentétének kiélelésére is. Az idill egyensúlyi helyzetből támad. Herceg hőseinek szempontjából ez az egyensúly akkor teremtetődik meg, amikor az életben megvan a

folytonosság, amikor a hősök a maguk kis életében biztonságban érzik magukat, és nem látnak, nem éreznek ellentmondást a maguk és környezetük világa között, vágyaik megvalósulhatnak a maguk módján, az életük kiteljesedhet anélkül, hogy az életnek a megzavaródása bekövetkeznék. S mert ez a világ és az ilyen világ eltűnően van, s mert nemcsak a fiúk fordulnak az apákkal szembe, maga a vágy marad meg csupán a világból, de valóságos alapjai mindjobban elfogynak — az idill az égben tűnik el, álommá válik, érzellemmé, egy vágyott, de nem teljesedő nosztalgiává. Az elvagyódásnak itt vannak az alapjai, s nagyon jellemzően az ebből támadt konfliktus teljesen az érzelmeik síkjára vezetődik, nem véletlenül. Herceg elbeszélései konfliktusmentesek, ami a társadalmi ellentmondásokat illeti. A kisebb ellenállás, a beleilleszkedni akarás vágya, amellyel a hősök biztosítani akarják kis világuk egzisztenciáját, kikapcsolja az egyén és társadalom konfliktusát ebből a kispáros, kispolgári világból, és az idill meg nem valósíthatóságának területére vetíti. Herceg hősei nem állnak ellent, hanem meghajolnak a társadalmi változás előtt, de lelkük sír az elveszett paradicsom után, s csökönnyösen igyekeznek az elvesztett Édent újra meg újra teremteni, még akkor is, ha alapjait az érzelmeik lágy talajába merítik.

Az ilyen természetű hősök írója az ebből a helyzetből támadt dilemmát két úton kísérli megoldani. Írását vagy a csoda deus ex machinájával mozgatja, vagy az anekdota felé fejleszti a történetet. Herceg elbeszéléseiben is ezt figyelhetjük meg.

Kötete a „csodával” kezdődik, hiszen a *Tengerkirály* meséjét mondja el. Valami „csoda” történik Herceg nem egy hőseivel. Egyszerű és a hősök kis világához szabott csodák játszódnak le a szemek előtt vagy magukkal a hősökkel. Rendszerint olyankor, amikor a hősök belső élet-logikájával meg nem magyarázható történik. A író az érthetetlen t oldja fel a csodában. Tipikus a *Tengerkirály* című elbeszélése. A vándor megjelenik a *Tengerkirály* meséjével foglalkozó gyermek képzeletében mint valóságos itény, és egyszerű csodaképművel: szó nélkül elkezd az apa kis műhelyében dolgozni, a fiú pedig ismeretlensége ellenére is bizalommal fordul hozzá, eszébe sem jut félni az idegentől, akit rendőrök keresnek. Csak az elbeszélés folyamán válik világossá,

hogy „ez a Kálmán bácsi olyan ember, hogy jót akar tenni mindenkinek. Ez minden szegényt sajnál, ez mindenkin segíteni szeretne, akit bántanak...” A „csoda” végül is mesébe fordul, a lehetlenség, a képzelet birodalmába:

„S valami titkos, homályos sejtelem még ma is azt súgja nekem, ha mesébe illő alakjára emlékezem, hogy ő volt a tengerkirály.

A: szegények, a szenvedők végtelen tengerének hontalan, örökké vándorló, üldözött királya”.

A *Tengerkirály* című elbeszéléskötet hőseinek magától értetődő önzése a „csodás” elbeszélésekben jósággá válik, a jótett, az emberekhez való viszonyulásnak pozitív jellege azonban a „csoda” segítségével jelenik meg az életben, mint olyan jegy, amely nem gyakori a hősök hétköznapi életében. Ezt látjuk az *Erdei közjáték* című elbeszéléseben, azután a *Homályban*, a *Nyúl* címűben. A *Szalmakarókban* pedig a „csoda” motívuma egy „bolond éjszaka” leírásával válik azon a ponton, amikor a kispolgári világ embere olyant tesz, ami túlmutat valamilyen formában a hétköznapi élet keretein. De találunk olyan írást is Herceg kötetében, amelyben a „csoda” egészen mesésített, tamásiáronos fordulatokban jelenik meg, hogy a rendkívüliséget idézze:

„A sötétség már pirosra érte a csilagot. Ott ragyogott a szilvafák fölött, a mélyen leereszkedett égen, magányosan, s az árvák türelmével várta társait”.

Kevés elbeszélést fejleszt Herceg az anekdota felé. S ez természetes is. Az anekdotázást az író eddigi életműve is kizárta magából, s most, ha megjelenik, nagyon figyelemre méltóan éppen azokban a témákban találjuk, amelyek régi elbeszéléseinek uralkodó motívumai voltak: a kispolgári világ értelmiségi, úri-polgári történeteiben. Ilyen jegyeket mutat a *Víz, hegy, erdő*, *Este*, *Disznótor*, és a *Kissasszony* című. Herceg újat kereső, hang- és formaváltó periódusának ilyen elmozdulásai azt mutatják, hogy az író túljutott eddigi élménykörén, a hagyományaival, örökségével vívódó író diadalmasan akar kikerülni ebből az önmagával folytatott tusából.

Elbeszélései általában örözik az író hagyományos szerkesztési módját: az arányosságra való törekvést, a vonalvezetés egyszerűségét, a celekmény bonyolításának a hagyományos elbeszélőformák szentesítette módját, a világosságra, de a lírai hangulatok teljes

kifejlesztésére való törekvést is. A feloldódást azonban hagyományos formáiban is megfigyelhetjük: írásait a tárcanovella igénytelenebb formáival oldja fel, és így sokszor nem tudja elérni azt a magas fajsúlyt, tömörséget és tömörséget, amely az elbeszélőművészet klasszikusaira olyan jellemző. Olvasás közben nem egyszer az a benyomásunk, hogy a tárcírással benyomulása Herceg írásművészetébe a felszínen való mozgást is jelenti. De észrevehető elbeszélésnek konfliktusmentessége a művek megcsappant drámaiságában. Hőseinek, mondanivalójának belső természete, amely a kisebb ellenállás vonalán mozogva nem kerül olyan helyzetbe, hogy társadalmi konfliktus teremtődhessék, hisz a hősök védekező, kitérőkből álló élete már csak megállapításokra, egy-síkú ábrázolásra ad alkalmat az írónak, ha kispolgári világba merül élményanyagért. Nem szabad azonban elfelednünk, hogy Herceg írásainak éppen ilyen jegyei idézik leghívebben azokat a való-ságos életben gyökerező változásokat, amelyek életünkben lejátszódnak, és ugyanakkor szépen felrajzolják azokat a szemléletbeli elmozdulásokat is, amelyek az ezen a világon alapuló talajon, életlátásában megjelennek. Legjobban az tükrözi fenti állításunk igazságát, hogy írónk világáról elbeszélései kapcsán ellentmondások voltakban is érdekes és jellemző társadalmi képet bont-hattunk ki magunknak.

II.

Herceg jószemű író, és élményköré-nek széles a skálája. Lassan — s ezt ez az elbeszéléskötete is bizonyítja — elhagyja témakörének régi talaját, egy újonnan meghódított életterületről szívja alkotásához a nedveket. Írói vitalitását éppen úgy bizonyítja ez, mint társadalmi szemléletének alakulását, a nem csappanó vállalkozókedvet, az állandó fejlődés igénylését. S mert az író kiforrott egyénisége már nehezebben tudja levetkőzni szemléletének végső alapjait, annál többször változtatja megjelenítő eszközeit, és keres mind újabb élményterületeket. A *Tengerkirály* című elbeszéléskötet 29 írása között számos olyant is találunk, amely mind formai megoldásában, mind témájában Herceg bontakozó új arcát mutatja.

Ezek a monológyszerű írások, amelyek hőseinek tudatállapotát kísérelik meg a belső monológ modern formájával rögzíteni, ilyen címeket viselnek: *A kötő-lány*, *A tehenész*, *Halász*, *Gépész*, *Az asztalos*, *Az inas*, *A kőműves*, *A pék*.

Jelentősnek kell minősítenünk Herceg vállalkozását, mert a tudatállapot modernista kivetítése olyan hősök kapcsán, akik legtöbbször kívül rekednek az irodalomból, akár merész és bátor írói vállalkozásnak is minősíthető, még ha végső eredményeiben nem mindig kielégítő, hisz a jellemzést legtöbbször nyelvi síkon oldja meg; hőse t egy primitív, táj-és népnyelven beszélteti elsősorban, ezzel különítve el őket kispolgári hőseitől.

Témaiban legtöbbször mai problémákat vet fel, s ha elbeszélésében az elevelet keressük, azt ezekben az írásokban találjuk meg. *A kötő-lány* címűben a cselédlánnyból lett gyári munkás-lány élete villan meg az első személyben elmondott vallomásban, *A tehenész*-ben béresből tehenésszé emelkedett ember vall, *A gépész* arról beszél, hogyan lett hajósból gyári munkás, *Az asztalosban* a hős arra döbben rá, hogy „nem elég asztalosnak lenni. Más is van az életben, amivel törődni kell”, *Az inasban* azt mondja el a hős, hogyan szokott bele az inasságba, s hasonlóképpen beszél a kőműves és a pék is. Majdnem mindegyikben izgalmas kérdést vet fel: hogyan viszonyulnak ezek a volt kismizettek, másoknak dolgozók a mai világhoz, amelyben becsületet emberi élethez; formálhatnak maguknak; hogyan változott szemléletük. A szubjektivitást előtérbe helyező közlési mód intim vallomássá teszi valamennyit, és hitelét is éppen ez adja meg ezeknek az írásoknak. Egyszerű emberi reagálásokot jegyez Herceg itt, de a szavak nyomán nem maga a hős, hanem egy életforma rajzolódik ki előttünk plasztikusan.

Ez az életforma pedig Herceg tanúsága szerint iparos-polgári jegyeket szed magára. Hősei öntudatuk egy egészen szűk körében mozognak, s eszmélésük még nem jutott el addig a pontig, amikor felismerik azt az egyszerűt, de nagyon lényeges igazságot, hogy a munkásosztály „új nép, másfajta raj” világába tartoznak. Mindvégig megmaradnak a mesterség és a szakma szűk körében, a családi élet anyagi alapjainak változásánál, de lelkiükből aránylag kevesebbet mutatnak meg, mint múltjukból. Mintha Herceget jobban érdekelte volna az eddig megtett út, mint a mozgás, a hősök emberi fejlődésének iránya, mintha csupán azok a hősök,

olyan emberek érdekelnék, akik egy más előjelű iparos-lét fokára jutnak. Mert Herceg ezeket az új hősöket is a szerzősámok, a kereset, vásárlóképesség, könnyebb munkafeltételek felől közelíti meg. A módszer és az „egzisztenciális” probléma ellentmondása, egymást gyengítő ereje csökkenti írásainak erejét, a legfontosabb: a tudat-állapotra mutató gondolatsor tollban marad. Az a tény pedig, hogy a hősök áttekintik egész életüket, elmondják, hogyan folyt soruk, hogyan fordult életük jóra, emberibbre, ismét csak a konfliktusmentességet teremtik meg, lehetetlenné teszik annak a kristályosodási pontnak a megjelenését, amely köré csoportosulhatnak a mondanivaló. Síma, zavar-talan fejlődést látunk, nem találunk sehol törést, fordulópontot. Holott az elbeszélés éppen ilyen helyzetekből sarjad leginkább. Így makulátlan fejlődést látunk, amely csak felszínesen mutatja az ember lelki arcélét.

A kötőlány így elmélkedik:

„Talán ha megveszem a biciglit, leszokok majd a korai kelésről. De az még odébb van egy kicsit. Előbb ki köllött fizetni ezt a kombinált szobát, aztán a konyhabútort, aztán a rádió még itt van. Mert énnekem nem volt semmim. Nyolc éve, hogy a gyárba vagyok, mindég csak fizetem a részletet erre-arra. A Farkas Feri meg is mondta, maga Teruska a végén még házať is vesz. Hát bírnám én is elkölteni a pénzt, ha akarnám...” A gondolat-sor, amit itt idéztünk, ismétlődik majd minden monológyszerű írásában. Mind a hősök, mind az író elsősorban ezen a síkon és ebből a szempontból mérik az élet változását.

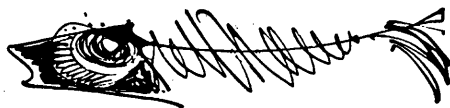
S hogy ez mégis merőben más világ, hogy az író viszonyulása is egészen más ezekhez a hősökhöz, mint közpolgári világához, ahhoz elég, ha vázlatosan is, összevetjük e kötet két örezlány hősét: a kötőlány Terust és az ügyvédnél

gépíró vénkisasszonyt. Amott egy reménytelen, mindentől kifosztott, sőt kizsákmányolt élet villan fel, a hősnő vénkisasszonyságában tragikus, de ragaszkodásában „úri” foglalatosságaihoz már tragikomikus alakja, itt egy magabiztos termelőmunkát végző, megnövekedett öntudatú nő képe jelenik meg, akinek vénlánysága sem kap olyan hangsúlyt, mint amott, a magatehetetlen kisasszony esetében.

Ezek az írások a felfedezés frissesége mellett az új világba került író tapogatózó lépéseinek nyoma is ott van. S ez természetes is. Herceg bennük, ellentmondásos eredményeivel is, olyan lehetőségeket villantott fel, amelyek alapjai lehetnek egy újirányú tájékozódásnak mind a megformálás, mind a szemlélet és világlátás területén.

Herceg nemes polgári humanizmusa lehetővé tette, hogy a kis emberek frója legyen, részvétellel, szerep-tel, meérítés-sel foglalkozzék velük vállalkozó kedve pedig mindig újabb és újabb területek, emberi világok meghódítása irányába terelték figyelmét és művészetét. S meglátta, hogy a kisemberek világa is megváltozott, súlypont-csere ment végbe, elég indító ok volt, hogy maga is ebbe az irányba induljon el. Az alapokig még nem jutott el, de küszöbén áll. S ha ebben az írásunkban sokat foglalkoztunk írói szemléletének szociológiai alapjaival, és azt kíséreltük megmutatni, hogy annak alapjai a háború előtti iparos-létben gyökerезnek, az írónak is segítséget akartunk nyújtani. Herceg ellentmondásos író, s ellentmondásait megmutatva, alapjaira mutatva, bizonyos mértékben már a feloldás lehetőségét is az író asztalára tettük.

Herceg János értékes alkotónk, s ezt külön hangsúlyoznunk sem kell. Csak becsületes írój szándékok és értékes megvalósulások válhatnak ki melvebb hatásokat s támaszthatnak elemzőkedvet. Herceg könyve pedig ilyen.

Uj (és régi) ritmusokra lépkedve

Juhász Géza

**LATAK ISTVÁN: CSILLAGIDŐBEN
FOLDI ÉVEK, FORUM KÖNYV-
KIADÓ, NOVISZAD, 1960.**

A felszabadulás után ez már a költő harmadik verskötete, de bizonyára egyik sem vetett fel annyi érdekes kérdést vele — és nemcsak vele — kapcsolatban, mint ez. Hogy a kötet egészét s a vele kapcsolatban felmerülő kérdéseket, valamint a költő alkotó munkásságának jelen korszakát megérthessük, egy röpke pillantást kell vetnünk a múltra, a megtett útra is.

Laták István az első költőnemzedékhez tartozik nálunk, amely a nemzeti elnyomás, a kisebbségi sors és az osztályelnyomás, másrészt a hagyományok hiánya és a teljes közöny súlyos körülményei között vállalkozott arra, hogy irodalmat, mégpedig haladó irodalmat teremjen ezen a vidéken. Ahhoz a maroknyi, de lelkes harcos gárdához tartozott, amely az irodalmat a legszorosabban összekapcsolta a haladó társadalmi mozgalommal. Laták pedig, mint mozgalmi költő, bátran levonta ebből a következtetést: tollát, költői ihletét, egész költészetét köz-

vetlenül az osztályharc, a napi politikai szükségletek szolgálatába állította úgyannyira, hogy — amint maga emlékezik rá vissza — a szabadabb formájú versek írását abba kellett hagynia, mert azt mondták, hogy az polgári, és a proli különben sem értené meg. De nemcsak a születésénél volt ott, hanem irodalmunk újjászületésénél is a felszabadulás után.

Mindezt nem azért mondtuk el, hogy bizonygassuk Laták István elévülhetetlen érdemeit, hisz különben sem vonja kétségbe senki. Inkább azért volt szükséges mindezt elmondani bevezetőként, hogy lássuk, honnan, milyen körülmények között indult el, s milyen ars poetica jegyében kezdett alkotni, mert ez igen fontos szempont jelen kötetének elbírálásánál, illetve a megtett út felmérésénél.

A forradalom, amelynek Laták is katonája volt a maga módján és a maga eszközeivel, 1945-ben győzelemre jutott, sőt a belőle kisarjadtt új társadalmi rend igen rövid idő alatt nemcsak konszolidálódott, hanem meg is erősödött. Mindezek következtében az irodalom helyzete is alapvetően megváltozott. Ennek a rendszernek többé

nem volt szüksége az irodalom olyan közvetlen, vulgáriusan értelmezett szolgálataira, mint a forradalom előtti és alatti időkben a mozgalomnak, nem volt szüksége olyan irodalomra, amely párt-direktívák szerint készül és téziseket dolgoz fel, sőt az egyetemes demokratizálódás folyamata egyszerűen megszüntette a párt és más politikai szervek közvetlen beavatkozását az irodalomba. S az irodalom a maga fejlődésének belső logikájánál fogva is egyre inkább törekedett az alkotás teljes szabadságának megvalósítására és kiaknázására. Mindjobban előtérbe került az az irodalom, amely egyedül a belső ihleteltség szabta utakon járt, teljes szabadsággal kereste a legmegfelelőbb eszközöket és formákat a modern ember, a szocialista építő és polgár alakjának, érzelem- és gondolatvilágának kifejezésére.

A változás kétségtelenül gyors és igen mélyreható volt mind a társadalmi-politikai életben, mind a művészetek, különösen az irodalom terén. Értelhető, hogy nem mindenki tudta magát beleélni egyszerre az új helyzetbe, az irodalom és általában a művészetek nagykorúságának új körülményeibe. Talán nem is szorul bizonyításra hogy Laták is ezek közé tartozik, bármennyire helyesen látta és értelmezte is a társadalmi-politikai változások lényegét. Egyszerűen: igen lassan és nehezen ment ez nála, ami átmenetileg válságot idézett elő költészetében. Hogy ez így van, azt elég beszédesen bizonyítják a *Nyugtalan álmok* c. kötet óta a lapokban megjelent versei, amelyekben gyakran visszatérő motívum a mellőzöttség tudata, a méltatlankodás, amiért érdemeit nem ismerik el stb. Ezek a gondolatok jelen kötetében is megtalálhatók. *Most szólhat csak* c. versében például ezt mondja:

„Megpróbáltam nem szólni többet,
Hallgatni csendben, csonkán, sután,
Befelé folytatnak a könnyek!
Nem kellek ma, minek a holnapután?”

Tovább, mindig tovább c. versében pedig „néhány kerge rosszmájú”-val szinte dacolva mondja:

„Adjátok öregeim sítomat
Értik jól a dalát.”

S ebből arra lehetne következtetni, hogy csupán rosszmájúságot lát a megismétlődő elmarasztaló kritikákban s nem veszi észre az irodalomban, különösen pedig a költészetben végbement minőségi vál-

tozásokat, amelyek következtében költői gyakorlata bizonyos tekintetben anakronisztikusnak hatott. Ismétlem, erre lehetne következtetni, ha csak költeményeinek tartalma elemeit vizsgálnánk. Ha azonban újabb verseinek formáját, hangszerelését, költői eszközeit vizsgáljuk, akkor azt láthatjuk, hogy megkísérelte az elmúlt korszak válságából levonni a szükséges következtetést. Újabb versei ugyanis nemcsak azt bizonyítják, hogy keresi helyét az irodalmunkban előálló új helyzet közepette, hanem keresi azt a hangot is, amely hallható lesz ebben az új helyzetben.

Mostani kötetének, a *Csillagidőben földi éveknek* éppen az biztosít különleges helyet Laták költészetében is, hogy már ennek az útkeresésnek, a válságából kivezető útnak bizonyossága, a legújabb kísérletek értékes eredményeit is mutatja anélkül, hogy egyszerre átfestene a költő portréját, és eltörölné régi vonásait. Talán így fogalmazhatnánk meg még világosabban: átmeneti korszakot tükröz, de a kötet alaphangját inkább az újszerű költemények adják meg.

Különösen a kötet elején, a *Szülőföldemen* ciklusban találunk több olyan nehézkes, Laták korábbi korszakára jellemző verset, amelyekben terjedősen, sokszor dőcögösen vagy az unalomig egyhangú rímeléssel, ritmussal fejezi lelkendezését, a boldogság, a szocializmus dicséretét, illetve a gonosz, a kapitalizmus ostorozását. Ilyen nehézkes versek például a *Szólni a boldogságról* és a *Puha télvégi este*. Mindegyik tájversnek indul, de a táj, a környezet túlságosan részletező, aprólékos felleltározása igen vontatottá, már-már unalmassá teszi a verset, s alig tud áttörni falán a sovány mondanivaló. Mindkettő különben iskolapéldája annak, hogy milyen útvesztői vannak a rímtelen, szabad versek, mennyire fenyeget a prózaiság veszélye, és milyen egyhangú lehet a strofa nélküli, különböző lejtésű sorokból álló vers is, ha nem tökéletes a szerkezete, ritmikája stb. Világos, hogy ez az egyhangúság, dőcögés még szembevetőbb azokban a versekben, amelyeknek a formája, rímelése is egyhangú. Vizsgáljuk meg a *Szálló szélben* első szakaszát:

„Szép évetem már nem kérhetem.
Csendes ének szól a végeken,
Könnyű pehelyként hull életem
S szálló szélben zug a végtelen”.

A tiszta, s mondjuk meg, fárasztóan, unalmasan tiszta rímek elrontanának jobb verset is. Nézzük csak külön a rímeket: kérhetem-életem, végeken-végtelen. De nem is igazi keresztírmek ezek, hanem közönséges bokorrímek, hisz e négy sorvégződés — kérhetem-végeken-életem-végtelen — mind rímelnék a maguk módján. S ez így megy tovább is. Még csak a következő verszak rímeit írjuk ide: szólal-szóval-hóval-óhaj. A *Csak föl!* című vers ritmusa ugyan változatosabb, és a vers dinamikusabb is, de a rímek itt is mindent elrontanak. Íme az eleje:

„Megállni nem lehet,
Bár fölfelé egyre nehezebb.
Lemászni nem lehet.
Az út, az út
Csak fölfelé vezet.

(Kiemelte J. G.)

S, aztán így rímel végig: kérheted-verheted-a fejed-végzeted-térek-et-életed-éneket-(el)érheted.

De siessünk mindjárt megállapítani, hogy ezek a jegyek már nem fő jellegzetességei a kötetnek és Laták költészetének, inkább talán csak azért vannak itt, hogy lássuk, mi az amit a költőnek ki kell küszöbölnie, túl kell haladnia, s amit igyekszik is leküzdeni. Hogy ebben mennyire jutott, azt többek közt *A szomorúság* című verse is mutatja. Olyan ez a vers, mint a kevés ecsetvonással készült, alig néhány, de igen kifejező vonallal rajzolt kép: néhány szép hasonlat áll össze egyetlen szimbolikus értelmű mondattá, dinamikus, gyors sodrású verssé. Fő mondanivalója a befejező sorokban van:

„A szomorúság
Alljon meg visszhangtalan,
Mint virágbaborult erdőn
Az esdő kiáltás,
Es ne jusson el a vidám hegyekbe,
A daloló fiatal kirándulókhoz
Soha!”

Érdekes tovább megfigyelni, hogy — talán a megbántottság érzésének hatására — mind többet fordul magába, mind többet foglalkozik egészen egyéni lelki problémákkal, vagy mondjuk így: költészete egyre individuálisabb lesz, ami témában bizonyos felfrissülést jelent Latáknál, másrészt élesebben, határozottabban rajzolja meg

egyéniségét, lelkeségét, és kibontakoztatja abból a személytelenségből, amelyben mint politikai költő szükségyszerűen elmerült.

Ó, százszor érzékenyebb az,
Akit báleset ért és
Testi ínség vert nyomorultul!”

— vallja őszintén és nyíltan magáról, majd elmondja, hogy az ilyen ember lelke érzékenyebb mások szomorúsága, bánata iránt is. Ide soroljuk még a *Minden este elültetem, Néha-néha, Kopasz varangyok, Az egyetlen érdemes életút mentén, Különös álmok kísérek, Ezer bukfencet is, Krumpplivirág és A legszebb szépség nyomán* című verseket. Érdekes, hogy mindezek az utolsó, az *Új fákat dédelget* a szellő című ciklusban vannak. Ez ugyan nem azt jelenti, hogy az előbbi két ciklusban nem találunk ezekhez hasonló modern hangszerelésű verseket, vagy hogy itt csupán ilyenek vannak, de ebben a ciklusban a legtöbb vers ilyen, s a kötet olvasása közben ez üdít fel leginkább, itt kell keresni az újat Laták költészetében.

Mint bevezetőben említettük, a fel szabadulás óta két versköteete jelent meg Laták Istvánnak a *Csillagidőben földi évek előtt: Viharos idők vetése*, (1948) és *Nyugtalan álmok* (1952). Ezek alapján azt mutatják, hogy a költő azon az úton jár tovább is, amelyen elindult, s a *Nyugtalan álmok* már felvetette a megtorpanás kérdését is. Jelen köteete azonban bizonyára mindegyiknél érdekesebb, s talán nem elhamarkodott az a megállapítás, hogy a költő hangváltásának, megújulásának korszakát tükrözi. Bizonyos, hogy ez a hangváltás nem megy zökkenők, meg-megbicsaklás nélkül. Nemcsak a régi korszakra emlékeztető versek találhatók itt meg, hanem annak is néhány példája, hogy ez az új hang sem cseng mindig tisztán, ez a hangvétel sem egészen biztos, s az új ritmusokra sem lépked mindig egészen határozottan, sőt több ízben éppen régi ritmusok csendülnek fel. De örvendetes, hogy próbálgatja az új hangot és új ritmust, s eredményei arra a hitre jogosítanak, hogy költői ihletéből, erejéből, állhatatosságából futja a teljes megújulásra is.

A jövő olvasó közönségéért

Fekete Ákos

Még néhány évvel ezelőtt nem dicsekedhettünk azzal, hogy olvasóközönségünk számára megfelelő mennyiségben állt volna rendelkezésére jó olvasnivaló. Különösen nagy gondot okozott a nagyobb gyermekek, a serdülő ifjúság könyvvel való ellátása. Pedagógusok és kiadók egyaránt nehéz helyzetben voltak, ha arra került a sor, hogy — tartalmilag és művészi érték tekintetében — jó olvasmányt adjanak annak a korosztálynak a kezébe, amely a mesék világából már kinőtt, de a szépirodalom legnagyobb alkotásaiig még objektíve nem juthatott el. Pedig éppen ez az a korszak, amikor a gyermek jelleme formálódni kezd, amikor eszmények és eszményképek után kutat, s másrészt ez az a korszak, amikor megfelelő olvasmány vagy megfelelő irányítás, tanács híján a ponyva felé nyúl, hatása alá kerül és nemcsak szépérzéke, művészi-irodalmi ízlése ficamodik ki, hanem erkölcsi felfogásában is elferdülések következhetnek be.

Nem szorul bizonyításra, hogy a magyarországi könyvbehozatal lényeges javulást eredményezett ezen a téren, de az is vitán felüli, hogy a jó hazai ifjúsági könyveket semmilyen behozatal nem pótolhatja. S nemcsak az esetle-

ges felfogásbeli, életszemléletbeli különbségek miatt, hanem elsősorban azért, mert a gyermek még inkább, mint a felnőtt, önmagát, a maga világát keresi a könyvekben, eszményeit és eszményképeit az őt környező világban igyekszik megtalálni. Ezért már eleve csak üdvözölhetjük a Forum kiadónak azt a törekvését, hogy minél jobban ellássa jó hazai irodalommal gyermekeinket. Nemrég rövid egymásutánban három szép ifjúsági regény hagyta el a sajtót, s ha csak köntösükre vetünk is egy pillantást, megállapíthatjuk, hogy a kiadó igen komolyan veszi ezt a feladatát is, olyan tetszetős külsőben, olyan igényes kiállításban adja közre az ifjúsági és gyermekkönyveket, mint bármely más kiadványát. Nem hivatkozasként, csak a fentiek bizonyosságául álljon itt, hogy a három szerző közül eddig kettő fejezte ki levélben köszönetét a kiadónak az izléses kiállítás miatt, s az egyik örömmel közölte, hogy a Forum kiadása az eddigiek közül a legszebb, pedig könyve számos hazai kiadás mellett Franciaországban, Olaszországban és Németországban is megjelent! S ha tekintetbe vesszük, hogy éppen arról a korosztályról van szó, amely most kell, hogy

megszeresse a könyvet, az olvasást, akkor ezt a tényt örömmel kell megállapítani.

De vegyük sorra ezeket a könyveket. Mielőtt részletesebben foglalkoznánk velük, soroljuk fel róluk az érdekesebb adatokat. Tone Seliškar: *Kék Sirály* — a jelen magyar nyelvű kiadás sorrendben a tizenegyedik hazai kiadás, de ezenkívül megjelent Csehszlovákiában és Olaszországban is, filmet is készítettek belőle; Mato Lovrak: *Hófúvásban*, nálunk a magyar nyelvű kiadás a tizenkettedik, ezenkívül megjelent Lengyelországban és Németországban; Berislav Kosier: *Jó szelet, Kék Madár* — számos hazai kiadás mellett megjelent Francia-, Olasz- és Németországban, és az Unesco is díjazta. Így lehetne körülbelül a statisztika adataival mérni értéküket, de tegyük mindjárt hozzá, hogy gyermekoivásokról lévén szó, ezek az adatok talán többet is mondhatnak, mint a felnőtteknél, ahol az ilyen könyvsikerek gyakran múló divat kérdései csupán.

Ha a siker titkát kutatjuk, első helyen azt állapíthatjuk meg, hogy a szerzők — a gyermeklélektan ismeretéből kiindulva — nagyszerűen eltalálták és művészi igénnyel ki is elégítették ennek az érzékenylelkű olvasóközönségnek az ízlését. Mindhárom könyvben gyermekekről szólnak oly módon, hogy a gyermek képzeletét magukkal ragadják, érdeklődését lekötik és a mese fantasztikumát, irreális világát a reális világgal helyettesítik, de azon belül meglehetősen szabad szárnyalást adnak a képzeletnek. Kalandokban is bővelkednek ezek a könyvek, s bár minden úgy végződik, ahogy „kell”, diadalmaskodik a jó és a rossz elnyeri méltó büntetését, de ez már nem a mesében szokásos földöntúli erők beavatkozásának eredményeképpen történik, hanem reális földi erők — mégpedig a gyermekhősök, illetve a gyermeki összetartás, összefogás eredményeképpen, esetleg a felnőttek némi közreműködése révén.

S most már eljutottunk e gyermekkönyvek egy másik fontos sajátosságához. A szerzők ugyanis kivétel nélkül abból az alapvető igazságból indultak ki, hogy a gyermekek legszívesebben felnőttet játszanak, mint ahogy minden játékuk tulajdonképpen a felnőttek tetteinek életének utánzásából áll, s így készülnék valójában az életre, munkára stb. Ebből a szempontból olyan „játék”-nak tekinthetjük ezeket a köny-

veket, amelyek igen pozitív irányba terelik a gyermek jellemének alakulását és társadalomszemléletét. Mert ha egy összerakható-szétcszedhető játék a gyermek technikai készségét neveli, akkor itt bátran állíthatjuk, hogy ezek a könyvek a modern, a szocialista társadalom legfontosabb élettvényeire nevelik a gyermekeket. Mato Lovrak *Hófúvásban* című könyvében például arról van szó, hogy egy falusi iskola tanulói szövetkezetet alakítanak, amely szilárd közösséggé kovácsolódik az első kirándulásán, mikor magára marad, mivel tanítójuk megbetegszik a városban. S nemcsak azzal váltja ki e kis közösség a felnőttek csodálatát, hogy tagjai pusztán kézzel segítenek a behavazott mozdonyt kikaparni a hóból, hanem még inkább azzal a példás közösségi fevellemmel, ahogyan megosztanak minden ételmelet és ruhát, hogy mindenkinek jusson, amennyi éppen szükséges, és ahogy bebizonyítják, hogy a közösségen kívül rekedt önző egyén gyenge és szűkségszerűen elbukik az első megpróbáltatásban. Vagy figyeljük meg Tone Seliškar *Kék Sirály* című művét, amelyben a gyermekek váltják valóra azt, amire apáik nem voltak képesek: erős halász-szövetkezetet alapítanak, hogy nagyobb hajlói nagy vállalkozásba kezdhesse és leküzdjék a nyomort; erre pedig egyenként senki sem elég erős. De legalább ilyen mértékben nevel a mai életre, a mai társadalom törvényeinek megértésére és fejlesztésére a legnemesebb emberi érzéseket a *Jó szelet, Kék Madár* című regény is, amelyben a világ minden tájáról összesereglett, különböző nemzetiségű és fajú gyermekek adnak leckét a felnőtteknek humanizmusból, testvériségből, de leleményességből, bátorságból is.

S ha valaki ezek után arra következtetne, hogy tézisekre írt, didaktizáló könyvekről van itt szó, az nagyon tévedne. Mondjuk meg, hogy nemcsak a pszichológiai és pedagógiai követelményeknek felelnek meg ezek a művek, hanem az esztétikai mértéket is elbírják. Ha csak a remekül megformált hősökre gondolunk — a *Hófúvásban* Ljubamjára, a *Kék Sirály* Ivójára vagy a *Jó szelet, Kék Madár* Alecjére. Ralpjára, Marcelljére, Milanjára például — mindegyikről megállapíthatjuk, hogy igen plasztikus, eleven figura, de bátran melléjük állíthatjuk a felnőttek alakjait is: Roul kapitányt, Villar doktort, Rips kisasszonyt és de-Moiré festőt a *Jó szelet, Kék Madár*ból, Antét, a

foglyul ejtett csempészt, a *Kék Sirály*-ból és a tanítót vagy az öreg vasutast a *Hófűvésben*-ből. Szerkezetileg is sikerült alkotások ezek, de különösen a *Kék Sirály* eseménye pereg rendkívüli dinamikával, lélegzetelállító gyorsasággal, s ez a tempó valóban a detektívregények hajszás iramára emlékeztet. Ilyen tekintetben a *Jó szelet*, *Kék Madár* hagy legtöbb kívánnivalót maga után, amelyben néha kissé fárasztanak a közbeszótt, narratív módon előadott történetek.

S végezetül jegyezzük még meg, hogy a kiadó nemcsak a külső kivitelben törekedett igényességre, hanem a fordítást is a legjobb érzékű és leggyakor-

lottabb műfordítókra bízta: a *Jó szelet*, *Kék Madár* című könyvét Herceg János ültette át élvezetes magyar nyelvre, a *Kék Sirály* fordítása Fehér Ferenc költői ihletésű stílusát dicséri, a *Hófűvésben* fordításával pedig új erőt üdvözölhetünk műfordítóink között: Kopeczky Lászlót, aki szintén figyelemre méltó készségről és fordítói érzékről tett tanúságot. Talán nem lesz érdektelen ideiktatni, hogy ezek a könyvek tulajdonképpen a kiadó múlt évi tervéből valók, s az idej terv a tavalyinál még jóval gazdagabb termést ígér, s ezzel még nagyobb mértékben fog hozzájárulni az új olvasó közönség kialakításához.

Negyvenévi harc a szocializmusért

Danilo Kecic

Negyven évi harc a szocializmusért címmel nemrég megjelent a JKP és a SzKOJ megalakítása és munkássága negyvenedik évfordulójának szentelt emlékalbum.

Ennek a maga nemében legnagyobb kiadványnak előkészítésével a Mladost kiadóvállalat egy csoport kiváló történészt, publicistát és újságíró-t bízott meg, akik igénybe vették majd minden jugoszláv múzeum és levéltár képanyagát és más, változatos dokumentációs anyagát, azonkívül felhasználták néhány művészi képet és szobrászművészi alkotást. Rendkívül szakavatottan és sikeresen kiválasztottak és feldolgoztak mintegy 1500 legjelentősebb fényképfelvételt és eredeti okmányt, és a nagyalakú album 256 oldalán szemléltetően bemutatták a JKP megalakítását, négyévtizedes fejlődési útját és a munkásosztály gazdasági és politikai jogaiért vívott nehéz, de eredményes harcát.

Az album három részre oszlik, és három időszakot mutat be képekben: 1. a két háború közti időt 1918-tól 1941-ig, 2. a felszabadító háborút és a szocialista forradalmat és 3. a szocialista Jugoszlávia építését.

A három részen belül az anyagot kisebb szakaszokba csoportosították a

címeknek megfelelő képekkel, a bemutatott események első időrendje szerint. Majd minden oldalnak van alcíme, és ez jóval megkönnyíti a szemlélő olvasónak, hogy már az első pillanatban megértse, felfogja az egyes oldalak tartalmát és jellegzetességét. A szakaszok tartalmát azonban még jobban megismerjük a képek közötti rövid, magvas tájékoztató szövegből. Ezek a társadalmi-gazdasági és politikai körülményeket vázolják, amelyekben az egyes akciókat végrehajtották, és az egyes események lejátszódtak.

Az általános szövegen kívül majd minden képet hosszabb-rövidebb aláírással láttak el. Ezzel elkerülték a dokumentumok egyhangú faktográfiai felsorolását, mozgalmassá és változatosá tették az albumot, az olvasónak pedig lehetőséget adtak arra, hogy a képaláírások olvasásával és megfelelő képek és faksimilek szemlélésével fokozott érdeklődéssel, nagyon könnyen és úgyszólván megszakítás nélkül áttekinthe és megismerje a történelmi anyagnak ezt a rendkívül dús és tartalmas, szemléltető forrását.

Az album a szaloniki frontot, a háborús pusztításokat és a feldúlt csatatereket ábrázoló fényképekkel kezdődik.

Ezután illusztrációk mutatják be az októberi szocialista forradalmat, az európai országok és hazánk forradalmi mozgalmát, a Jugoszlávia megteremtését és az egységes forradalmi munkáspárt megalakítását. Utána szemléltető és nagyhatású fejezetek és fényképek következnek a mozgalom tömegességéről és időszaki ingadozásairól, a JKP és a SzKOJ politikai tevékenységének és harcának minden sajátosságával és jellegzetességével egyetemben.

A JKP Tito vezette új vezetőségének újjáélesztő szerepét a hazánk és népeink szempontjából sorsdöntő napok bonyolult politikai eseményeiben a *Tito vezetésével* című fejezet dolgozza fel. A történelmi ötödik pártértekezlet eléggé sikeres feldolgozása áll ennek a fejezetnek a központjában. Talán nem lett volna felesleges, ha itt közlik annak az épületnek a képét is, amelyben ezt a történelmi jelentőségű összejövetelt megtartották.

Az album második része a népfelszabadító háborúra vonatkozó anyagot tartalmazza, a második imperialista háború elemeinek keretében. A közölt fényképek révén kikristályosodik a JKP-nak, a népi forradalom megszervezőjének és vezetőjének élharcos szerepe és jelentősége. A következő lapokon a JKP emberfeletti küzdelmét látjuk a hirhedt és összehasonlíthatatlanul jobban felszerelt fasiszta megszállók ellen, és megtudjuk, mennyire bonyolult és szerteágazó volt a harc a csehtiek és a többi hazaárulók ellen. Könnyen követhetjük a jugoszláv népi hadsereg fejlődését, a néphatalmi szervek hálózatának erősödését, terjedését és ugrásszerű minőségi fejlődését, az AVNOJ első és második ülészeit és azokat a napokat, amikor lefektették népeink forradalomban született új testvéri közösségének, a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságnak a alapkövét, és megalapozták fejlődését.

Jóllehet fényképekkel gyakran még csak megközelítő hűséggel sem lehet bemutatni az egyes események szerteágazó és nehéz körülményeit — a IV. ellenséges offenzíva eseményeit, a szutjeszki és a zelengorai hőskölteményt, harcossaink hőstetteit a drvari ellenséges támadás alkalmával és a népfelszabadító hadsereg általános előnyomulását —, az album mégis részletesebben és ezért, véleményünk szerint, a legsikeresebben, leghatásosabban mutatja be.

Az album harmadik része a felszabadulástól napjainkig terjedő időszakot dolgozza fel. Fényképekkel bemutatja a háború okozta dúlást és pusztítást, a

felgyújtott falvakat, rombadúlt városokat, megműveletlen mezőket és lerombolt gyárakat. Szemlélteti erőfeszítéseinket és általános lelkesedésünket, hogy mindent megújítsunk, mindent újjáépítsünk, majd az agrárreformon, a kisajátítók kisajátításán, az alapvető ipar megteremtésén keresztül elvezet a munkásönigazgatásig, amikor a gyárak irányítását átadtuk a munkaközösségeknek, elvezet a JK Sz történelmi VII. kongresszusáig és a JKP negyvenedik évfordulójának megünnepléséig.

Az albumot lapozgatva és olvasgatva, az idősebb olvasó felidézi emlékeit, felfrissíti emlékezéseit, újra átéli az eseményeket, és gyarapítja ismereteit, a fiatalabbak pedig az album lapjairól megismerik a történelmi események menetét a JKP megalakításától kezdve napjainkig, megismerik azt az időszakot, amelyben hazánk szüntelenül legsúlyosabb napjait élte át, egyúttal történelmének legragyogóbb lapjait írta.

A terjedelmes album előkészítésében és összeállításában a szerzők és a szerkesztőség bizonyára számos és sokféle, gyakran nagyon bonyolult nehézségekbe is ütköztek, azonban, hála képzettségüknek és a legapróbb részletekre is kiterjedő, kellő figyelmüknek, sikerrel megbirkóztak a nehézségek legnagyobb részével. A valóban színvonalas albumnak mégis vannak fogyatékoságai és gyengeségei. Véleményünk szerint az első részben megfélélt helyen illusztrációkat, karcolatokat kellett volna közölni a két háború közötti munkásmozgalomról, illetőleg dokumentumokat és képeket a III. Kommunista Internacionáéról általában és a jugoszláv kommunisták részvételéről a III. Internacionálé munkájában. Hasonlóképpen, a harmadik részben ismertetni kellett volna a második világháború utáni nemzetközi munkásmozgalomnak és a gyarmati népek felszabadító harcának elemeit. Ez a kellő nemzetközi környezetbe helyezte volna az eseményeket, és ezáltal kétségtelenül jobban fel lehetne mérni és értékelni a szocializmusért, az aktív és békés koegzisztenciáért vívott harcunk helyét és jelentőségét. Annál is inkább, mert így jártak el, amikor az albumban ismertették az első világháborút követő körülményeket, a harmincas évek gazdasági válságát és a második világháború szövetséges frontjainak hadműveleteit.

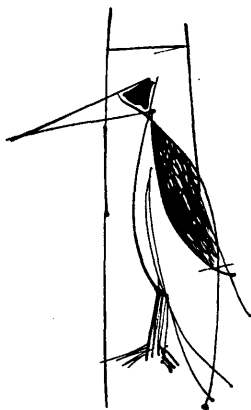
Jóllehet a III. és a IV. kongresszus anyagának nagy része egyelőre bizonyára ismeretlen vagy hozzáférhetetlen, véleményünk szerint a rendelkezésre

álló anyagban is lehetett volna érde-
legeset és felhasználhatót találni, úgy-
hogym valamilyen módon a két kongresz-
szusról is meg kellett volna emlékezni,
és ezt beleszőni a tömegeknek a nép-
ellenes rezsimek ellen, gazdasági és
politikai jogaikért vívott valóban nagy-
szerű és páratlan harca ismertetésébe.
Hasonlóképpen meg kellett volna em-
lékezni a Népfrontról és ismertetni kel-
lett volna a Dolgozó Nép Pártját, amely
a harmincas évek végén kezdeményező
bizottságokat alakított, és dolgozni kez-
dett. Talán nem felesleges megemlíteni,
hogy ennek a pártnak bizonyos gyenge-
ségei mellett sok sikere is volt. Így
például kommunista jelöltjei 1939-ben
csak Vajdaságban, illetőleg Bánátban
megszerezték négy község vezetését.
Azonkívül közölni kellett volna a tör-

ténelmi jelentőségű ficsai előírások és,
sok más dokumentum fakszimiléjét,
anélkül hogy az album ezzel túlságosan
terjengőssé vált volna.

Néhány aláírás nélküli fényképet
megfelelő aláírással kellett volna ellátni,
egy-egy általános képaláírásokat konkrét
adatokkal kiegészíteni, és megírni, hogy
a képek mit ábrázolnak.

Hisszük, hogy a szerkesztőség már a
második kiadásban helyrehoz sok
gyengeséget és mulasztást, pótolja a
hiányokat, megszámozza az album ol-
dalait, hogy könnyebben felhasználhas-
sák a történelemtanításban, továbbá az
egy-egy fejezetek keretében átcsoportosít
több fényképet, hogy megfelelő idő-
rendi sorrendben következzenek egymás
után.

A SCHILLER-ÉV UTÁN

Az elmúlt év Friedrich Schiller születésének 200. évfordulója jegyében telt el. Számtalan ünnepélyt rendeztek, dicsérték, magasztalták a drámaírás nagy klasszikusát. A legeredetibb emlékbeszédet Friedrich Dürrenmatt svájci író mondotta Mannheimben, a Schiller-díj kiosztása alkalmából. Gondolatait az *Akzente* közli.

Dürrenmatt már beszéde kezdetén azt a különös vallomást tette, hogy „az írói hivatás megakadályozza, hogy irodalommal foglalkozzék, csak szabad idejében szentelheti magát az irodalomnak”, majd így folytatta: „Csak néhány feltevésről szólhatok, viszont nem áll módomban közelebbről megvizsgálni és tudományos szigorral alátámasztani feltevésemet és gyanakvásaimat. Őszintén szólva, kedvem sincs hozzá, talán azért, mert hiszem, hogy az irodalomban valójában keveset lehet bizonyítani, és nem hiszem, hogy egy ilyen bizonygatás bármit is jelentene, hiszen a bizonygatás egész más síkra terelné a dolgokat, a spekuláció sakkjárára. Lehetetlen és nem is szabad törődni az ellentmondásokkal, amelyek a valóságban makacsul és zavarólag csatlakoznak a jelenségekhez. Ünnepséghöz ünnepi beszéd illik, az ünnepelt szellemének megidézése, életének kitergetése, művének elmélyült és magasszárnyalású ismertetése. Egy kis hazugság, egy kis túlzás és dicséret nem árt.”

Dürrenmatt nem akart kitaposott ösvényen járni, ehelyett vilámgyors visszapillantást vetett Schiller drámai és filozófiai műveire, és Schiller ismert osztályozásából kiindulva, az ünnepeltet — ellentétben a színpadon a naivitást megtestesítő Shakespeare-rel, Moliére-rel és Nestroyjal, „a színpad legitim uralkodóival” — a „színművészet egyik legnagyobb biatorlójának” mondja. Dürrenmatt szerint Schiller valósága nem a természetben, hanem a természetellenesben gyökerezik, s előlött tart ítélszékét a természet nevében. A színpad a vád szószéke, a színdarab a lázadás ténye, de nem a forradalomé — hangsúlyozza Dürrenmatt —, mint például, Bertolt Brecht drámái. A különbség abban rejlik, hogy Schiller elégedetlen volt népével és korával, nem tartozott egy világhatalomhoz sem, márpedig enélkül nem érezheti egy forradalmár sem, hogy az egész világ nevében beszél. Dürrenmatt bevallja, hogy a két író közül a régebbit választja.

„Alkárcaik Schiller — mondja —, mi is olyan világban szeretnénk élni, amely nem változik. Nem azért, hogy támadjunk, hanem azért, hogy meggátoljuk az emberi szabadság elleni támadásokat. Schillerből nem lett forradalmár, mert számára a fogadalm értelmetlenség lett volna. Brecht új körülményeket akar teremteni, hogy szabaddá tegye az embert, Schiller viszont a szabadság kedvéért az emberen akar változtatni. A természetben a szükség-szerűség, az értelemben a szabadság uralkodik, s az étellel szemben a szellem áll.”

PRIX DE LA REFLEXION

Korunk irodalmi forrongásai nagyon is gyorsan a feledés fátylát borítják a közelmúlt értékes alkotásaira. A párizsi *Arts* című irodalmi lap ki akarja emelni a feledés homályából ezeket a műveket és ezért — meg talán azért is, hogy a megszokott szenzációkat szokatlanságokkal váltsa föl — *Prix de la Reflexion* elnevezéssel irodalmi díjat alapított, s azokat a munkákat jutalmazza vele, amelyek az elmúlt tíz év alatt — értékük tartós volta ellenére — nem keltettek feltűnést.

A díj bíráló bizottságának döntése Raymond Abellio *Les Yeux d' Ezékiel sont Ouverts* (Ezékiel szeme nyitva van) című regényét tüntette ki. A könyv 1950-ben jelent meg, és Mathiew Galey kritikus beszámolója, továbbá a szerzővel folytatott rövid interjú bepillantást enged számunkra a történelmi tárgyú regény keletkezésének műhelytitkaiba.

A regény alakí szerkezete háromszögre emlékeztet, amelynek csúcán Carranza atya, egy rejtélyes, anarchista lelkész áll. Az ő véleménye, az ő tanácsai hatják át a könyv minden oldalát. A háromszög másik két csúcsa: két nő, az elbeszélő — Dupastre a neve — szeretői. Dupastre egy kolostor magányába visszavonulva, a második világháború végén írja élményeit. Emlékei viharosak: Spanyolország, a Gestapo, az ellenállási mozgalom, barátainak kivégzése, szerelmek, kiábrándulások, s mindezek után a meggyőződés: harca meddő és hiábavaló volt.

A regény írójának igazi neve: George Soules. A Szociális Forradalmi Mozgalom (M. S. R.) hajdani vezetője, újsütetű politikai emigráns, aki Svájcban talált menedéket. Első regényével, az *Heureux les pacifiques* (Boldogok a békeszeretők) című művével 1947-ben a Sainte-Beuve díjat nyerte el, s az *Ezékiel szeme nyitva van* után néhány tanulmánykötetet adott ki, és egy hangjátékot írt, amit nemrégiben mutattak be.

Az *Arts* munkatársával folytatott beszélgetés során Abellio elárulta, hogy új regényen dolgozik. *Fosse de Babel* (Bábel gödre) a címe, és lényegében folytatása a most, a *Prix de la Reflexion*-nal kitüntetett regénynek.

— Az *Ezékiel*-regény cselekménye 1946-tal véget ér — mondta az erősen politikai vénájú író —, a *Bábel gödre* cselekménye hét évvel ezután, 1953-ban indul. Számomra történelmi fordulópont ez az esztendő, amikor Sztalin és Berija letűnése után Kína alkalmasnak mutatkozott, hogy hosszabb vagy rövidebb időre átvegye a kommunista mozgalom vezetését a világban, a századvégi események viszont az Izlám és Afrika ébredésében túlkrozdódnak vissza.

A SZERBIAI FALU KÖLTŐJE

A Matica srpska *Első verskötet* című sorozatában, melyben fiatal költők verseit jelentetik meg, kiadta Dobrica Erić Gornja Gruža-i négy elemi végzett földműves ifjú költeményeit, *Napruforgók között* címen. Az *Izraz* c. sarajevói folyóirat májusi számában Dragisa Vitošević ír a könyvről.

Dobrica Erić mondja, az élet és fiatalság elfelejtett, üde és szívből jövő lehetétét viszi a költészetbe. Verseiben a falut költőiesítve és teljesen egyénien mutatja be. A kép, melyet a faluról fest, nem idilli, hanem tarka, árnyalatokban gazdag. Sűrű, egészséges erotika van benne, paraszti módon azonosítja a földet és a nőt, a szerelmet és a termékenységet, Erić legjobban a természetet érzi meg, hosszú néma párbeszédet folytat a fákkal, szelekkel, tehennel, folyókkal, kukoricával, mezőkkel.

A költő nem akar meglepni, megdöbbeneni, minden hátsó gondolat nélkül énekel. Költői tehetsége olyan áttetsző, olyan kristálytisza, mint egy hegyipatak.

Vitošević kifogásolja, hogy Erić nem tudja mindig elkerülni a narrációt és körülírást, sokszor inkább elbeszél, nem vall, elmulasztja a versek záróakkordját, található verseiben szentimentális maradványokat is. Mindezt, idővel és ügyességgel, el lehet tüntetni. Hisz költészetét metaforák sokasága szövi át, nyelve egyéni, képszerűen ír, mint a „naiv” vagy „primitív” művészek festettek. Új, hatásos szavakat is alkot.

Természetesen, állapítja meg a cikk írója, Erićet nem rusztikális egzotikuma teszi vonzóvá. Vannak a könyvecskében olyan elemek, amelyek a paraszti környezetből kiemelkednek, elválnak, s Erić költészetének eredetiségét bizonyítják. Erić még nem kész költő, messze van a befejezettségtől, de gyűjteménye az első és magabiztos lépés egy érett költői aratás felé.

KAMARASZÍNHÁZAINK FESZTIVALJÁNAK VISSZHANGJA

Vuk Krnjević, a fiatal sarajevói költő az *Izraz* májusi számában elemzi a jugoszláv kamaraszínházak Sarajevóban megtartott szemléjének tapasztalatait. Már bevezetőben megállapítja, hogy a fesztivál kétségbevonhatatlanná tette létjogosultságát. Mivel a rendezmény műsora nem volt a legmegfelelőbb, Krnjević azt ajánlja, hogy ezentúl egy külön bizottság határozza meg, döntse el, melyik kamaraszínház milyen darabbal jöhet Sarajevóba.

Mínálunk még nem alakult ki teljesen a kamaraszínházak jellege. A cikkíró szerint a kisszínházak szerepe kettős: közelebb vinni a közönséghez az új színpadi kifejezés-formákat, és olyan színészeket képezni, akik képesek lesznek elsajátítani a kamarajáték sajátosságait. Végül, a kisszínházaknak avantgardista jelleget kell öltetniük.

Külön foglalkozik Krnjević a hazai dráma szerepével a kamaraszínházakban. Helyesnek tartja, hogy a kisszínházakon elsősorban hazai darabokat tartsanak műsoron, de megjegyzi, hogy a jugoszláv drámaíróknak, ha kamaradarabokat írnak, új irodalmi elképzeléseket és új színpadi eszméket kell magukkal hozniuk.

Szarajevóban megmutatkozott, mondja Krnjević, hogy a színházak problémái között központi helyet foglal el a színpadi beszéd kérdése. A szemlén a közönség nagyon rossz benyomást szerzett színészeink nyelvéről. Sok színész dilettáns még, képtelen megfelelő módon elmondani szövegét. Kamaraszínpadokon a nyelv a gondolat legerősebb fegyvere. A színésznek alkalma van a nyelv összes lehetőségeit kihasználni, színben, ritmusban, intenzitásban egyaránt. Meg kell, továbbá, különböztetni a rendes színpadokon használatos nyelvet a kisszínpad nyelvétől, s épp ezért fejezi ki elégedetlenségét a cikk írója, hogy Andrej Kurent színpadi beszédéért díjat kapott Szarajevóban.

A rendezők közül Krnjević Bojan Stupicát emeli ki; munkájáért megérdemelten kapott díjat, mert rendezése valóban megfelelt a kamaraszínpad különleges helyzetének.

Írásának végén Krnjević annak a véleményének ad kifejezést, hogy egy ilyen fesztiválnak mindenekelőtt arra kell törekednie, hogy a korszerű színpadi beszéd fejlesztését és elsajátítását ösztönözze.

PSYCHOPATHIA SEXUÁLIS

Colin Wilson — néhány évvel ezelőtt megjelent filozófiai elsőszülöttjei után, amelyekkel az angol irodalom csodagyermekének címét szerezte meg — *Ritual in the Dark* (Szertartás a sötétben) címen megírta első regényét. Nem lesz érdektelen egy pillantást vetni erre a műre, és megállapítani, hogyan alakult a gyakorlatban ennek a példás, fiatal eklektikusnak az érdeklődése. Amint várható volt, ez az érdeklődés nem kapcsolódott a hétköznapiak jelenségeihez és mozgalmaihoz. Wilson — jelenleg állítólag egy 700 oldalas gyilkossági enciklopédián dolgozik — Hasfelmetsző Jack 1888-ban történt, ismert esetéből merített ihletet, s a szörnyű eseményeket modern keretek közé helyezte.

Regényének hőse Gerard Sorme, egy visszavonult, fiatal Nietzsche-rajongó, aki regényt akar írni Nijinsky-ről, a „tízszeres intenzitású” élet jelképéről. Sorme egy orosz balettelőadáson megismerkedik egy Austin Nunne nevű emberrel, egy gazdag, homo-szexuális hajlamú zenekritikussal, akiről a regényben kiderül, hogy számtalan whitechapel-i prostituáltat gyilkolt meg. Ez az ismeretség furcsa kalandokba sodorja a regény hőseit, szerelmi kapcsolatokat tart fenn egy templomjáró, negyvenéves, még értetlen asszonnyal és 16 éves unokahúgával.

A Times március 4-i számának irodalmi melléklete elégtelen osztályzatot ad a hajdani nagy ígéret, Wilson első regényének, kifogásolja a mű szerkezetét, a szereplők vértelenségét, a párbeszédék laposságát és vontatottságát.

„Wilson — állapítja meg a lap — nem nagy művész. Megírt egy hosszú regényt, feszültség azonban csak az utolsó fejezetekben található, s az egészel csak töredékesen fejezte ki mindazt, ami képzeletvilágát kitölti. Ha Kraft-Ebing példájára Psychopathia Sexualist írt volna, s gondosan, tárgyilagosan alkotta volna meg művét, hasznos munkát végzett volna. Ha ilyet tud csinálni, minden rendben lesz.”

ISMERJÜK MEG ÖNMAGUNKAT!

Szerelmi gyilkosságról ír John O' Hara, az *Appointment in Samara* (Samarai találkozó) című 1934-ben világsikeret aratott regény szerzője is. O' Hara több regényt írt azóta, de egyiknek sem volt olyan sikere, mint fiatalkori művének. Az amerikai regény szociális realizmusának korszaka letűnt, és O' Hara fojtott, kisvárosi légkörében lejátszódó társadalmi összefüggései nem keltenek többé visszhangot az olvasók körében. Viszont az író süketen és valkon halad el az új áramlatok, az újabb amerikai próza „szimbolista kalandjai” mellett s így — noha még nincs is 60 éves — érdemes, tiszteletreméltó öregnek számít, aki fölött már eljárt az idő.

O' Hara új regénye — *Ourselves to Know* (Ismerjük meg önmagunkat) ismét a kisvárosi sorsok lassú hömpölygését adja, s jellegzetessége ugyanaz az önpusztító ösztön, ami Julian Englisht jellemezte a Samarai találkozásban.

A regény hőse egy méltóságteljes különc, akiről kiderül, hogy húsz év előtt meggyilkolta szép, fiatal feleségét. Az író fokozatosan tárja föl a súlyos büntény indító okaát. A gyilkos ötvenéves koráig nőtlen volt, édesanyja elkényeztette, megszokta a futó kalandokat, a könnyűvérű nőket. Anyja halála után magára maradt, beleszerelt 18 éves tanítványába, és magányát a birtoklás szenvedélyével cserélte föl. A fiatalasszony nemi eltévelyedései, amelyeket O' Hara — a kritika megállapításai szerint — pompás hűséggel ír le, megalázzák a férjet, és ellenállhatatlan vágyat keltenek benne, hogy elpusztítsa az asszonyt. A gyilkosságért viszonylag könnyű ítélettel sújtják — az író kíméletlenül világít rá a kisvárosi igazságszolgáltatás gépezetére — a társadalom azonban életfogytiglani, kínos elszigeteltségre ítéli.

Az egyrétű mese és a kínosan gondos leírás nem nyerte meg a kritikások tetszését. David Boroff, a *Saturday Review* kritikusa, azonban nem ért egyet az általános véleménnyel, és O' Harat „korunk nagy írói” közé sorolja.

„Nem tudom megérteni, hogyan és miért fokozzák le ezt a regényt egyszerű hang- és képreprodukcióvá, sem azt, hogy a regény szilárd, alaposan megépített szerkezetét vízfejűnek mondják. O' Hara regényei nem egyszerű írásgyakorlatok, ellenkezőleg: ügyes tény-és megfigyelés-mozaikek, mindig okos és világos prózai művek. O' Hara mindig egyetemes képet ad, s azzal, hogy kíméletlenül bírálja társadalmunkat, képzeletvilága valósággá válik.”

A KÖVER ÉS A SOVÁNY EMBER

A *Welt und Wort* márciusi száma a *Leseprobe* (Olvasópróba) című rovatban közli Wolfgang Weyrauch, az ismert avantgardista író elbeszélésének töredékeit. A közölt részlet a *Das Ende von Frankfurt am Main* (Majna-Frankfurt vége) című elbeszéléséből való, és lényegében egy pilóta monológja, aki az elpusztított város fölött repül gépével. A szöveg zsúfolva van rémképekkel: a pilóta először azt látja, hogy a város fölött elképzelhetetlenül sűrű — talán — szunyogfelhő lebeg, amely vért szív és halálos fátylat borít mindenre. Azután megdöbbenve veszi észre, hogy egy szunyog besurrant a repülőgépbe, s érzi, hogy a rovar megöli, megállítja a gépet, utódokat hoz a világra, s halálos szúrással oltja

be azokat az embereket is, akik a mozdulatlanul lebegő repülőgépet kutatják át, és pusztító hadjáratra kel az egész emberiség, és általában minden élet ellen a Földön.

A töredék kísérőszövegéből megtudjuk, hogy az elbeszélés többi része is monológ vagy párbeszéd. Az elbeszélés Weyrauch *Mein Schiff, das heisst Taifun* (Az én Táifun nevű hajóm) című könyvének egyik fejezete, s az elbeszélés gyűjtemény az emberi lelkiismeret megkísértését festi. Itt olvashatjuk a hazatérő fiú monológját is, aki váratlan látogatása alatt egyre arra gondol, hogy szülei halála után miként használható a ház berendezését. Ezután következik a szolgálólány vallomása, aki öngyilkos lesz, mert bünt követett el: elment a bálba, majd egy zsidólány vallomásait olvashatjuk, akinek szülei gázkamrában pusztultak el. Amint látjuk, egytől egyig nyomasztó, szomorú elbeszélések, de Weyrauch rövid életrajzából, amit a lap az elbeszéléstörredékkel együtt közöl, arra a meggyőződésre jutunk, hogy az író nem beteges hajlamok, hanem erkölcsi meggyőződése vezérli.

Az 53 éves Weyrauch egész életét úgy ábrázolja, mint a benne lévő „kövér és sovány ember” küzdelmét, magyarul: a kényelem és az etikai igények harcát. A „sovány ember” érdeme, hogy Weyrauch 1951-ben fölszólítást intézett a német írókhoz, irtásik az antiszemitizmust, s ez ösztönözte, hogy nyílt levelet írjon Bertolt Brechtnek. A „kövér embernek” viszont négy bűne van: 1940-ben — kényszer hatása alatt, és abban a meggyőződésben, hogy semmire sem kötelezi — esküdött tett Hitlernek. 1945-ben megtagadta a segítséget egy sebesülttől, 1956-ban nem fejezte be egyik versét, és 1960-ban, az első francia atombomba fölrobbantása előtt, nem írt André Malraux-nak.

AZ ERKÖLCSOS CASANOVA

F. A. Brockhaus wiesbadeni és a Librairie Plon párizsi könyvkiadó vállalatok márciusban, közös kiadásban jelentették meg Casanova emlékiratainak első két kötetét, amelynek a címe alatt a következő, eddig hiányzó szöveg áll: Edition intégrale — hiteles kiadvány. A világirodalom egyik jellegzetes alkotása jelenik meg tehát hiteles szöveggel, amelynek utolsó szavait 1798-ban írta le a szerző.

Casanova örököse, Carlo Angiolini, adta el a kéziratot a Brockhaus vállalat alapítójának — a kért 2000 helyett — 200 tallérért, s az emlékiratok azóta számtalan kiadásban láttak nyomdafestéket, a valóságos és az irodalmi kalandok kedvelőinek nagy öröme. Az eltelt 162 év alatt azonban két szerkesztőn, a német Schützön és a francia Laforgue-on kívül senki sem látta az eredeti kéziratokat, amelyeket holmi — állítólag — erkölcsi szempontokból zár alatt tartottak, kezdetben a Brockhaus ház szelvényeiben, az első világháború óta pedig banktrezorokban. A második világháború kishíján elpusztította Casanova emlékiratait, amelyeket — miután Brockhaus emigrált Lipcséből — egy nagy ládában szállítottak a vállalat új székhelyére, Wiesbadenba, s ez év február 23-án bocsátották néhány szakértő, közöttük Herman Kesten rendelkezésére. Kesten könyvet is írt Casanováról, és Rómából repült Németországba. J. Rives Child Nizából érkezett Wiesbadenba. A harmadik

szakértő Thilo Koch volt, s az itt említett tényeket Die Zeitből, az ő cikkéből idézzük. Az emlékiratokat Jaques Casanova de Seingalt Venitien: Historie de ma vie címen, francia nyelven, 12 kötetben jelentetik meg. A másolás, kommentálás és összehasonlítás hatalmas munkáját dr. Hübscher és felesége végzik. Az előkészítés során derült ki, hogy az eddig megjelent Casanova-emlékiratok nem sokban térnek el az eredetitől, s ha el is térnek — a várokozások ellenére sem csökkentik a szerző erkölcsi tekintélyét. Casanova szövege keményebb, realisabb, egyszerűbb, hitelesebb, és tisztább, mint az átdolgozott kiadásoké. A szerelmi kicsapongások leírása, sokhelyütt, nem Casanova tollából ered, a másolók csempészték a szövegbe, akik a nagy velencei kalandor élményeitől főlhevülve, egy lépéssel tovább mentek.

A HOLT LELKEK – PÁRIZSI SZÍNPADON

Albert Camus utolsó irodalmi alkotása egy Dosztojevszkij regény, az Ördöngösök színpadra alkalmazása volt. Azóta még egy orosz alkotás — Gogol Holt lelkek című regénye — került Párizsban színpadra. Arthur Adamov alkalmazta színpadra, Becket és Ionesco mellett a modern francia színműirodalom legjelentősebb művelője írta át színdarabbá, a rendezést viszont Roger Plachon, a Théâtre de France rendezője végezte.

A párizsi bemutató, amelyre több vidéki ősbemutató után került sor, hamisítatlan nagy siker volt, olyannyira, hogy nem egy kritikus a modern francia színpadi irodalom fordulópontjának mímósította az előadást. A bemutató kapcsán a Figaro Littéraire interjút csinált Adamovval, s a beszélgetés egyik-másik részletéből megismerhetjük az új francia irodalom egyik számottevő alakját és felfogásait.

Adamov ötvenéves, örmény származású dédapját még Adamiannak nevezték. Egy kolera járvány elől menekült el Bakuból, ahol nyersolaj források voltak, a Kaukázusra, Kiszlovodszkba költözött, és eloroszosodott. Az első világháború kitörésekor az Adamov-család Németországban tartózkodott, és később sem tért vissza Oroszországba. A forradalom után néhány éven át holmijuk eladásából tengődtek, és nyomorba kerültek. A család következő állomása Franciaország volt. Arthur Adamov egy Párizs melletti kisvárosban érettségizett, és nem sokkal ezután megjelentek első, szürrealista versei.

— A szürrealizmus — mondja Adamov az interjúban —, azért teremtdött, hogy átgázoljon fölötte az idő... Sok évet pazaroltam rá.

Ennek az irodalmi mozgalomnak azonban jó oldalai is voltak:

— Megvolt benne a dolgok határozatlan előérzete, a sejtése annak, hogy létrejöhet a marxizmus és a pszichoanalízis szintézise. Nem hiányzott belőle az állandónak hitt értékek lebecsülése sem, ami — bármilyen gyermekes formában is — mindenképpen egészséges tünet volt.

A második világháború előtti években Rilskét fordította „híven és hamisan”, a könyvet azonban már Algériában nyomtatták ki, és az argelesi gyűjtőtáborban került a fordító kezébe. Itt, a haláltáborban születik meg Adamov első önálló könyve, a L' Aveu (Beismerés). A rendkívül egyéni, vallásos, ugyanakkor erotikától

duzzadó könyvet Adamov ma a legszívesebben megtagadná. Első színdarabját, a La Parodie-t 1953-ban, a Lancry-színházban mutatták be, itt adták elő Ionescu Székek című színművét is. Ezt az esztendőt tekintik Adamov színműírói avatásának, ez az Adamov-színdarabok — a hétköznapi tragikumával, az abszurdum-érzéssel és az intrikával átszótt színművek — születési éve.

Az újságíró azt is megkérdezte Adamovtól, milyen kapcsolatokat lát a maga színműírói tevékenysége és Gogol között. Meglehetősen furcsa választ kapott az itt-ott kenetteljes szavú írótól:

— Színdarabjaimban látomászerűen, költőien, fanyar szavakkal bírálok a rendszert. Mint Cervantes. Mint Flaubert. Mint Gogol. Ezért szereti Gogol Cervantest, ezért szeretem én Gogolt.

MEGHALT A FRANCIA KÖLTŐK HERCEGE

Nyolcvannyolc éves korában meghalt Paul Fort, francia szimbolista költő, egyike a szép szó fanatikusainak, akik ha nem is adnak a költészetnek társadalmi jelentőséget, viszont tartós üdéséggel töltik el. Fort tizenhét éves korában kezdett írni, első verseit 1889-ben jelentette meg egyvívású kortársainak, Paul Claudelnek, André Gide-nek és Pierre Louys-nak biztatására. Ebben az időben, kizárólag a maga pénzén indította meg és adta ki a Théâtre d'art című folyóiratot, amelybe Maeterlinck, Paul Verlain, Remy de Gourmont és Van Lerberghe írtak. Később még egy folyóiratot jelentett meg Le Livre d'art címen — e köré gyűlekezett a francia szimbolizmus valamennyi képviselője. 1905-től kezdve egészen a világháborúig — ezúttal kölcsönpénzen — Vers et prose címen még egy folyóiratot ad ki. Valéry, Apollinaire, Barés, Claudel, Verhaeren, Max Jakob, André Gide és Francis Carco a munkatársai. Mindezzel egyidejűleg újszólván számtalan verseskötetet ad ki, amelyek közül a Ballades Françaises (Francia balladák) érte el a legnagyobb sikert, s elnyerte Párizs város irodalmi nagydíját is. Életében először és utoljára ekkor volt teli a zsebe, és a pénzt arra használta föl, hogy kifizesse a Théâtre d'art adósságait.

Égész élete nem volt más, mint a költői hivatástudatért hozott áldozat — s már ezzel is kiérdemelte, hogy beszéljenek róla, mint a francia irodalom számottevő jelenségéről. Fort azonban még egy csúcst jelent — állapítja meg a Nouvelles Littéraires április 28-i száma. A Prince des poètes (a francia költők hercege) örökös címével tisztelték meg. 1912-ben történt ez, amikor még ez a cím sokat jelentett Franciaországban. Ezt a rangot 1894-ben adományozták először, méghozzá nem kisebb költőnek, mint Paul Verlain-nek. Tőle Stéphanie Mallarmé örökölte, majd Leon Dierx-re szállt a különös cím. Nem csoda hát, hogy Dierx halála után kíméletlen választási harc kezdődött, amelynek szervezője a Gil Blas című irodalmi lap volt. Fort mellett Raul Ponchon, Francis Jammes, Henry de Regnier, Edmond Rostand, Fernand Gregh, Verhaeren és Jean Aicard voltak a jelöltek. S ebben az erős versenyben, a fondorlatos cselszövény ellenére is, Fort kapta a legtöbb szavazatot: 338 közül 113-at.

Most, hogy a francia költők hosszú éveken át volt hercege meghalt, a Nouvelles Littéraires — jó francia szokás szerint — átvette a Gil Blas szerepét és felhívást intézett a francia költők-höz, válasszák meg a maguk elsejét.

A jugoszláv sajtó is sokat foglalkozott a francia televízió egy tizenöt percg tartó adásával, amelyben George Simenon, a nagy modern francia regényíró azzal próbálkozott, hogy Balzac hatalmas életművét az író magányosságával, élehetlenségével és szerelmi sikerek hiányával magyarázza.

A párizsi Arts nagy teret ad ezeknek a Simenon-téziseknek, bennünket azonban sokkal jobban érdekel az a Simenon, aki a televíziós adást előkészítette, és akiről a párizsi televízió egyik szerkesztője, Roger Stéphane, az Arts két számában is ír.

Stéphane múlt év november 24-én rendelte meg Simenonnál a Balzac-műsort, december 8-án egy szállodában ültek össze először, hogy megbeszéljék az adás lényegét. Simenon már január 4-én eljuttatta a szerkesztőhöz a műsor vázlatát négy gépelt oldaladon. Már itt kidomborította az adás alapötletét, amely szerint Balzac „saját akarata ellenére lett lángész” olyan ember volt, aki „gyűlöli a regényt” és aki csak azért írt, hogy az írás segítségével zsiros hozományra, vagyonra, politikai sálkerekre tegyen szert. Január 18-án Simenon és Stéphane újra találkoztak. Megbeszélésük négy órán át tartott, és Simenon részletesen elmondotta, hogyan látja Balzacot. Azt sem tartotta lehetetlennek, hogy a francia irodalom őriása impotens volt. A beszélgetést a szerkesztő írásba foglalta, és eljuttatta Simenonnak. Mindössze 15 nap telt el ettől a naptól számítva, és Simenon elküldte az adás 120 gépelt oldalra terjedő kéziratát. Most Stéphane utazott Svájcba, az íróhoz, s négy napon és négy éjjelen át szakadatlanul dolgozva, 60 oldalt kihúztak a kéziratból. Ebből az derül ki, hogy Simenon több mint megértést: igazi nagylelkűséget tanúsított a televíziós adások lehetőségei iránt.

A közösen végzett munka során Stéphane sok mindenről elbeszélgetett Simenonnal, és ezeknek a beszélgetéseknek a töredékeit közli az Arts április 12-i száma. Simenon — többek között — beszélt irodalmi tevékenységének kezdeti szakaszáról, ami Colette mellett telt el, amikor — a két háború között — az írónő még a Matin irodalmi oldalát szerkesztette. Az ifjú Simenon szeme előtt az a nagy cél lebegett, hogy állandó munkatársa legyen a rovatnak. Egy SIM aláírási kéziratot adott át Colette-nek, amit az írónszerkesztő visszautasított. Ugyanerre a sorsra jutott a következő írás is ehhez azonban Colette már magyarázatot is fűzött, mondván, hogy nem rossz, de túlságosan irodalom-szagú. Simenon újabb elbeszélést küldött — ez is a papírkosárba került. A negyedik — mégre — nyomdafestéket látott, s ettől kezdve a Matin minden héten között egy-egy Simenon-elbeszélést.

A francia nyelvű prózának e kiváló művelője, aki — saját bevallása szerint — bohém-éveiben képes volt arra, hogy egy-egy átvirrasztott éjszaka után — fekete-kávéval frissítve föl agyát, mialatt a többi vitázó a padlón heverve, az igazak álmát aludta —, leüljön az írógép mellé, és akár nyolcvan oldalt is leírjon, a Stéphane-nal folytatott beszélgetés során leplezetlen megvetést mutatott a Nouvelle Revue Française körül csoportosuló íróemberek iránt, akik „azért írnak regényt, mert nincs bátorságuk, hogy esszét vagy tanulmányt írjanak”. Kikelt azok ellen is, akik nem tudnak különbséget tenni a regény és az emlékirat között, azt viszont minden további nélkül elismerte, hogy Proust nagy regényíró, pedig műveinek külső formája emlékiratra hasonlít. Simenon François Mauriacot tartja a modern irodalom legnagyobbjának.

„NAIV KIROHANÁS A KOLLEKTIVIZMUS ELLEN”

Roger Ikor, akit *Eaux Méléés* (Kevert vizek) című regényéért Goncourt-díjjal tüntettek ki, legújabb, *Le Semeur de vent* (Szélvető) című regényével egy sorozatot kezdett meg. *Si le temps...* (Ha az idő...) a címe a sorozatnak, és a jelek szerint csupa időszerűséggel foglalkozik.

Az első, most megjelent kötet — a *Les Lettres Françaises* április 28-i száma szerint — a közösség és az egyén viszonyával, valóban egy esetleges kommunizmus kérdésével foglalkozik. A regény fő alakja Ludovik Fenns 27 éves műépítész, aki már halálosan unja az uralkodó körök sablonos megrendeléseit. Megismerkedik Pierre Clare politikai újtóval, és hívévé szegődik. Clare nagy feladatot bíz az ifjú építészre: neki kell újjáépíteni a háborúban rombadöntött falvakat, hogy azután a reformátor bennük telepítse le azokat az embereket, akik elfogadják politikai elveit, vállalják a közösségi életet és a jövedelmek igazságos elosztását. Noha a fiatal építész figyelmeztetlik, hogy a terv megvalósíthatatlan, a legnagyobb hévvel lát munkához, és szemünk előtt nőnek, gyarapodnak a magántulajdon átkától mentes új települések. Közben a főszereplő szemével mi is látjuk, hogy Clare remek szervező, biztos kézzel választja ki az első „pénz nélküli” falu telepeseit és magyszerű megérzéssel lendíti előre az eljövendő, boldogabb életért folyó termelést. Fenns-ben azonban lassanként ellenszenv születik Clare szinte prófétai, bűvös meggyőző ereje iránt, amivel korlátlanul hat az emberekre, s noha érvei üzleti jelszavakból és a kereskedelem elleni szólamokból tevődnek össze, mégis lelkesíteni tudják hallgatóit. Fenns hitetlen intellektuál számára a cél nem szentesíti az eszközt. Hamarosan rádöbben — s ebben nagy segítségére vannak Clare családjának nőtagjai —, hogy nem lehet maradása a fanatikusok körében.

A közvélemény is, amelyet kezdetben lelkesített Clare munkája, a próféta ellen fordul. Botrány kerekedik, amelynek részleteihez Ikor a Panama csatorna építése és a Stavisky-ügy leplezése után napvilágra került részletekből merít. Clare öngyilkosságot követ el, Fenns viszont közismertté válik a botrány nyomán, és gazdag megrendelőkre tesz szert.

A kommunista beállítottságú *Les Lettres Françaises* a kollektívizmus ellen intézett naiv kirohanásnak mondja Ikor új könyvét. A lapban André Wurmser foglalkozik a regénnyel, és részletesen elemzi Ikor szempontjait, fölfogásának indítékait. Miután megállapítja, hogy teljesen félreértette a tudományos szocializmus elveit, a következőket írja: „Gúny nélkül, de szomorúan állapítom meg, hogy a könyvnek minden esélye megvan ahhoz, hogy leendő tankönyvek jeles oldalain kapjon helyet. Következtetése minden pedagógus tetszését megnyerik majd, a regény igen olvasmányos írás, a szerző gondolkodása szokványos, és megfelel a kornak, a szocializmus győzelmét megelőző időszaknak. A Szélvető minden tekintetben hasznára lesz a pedagógusoknak, hogy tanítványaiknak megmagyarázhassák a letűnt korszak becsületes szándékú íróinak gondolkodásmódját, az olyan írókét, akik születésük pillanatától kezdve az individualizmus hadastyánjai közé tartoztak, megvetéssel viseltettek a tömegek iránt, s teli voltak „bölc”, soha meg nem békélő rezignációval. Megjegyzéseim abban az időben már annyira magától értetődők lesznek, hogy az eljövendő diákok nem is találhatnak benne sem érdemet, sem érdekességet.”

JEGYZETEK

POR

A szerző *Ruke* című, 1956-ban megjelent elbeszélés-kötetéből. A dalmát származású Marinković elbeszéléseiből egy kötetre valót a noviszádi Forum szándékozik kiadni az idén, Borbély János fordításában.

MÁMOROS ESTI FÉNY

Az elbeszélést Herceg nemrég megjelent *Tengerkirály* című kötetéből vettük. A noviszádi Progres kiadásában jelent meg. E számunkban Bori Imre ismerteti a könyvet.

ZLATKO TOMIČIĆ VERSEI

A háború utáni horvát líra neves művelőjének verseit *Dosegnuti ja* című, 1956-ban megjelent, válogatott műveit tartalmazó könyvéből vettük.

JULIEN JEGYÉBEN

Petar Milosavljević, a fiatal esszéíró, a Noviszádon megjelenő *Polja* című folyóirat szerkesztője itt közölt írását a beográdi Delo ez évi 5. számában közölte.

FA ÉS VÍZ

A szerző *Koldusjáték* című, nemrég megjelent elbeszélés-kötetéből. A könyvet a noviszádi Forum adta ki.

TARTALOMMUTATÓ

Petar Milosavljević / Julien jegyében	519
Oskar Davičo versei	524
Tolnai Ottó / A Felhőkupec meséiből	525
Deák Ferenc / Lépcsők	531
Gál László / Vers a Bengáli-öbölből	539
Ranko Marinković / Por	540
Ljubiša Jocić / Medáliák	553
Herceg János / Mámoros esti fény	559
Dóró Sándor versei	564
Majtényi Mihály / Az istenek is gyűlölködnek	566
Zlatko Tomičić versei	573
Fehér Ferenc / Halvacsora	576
Zákány Antal / A barnaság mélyén	584
Huszár Zoltán versei	589
Tomán László / Találkozás a tavasszal és egy verskötetettel	591
Dr. Pennavin Olga / A magyar tanszék	595
*** / Fejér László balladája	597
Gulyás József / Csak még ma bocsássatok meg	600
Németh István / Ágy és tükör	602
Urbán János / Fa és víz	606
Faddy Ferenc / Tavasz, falun	609
Kopeczky László / Így tévednek ők	610
Major Nándor / Helyenként málló vakolat	612
Sulhóf József / Befejezés és kezdet	617
Bori Imre / A kispolgári világ csodája	624
Juhász Géza / Új (és régi) ritmusokra lépkedve	631
Fekete Ákos / A jövő olvasó közönségéért	634
Danilo Kecić / Negyvenévi harc a szocializmusért	637
KRÓNKA	640
JEGYZETEK	650

Ljubiša Jocić rajzait az 523, 538, 556, 557, 558, 563, 565, 572, 574. és az 583. oldalon,

B. Szabó György szövegrajzait az 545, 550. és az 555. oldalon, Sáfrány Imre szövegrajzait az 579, 603, 610. és a 614. oldalon,

Ács József szövegrajzait az 534, 537, 559. és az 584. oldalon,

Vinkler Imre rajzait az 588, 590, 594, 598, 605, 608, 616, 623, 630, 636. és 639. oldalon,

Dobó Tihamér szövegrajzát a 606. oldalon,

Papp Miklós rajzait az 526, 529. és az 530. oldalon közöljük.

IRODALMI, MŰVESZETI, TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT.
1960. JÚL.-AUG. KIADJA A FORUM LAPKIADÓ VÁLLALAT — SZER-
KESZTŐSÉG ES KIADÓHIVATAL: NOVISZÁD, VOJVODE MIŠICA 1.
— SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRÁK: MINDENNAP 10—12-IG. — KÉZ-
IRATOKAT NEM ŐRZÖNK MEG ES NEM ADUNK VISSZA — ELŐ-
FIZETÉSI DIJ: EGY ÉVRE 1000, FÉLÉVRE 500, EGYES SZÁM ÁRA 100
DINÁR. — KÉSZÜLT A FORUM NYOMDÁBAN NOVISZÁDON.

1011

eszt társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány iroda